

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jakob Sjödin

Grovt narkotikabrott

– Inte som alla andra?

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Per-Ole Träskman

Ämnesområde: Straffrätt

Termin: VT 2006

Innehåll

FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Allmänorienterande bakgrund till narkotikabruk/-missbruk	8
1.1.1 Brottsutvecklingen inom narkotikabrottsligheten, bruk och kontroll	8
1.1.1.1 Sverige	9
1.1.1.2 Europa	9
1.1.2 Några förklaringsmodeller inom den rådande diskursen	10
1.1.2.1 Brottets och straffets sociala funktion – Emile Durkheim och Svensk narkotikapolitik	10
1.1.2.2 Kontrollens betydelse	11
1.1.3 Några utgångspunkter	12
1.1.4 Grovt narkotikabrott – det mest straffvärda brottet?	14
1.2 Problemformulering	16
1.3 Avgränsningar	16
1.4 Metod och material	17
1.4.1 Två ansatser vid rättsvetenskaplig forskning	17
1.4.1.1 Den regelorienterade ansatsen	17
1.4.1.2 Den problem- och intressebaserade ansatsen	17
1.4.1.2.1 Den problem- och intressebaserade ansatsens förtjänster och brister	18
1.4.2 Tre grundläggande metoder för samhällsforskning	19
1.4.2.1 Intervjuer	20
1.4.2.2 Observationer	20
1.4.2.3 Studie av skriftliga källor	21
1.4.2.4 Val av källor	21
1.4.3 Objektivitet	22
1.4.4 Forskarens roll för forskningsresultatet	22
2 GROVT NARKOTIKABROTT I LAG, PRAXIS OCH STATISTIK FÖRR OCH NU	24
2.1 Grovt narkotikabrott de lege lata	25
2.1.1 Lagtexten idag	25
2.1.2 Lagens tillkomst och utveckling	27
2.1.3 Sammanfattning	31
2.2 Grovt narkotikabrott i praxis och statistik	32
2.2.1 Utgångspunkter för domstolarnas bedömning	32
2.2.1.1 Mängdresonemang	33
2.2.1.1.1 Begreppen ”mängd” och ”missbruksdos”	39
2.2.1.2 Koncentration	40
2.2.1.3 Farlighet	42
2.2.1.4 Övriga omständigheter	47
2.2.1.4.1 Försvårande omständigheter	48

2.2.1.4.1.1	Artbrott och straffvärde	48
2.2.1.4.1.2	Överlåtelse eller medverkan på annat sätt till spridning av narkotika	49
2.2.1.4.1.3	Egen vinning	51
2.2.1.4.1.4	Förslagenhet och försvårande av myndigheternas kontroll	53
2.2.1.4.1.5	Narkotikabrott på kriminalvårdsanstalt	54
2.2.1.4.2	Mildrande omständigheter	54
2.2.1.4.2.1	Humanitära skäl	54
2.2.2	Praxis och statistik det senaste decenniet	55
2.2.2.1	Statistik över narkotikabrott	56
2.2.2.1.1	Personer lagförda för narkotikabrott	56
2.2.2.1.2	Personer anmälda för narkotikabrott	58
2.2.2.1.3	Faktisk brottsutveckling	59
2.2.2.1.4	De långa fängelsestraffen ökar	62
2.2.2.1.5	De längsta fängelsestraffen utdöms för narkotikasmuggling och medhjälp till narkotikabrott	63
2.2.2.1.6	Lagföringarna för ringa narkotikabrott ökar stadigt	64
2.2.2.2	Prejudikat det senaste decenniet	66
2.2.2.2.1	Relevanta fall som prövats i högsta domstolen 1994 – 2005.	67
2.2.2.3	Sammanfattning	71
3	BEFOLKNINGENS ATTITYDER I NARKOTIKAFRÅGOR	72
4	REFLEKTIONER	75
4.1	Narkotikabrukets ställning	75
4.2	Politiseringen av rätten	75
4.3	Preventiva föreställningar och risker med en offensiv straffrätt	76
4.4	Narkotikabrott som artbrott	78
4.5	Brottmåldomstolarnas roll	78
4.6	Myndigheter inom rättsväsendet på fel spår?	80
4.7	Begreppslig förvirring och långsökta försvårande omständigheter	81
4.8	Fängelsepopulationen	82
4.9	Narkotikabrotten som statistisk kassako	82
4.10	Sociala konsekvenser av den straffrättsliga utvecklingen	83
4.11	Straffmätningsschablonen	84
4.12	Epilog	86

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	87
Litteratur	87
Rapporter	88
Offentligt tryck	89
Propositioner	89
Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning 2.	89
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	90
Hovrätterna	90
Högsta domstolen	90

Förord

Det var både roligt och svårt att skriva ett i viss bemärkelse tvärvetenskapligt examensarbete där juridiken även betraktas ur andra synvinklar än den rent juridiska. Jag upplever det dock vara angeläget för oss jurister i förmåga av studenter, experter och praktiker att lyfta blicken och inte vara rädda för att ifrågasätta de lagar vi ständigt har som arbetsplattform. Få är väl bättre ämnade att uppmärksamma väsentligheter eller oegentligheter i de rättsliga normer vi dagligen utgår ifrån och funderar över.

Med juridiken som grund och ett övergripande samhällsvetenskapligt perspektiv och engagemang som referens kan juristen belysa och göra initierade debattinlägg i angelägna samhällsfrågor.

Genom detta arbete hoppas jag kunna göra läsaren uppmärksam på den särställning i svensk rätt som narkotikabrottet kommit att intaga. Jag vill mana till eftertanke och uppmuntrar till debatt kring frågan vilka konsekvenser som följer av detta.

Jag vill rikta ett varmt tack till Er som inspirerat och stöttat mig i skapandeprocessen. Ett stort tack även till Er som bistått med kommentarer, idéer och kritik avseende såväl innehåll som formalia samt korrekturläsning av mitt verk, särskilt tack till Kaj Svahn och Bjartmar Freyr Arnarson för hjälp med det sistnämnda.

Lund maj 2006

Jakob Sjödin

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
CAN	Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning
ECNN	Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk
FSI	Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier
GHB	Gamma hydroxybutyrat
HD	Högsta domstolen
JustR	Justitieråd
JuU	Justitieutskottet
KPI	Konsumentprisindex
LSD	Lysergsyredietylamid
MDMA	Metylendioximetamfetamin (den aktiva substansen i ecstasy)
NJA I	Nytt Juridiskt Arkiv avd. I
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv avd. II
NSL	Narkotikastrafflag (1968:64)
SFS	Svensk författningssamling
SML	Lag (2000:1225) om straff för smuggling
SCB	Statistiska centralbyrån
WHO	World Health Organization (Världshälsoorganisationen)

1 Inledning

Under de senaste fyra decennierna har illegal hantering av narkotikaklassade preparat utgjort en av de stora samhällsfrågorna. Ursprungligen sågs narkotikaproblemet företrädesvis som ett socialpolitiskt intresse, men också som en uppgift för kriminalpolitiken. Med tiden har narkotikafrågan fått en självklar hedersplats i den politiska debatten.

Den svenska narkotikapolitiken kännetecknas av en ovanligt restriktiv hållning till all icke medicinsk hantering av narkotika. Det övergripande syftet med den svenska narkotikapolitiken är att minska nyrekryteringen av narkotikamissbrukare, förmå fler missbrukare att upphöra med sitt missbruk och minska utbudet av narkotiska preparat. För rättsväsendets del innebär det att bekämpa såväl organiserad narkotikabrottslighet som enskilda personers narkotikamissbruk.

Men hur kommer det sig att Sverige, och flera av våra nordliga grannar, beträffande just narkotikaproblematiken har valt att göra stora avsteg från den nordiska straffrättspolitiska modellen? Aldrig tidigare i modern tid har vi i Sverige försökt att straffa ut en icke önskvärd samhällsföreteelse eller ett socialt problem. Har höjda straff för samhällets fiende nummer ett, narkotikabrottslingarna eller narkotikamissbrukarna, blivit politiskt valfläsk som fastnat i en ond cirkel där frånvaro av resultat bemöts med mer av samma otjänliga medicin?

Inom ramarna för detta arbete har jag valt att skärskåda den grova narkotikabrottsligheten ur ett huvudsakligen juridiskt perspektiv. Jag belyser under vilka sakförhållanden ett narkotikabrott bedöms som grovt, hur kriminalitetsutvecklingen har varit i detta fall i Sverige och hur straffen ser ut, såväl i lag som i praxis.

1.1 Allmänorienterande bakgrund till narkotikabruk/-missbruk

För att kunna sätta den senare undersökningen av grova narkotikabrott i perspektiv inleder jag med en kort bakgrund där jag presenterar brottsutvecklingen av narkotikabruket och försöker ge dess roll i det svenska samhället några referenspunkter. Jag vill försöka visa vad som har gett narkotikabruket dess särställning som brott och samhällsföreteelse.

1.1.1 Brottsutvecklingen inom narkotikabrottsligheten, bruk och kontroll

Trots att såväl själva förekomsten av narkotikamissbruk och omfattningen av dess skadeverkningar och kostnader, relativt samma parametrar för till exempel alkoholmissbruk, är påtagligt lägre, avspeglas inte detta i de normsystem, (såväl juridiska som samhälleliga), som skapats kring respektive företeelse.¹ Utan att gräva djupare i frågan kan tyckas att rådande proportioner borde innebära att mångdubbla insatser och resurser satsades på forskning, politiskt arbete, förebyggande och bekämpande av alkohol-relativt narkotikamissbruk. Så är dock inte fallet. Istället läggs oproportionerliga resurser på forskning om, debatter kring och bekämpning av narkotikamissbruket.²

För att kunna besvara varför det förhåller sig så krävs en djupgående samhällsanalys som inte ryms inom ramarna för detta arbete. Trots det vill jag, i linje med mina ambitioner till det här avsnittet, i korthet presentera några av de tänkbara förklaringar som finns till detta förhållande.

Narkotikamissbrukarna är en lagom liten och lätt urskiljbar grupp att lägga resurser på i form av tid och pengar. Dessutom är narkotikamissbrukarna relativt maktlösa och därför goda samhällsfiender som kan tjäna ett syfte genom att via sin stigmatisering och sitt utanförskap fungera sammanhållande för det stora flertalet, bestående av icke narkotikamissbrukare.³

Denna, samhällets oproportionerliga fokusering på narkotikaproblematiken, för otvivelaktigt det goda med sig att det finns förhållandevis, kvantitativt och kvalitativt, mycket informations- och undersökningsmaterial att tillgå om det bruk och den kontroll som förekommer, samt teoretiserande kring respektive företeelser.

¹ Christie, N., Bruun, K., s. 133ff.

² Andersson, B., s. 23, 91.

³ a. a., s. 22f., jfr Christie, N., Bruun, K., s. 56ff.

1.1.1.1 Sverige

I Sverige började det vi känner som narkotikamissbruk att uppträda i någon egentlig utsträckning på 1960-talet. Relativt övriga Europa var Sverige bland de första länder där injektionsmissbruket började sprida sig på allvar. Fram till 1960-talets ökning av narkotikamissbruket hade problemet ansetts vara av relativt försumbar betydelse.⁴ Staten reagerade på det allvarliga sociala problemet genom antagandet av narkotikastrafflagen (1968:64) (NSL).⁵ I kontrast till de övriga länderna skiljer sig Sverige genom att amfetamin har en central roll som injektionsdrog här jämfört med det i övriga länder vanligare heroinet. I övrigt är bilden av missbruket i Sverige relativt samstämmig med de andra ländernas, angående att cannabisrökningen utgör det mest utbredda missbruket.

Gällande förhållningssättet till missbrukarna har utvecklingen gått ifrån vård till straff. Sverige håller en restriktiv narkotikapolitisk linje och strävar efter ett narkotikafritt samhälle. All icke medicinsk befattning med narkotika etiketteras som missbruk⁶ och brottsligt handlande. Utvecklingen kännetecknas av en successiv skärpning av de straffrättsliga sanktionerna mot narkotikabrottslighet. Kriminaliseringen har också kommit att utvidgas till att numera vara i det närmaste heltäckande gällande all form av befattning med narkotika.⁷ Även antalet preparat vilka klassificeras som illegal narkotika har utökats. Detta till trots har det tyngre narkotikabruket i Sverige ökat under de senaste decennierna, i likhet med de flesta andra europeiska länder, en trend som inte ser ut att vända.

1.1.1.2 Europa

I många av de europeiska länderna förekom ett ganska omfattande narkotikamissbruk redan före andra världskriget. Bruksformerna i Europa tycks generellt karaktäriseras av att cannabisrökningen utgör det mest utspridda missbruket och att heroinmissbruket är det dominerande tunga missbruket.⁸

I de flesta europeiska länder gick utvecklingen gällande förhållningssättet till missbrukarna, under senare delen av 1900-talet, från vård till straff med ett fåtal undantag i länder som Danmark och Holland där man istället satsade på så kallad "harm reduction". Harm reduction innebär att man prioriterar att minska narkotikamissbrukets negativa effekter. Under 1990-talet kunde man dock se att detta synsätt började få genomslag i flera europeiska länders narkotikapolitik.⁹ Bland annat i Schweiz som då var det land som utvecklat det allvarligaste narkotikaproblemet i Europa.

⁴ Zila, J., s. 57f.

⁵ a. a., s. 57.

⁶ När jag inom ramarna för detta arbete använder mig av begreppet missbruk åsyftas inte nödvändigtvis enbart missbruk i medicinsk betydelse utan även missbruk i den betydligt vidare juridiskt/politiska betydelsen.

⁷ Zila, J., s. 57.

⁸ Von Hofer, H. (red.), s. 92ff.

⁹ a. a., s. 97.

1.1.2 Några förklaringsmodeller inom den rådande diskursen

Leif Lenke och Börje Olsson presenterar fakta som lockar läsaren att dra följande slutsatser.¹⁰ Gällande vad som skulle kunna benämnas tillgång och efterfrågan av droger tycks det definitivt finnas ett, med något undantag, allmängiltigt samband. I de fall ett land ligger längs vägen, eller som slutdestination, för något av de stora narkotikaflödena tycks missbruket helt klart öka i omfattning. Med tillgängligheten ökar alltså missbruket. (Eller motsatsvis: Med ökat missbruk ökar tillgängligheten. Det ligger i slutsatsens natur att man kan vända på den och hamna i ett ”hönan eller ägget”-resonemang.) Detta förklarar i viss utsträckning varför länder i Europas periferi klarat sig med lägre missbruksfrekvenser.

Andra faktorer som verkar öka narkotikamissbrukets omfattning markant är krig och ökad arbetslöshet. De länder som försökt förhindra inflationen genom att låta arbetslösheten stiga har också drabbats hårt på grund av denna faktor. Andra politiska skeden som ungdomsrevolten och hippierörelsen har på samma sätt haft inverkan på narkotikamissbruket i form av ökad utbredning. Gällande narkotikapolitiska vägval finner jag det värt att poängtera att Lenke och Olsson hävdar att det inte går att påvisa något samband mellan graden av repressivitet i narkotikapolitiken och antalet injektionsmissbrukare i olika europeiska länder.

1.1.2.1 Brottets och straffets sociala funktion – Emile Durkheim och Svensk narkotikapolitik

Få brott passar så bra in i Emile Durkheims syn på brott och straff som narkotikabrottet. Durkheim såg frågan om brott och straff som en oskiljaktig del av frågan om solidaritet och samhällets sammanhållning.¹¹ Durkheim definierar brottet som en handling som kränker starka och bestämda kollektiva medvetandetillstånd. Härunder faller narkotikabruk/-missbruk in, förutom vissa former av socialt accepterat överintag av till exempel lugnande mediciner, sömntabletter med mera.¹²

En handling blir brottslig genom den betydelse som det allmänna medvetandet tillskriver den. Det sker när en handling kränker normer och värden som anses viktiga att upprätthålla av det stora flertalet. Detta förklarar också enligt Durkheim en aspekt som är väldigt intressant beträffande narkotikabrottsligheten, nämligen dess extremt höga straffsätser relativt den skadlighet och det hot den utgör mot samhället.

Durkheims brottsdefinition är i själva verket oberoende av den skadlighet och det hot en handling anses utgöra för samhället. Det är istället dess värdekränkande karaktär som avgör nivån på brottet. Beträffande straffet understryker Durkheim dess rituella karaktär och hämnens betydelse.

¹⁰ Von Hofer, H. (red.), s. 91ff.

¹¹ Lindgren, S-Å., *Om brott och straff*, s. 20.

¹² Se också nedan under avsnitt 2.1.2.

Brottet konstituerar straffet vilket stärker och bekräftar den sociala solidariteten.

Durkheim påstår också att viss brottslighet i ett samhälle är normalt och att ett fullständigt brottsfritt samhälle är en omöjlighet. Dels beror detta på att om alla nuvarande handlingar som definieras som brott upphörde, så skulle samhället definiera andra befintliga handlingar som brott. Dels är det en utopi med ett samhälle där överensstämmelsen mellan det kollektiva och det individuella är total. Det skulle strida mot människans natur.

Vidare menar Durkheim att brottet ibland direkt, ibland indirekt, är en bärare av framtiden, i bemärkelsen att det ger upphov till social förändring. Brottslighet i ett samhälle är alltså inte något sjukligt eller abnormt utan snarare något hälsosamt och normalt.¹³ Brottslingarna bär alltså på en betydelsefull uppgift för samhällets sammanhållning och fortveckling.

Denna kriminologiska teori tycks stämma bra överens med de politiska influenser som i dagsläget råder inom svensk narkotikapolitik och kan åtminstone till viss del förklara brottsutvecklingen inom narkotikabrottsligheten, en brottstyp där brottsligheten tycks öka.

Utifrån Durkheims teori passar narkotikabruk som ett lämpligt handlingsmönster att kriminalisera för att upprätthålla en ”sund” brottsnivå i det moderna samhället. Ett samhälle där brottsligheten generellt sett har minskat relativt tidigare århundraden och där vissa tidigare brottstyper helt har utplånats, bland annat i och med den utbredda sekulariseringen som lämnat ett tomrum i straffrätten.

1.1.2.2 Kontrollens betydelse

För att analysera och diskutera ett växande problem med ett utspritt narkotikamissbruk och dess juridiska efterverkningar är det intressant att undersöka hur det kommer sig att individer från första början försätts i en situation där de är mottagliga för avvikande normer och värderingar.

Ovan skrev jag att Lenkes och Olssons text tycks peka på ett klart samband mellan hög arbetslöshet i ett land och utbredningen av narkotikamissbruk.¹⁴ En annan teori som tar hänsyn till sysselsättningsaspekten för individen och stödjer ovannämnda samband är kontrollteorin.

I kontrollteorin har bland andra Travis Hirschi och Walter Reckless studerat de återhållande krafter som avskärmar individen från tryck mot avvikande beteende. Ofta finner de förklaringar i att individens sociala band till det normala samhället är bristfälliga. Avsaknaden av entydiga normer och värderingar försvagar den sociala kontrollen, vilket i sin tur leder till att individen inte knyts tillräckligt hårt till samhället. Därmed låter sig individen inte påverkas eller styras av den etablerade normstrukturen.

Jag finner Reckless teori mest utvecklad eftersom den tar hänsyn till såväl inre som yttre återhållande krafter.¹⁵ Som yttre faktorer räknar Reckless bland annat upp uttalat ansvar och föreskrivna gränser, karriärmöjligheter,

¹³ Hilte, M., s. 58.

¹⁴ Se avsnitt 1.1.2.

¹⁵ Hilte, M., s. 96ff.

gruppsammanhållning och känsla av tillhörighet. Bland de inre faktorerna som interagerar med de nämnda yttre kan nämnas en positiv självbild i relation till andra personer, grupper och institutioner.

Utifrån en bedömning av de yttre och inre återhållande faktorernas styrka talar Reckless om olika sannolikhetsgrader för avvikande beteende. Reckless betonar också hur de yttre kontrollerande faktorerna avspeglas i de inre. Alla dessa återhållande system är oundvikligen starkt knutna till förekomsten av en vettig och värdig sysselsättning, i form av ett arbete eller en utbildning. När en individ befinner sig sysslös försvagas eller utplånas de återhållande systemen och sannolikheten för avvikande beteende ökar som konsekvens.

Som ung och arbetslös i det moderna, urbaniserade och mycket industrialiserade samhället föreligger en överhängande risk att de återhållande systemen försvagas och tendensen att hemfalla åt avvikande beteende ökar. Förmodligen är det vad vi nu ser i de europeiska länderna där drogmissbruket ökar till stor del som följd av arbetsmarknadspolitiska brister.

1.1.3 Några utgångspunkter

Vid en analys av narkotikabrottslighet och brottsutvecklingen inom detta område är det viktigt att som utgångspunkt betona narkotikabrottets sociala särställning. Att narkotika till skillnad från alkohol har betvingats under betydligt mer långtgående kriminalisering har sociala, kulturella och historiska förklaringar.

Bland dessa förklaringar kan nämnas bland annat de som jag talade om inledningsvis vid min hänvisning till B. Anderssons bok, där hon poängterar att narkomanerna är en lagom liten och lätt urskiljbar grupp i jämförelse med alkoholmissbrukarna.¹⁶ Narkomanerna blir en relativt lätthanterlig och god samhällsfiende. Närbesläktad med denna uppfattning är också Emile Durkheims syn på brott och straff som en oskiljaktig del av frågan om solidaritet och samhällets sammanhållning.¹⁷ Utifrån dessa synsätt utgör kanske kriminaliseringen och stigmatiseringen av narkotikamissbrukarna ett perfekt drag för samhällets sammanhållning.

Hur kommer det sig då att synen på alkohol jämfört med vissa droger, som vetenskapligt sett inte tycks vara vare sig skadligare, mer beroendeframkallande eller på annat sätt farligare, skiljer sig så anmärkningsvärt? Jag vågar hävda att förklaringen till stor del är kulturhistorisk.

Alkoholbruket har funnits i Europa sedan urminnes tider och är fast rotat i kulturen och det sociala samspelet, medan till exempel cannabis är en modernare företeelse på våra breddgrader. Hade förhållandena varit de omvända och alkoholbruket börjat etablera sig i Sverige och Europa först under 1960- och -70-talen framstår det som otänkbart och ytterst osannolikt

¹⁶ Se avsnitt 1.1.1.

¹⁷ Se avsnitt 1.1.2.1, jfr också Hilde, M., s. 64ff.

att alkoholbruket inte hade kriminaliserats. Alkoholens effekter är jämförbara med narkotikaklassade preparat ifråga om berusning och hög användning leder till försämrad hälsa.

Det är förmodligen också bland kulturhistoriska faktorer man finner förklaringen till att det beträffande narkotika inte görs någon åtskillnad mellan bruk (annat än medicinskt) och missbruk. I Sverige har vi nämligen valt att beteckna all icke-medicinsk användning av narkotika som missbruk. Den motsatta ytterligheten finner vi i att en individ tekniskt sett inte kan missbruka tobak.

Bland den svenska klassificeringen av vilka preparat som utgör otillåtna narkotiska, finns många beslut som, om de inte förklarades med kulturhistoria, lätt skulle kunna framstå som i viss mån godtyckliga, och i vart fall inte styrda av modern vetenskaplig logik. Till exempel kan nämnas att centralstimulantia utvunna ur kaffe- och kakaoböner är lagliga, medan de som utvinns ur katväxten eller cocabladen är förbjudna. Staten säljer alkohol medan sedativa som kommer från opievallmon endast får användas medicinskt. Få våldsbrott begås utan alkoholpåverkan, men ytterst få våldsbrott begås under opiumrus.¹⁸

I Sverige är i det närmaste all form av befattning med narkotika, inklusive själva brukandet och innehav för eget bruk, kriminaliserat. Detta medförde till exempel att under år 2004 närmare 17 700 personer lagfördes för brott mot narkotikastrafflagen i Sverige.¹⁹ Utav dessa utgjordes så lite som totalt tio procent brott gällande överlåtelse eller smuggling av narkotika och knappt tre procent av lagföringarna avsåg grova narkotikabrott.²⁰ Detta innebär att inte mindre än cirka 16 000 domar år 2004 stigmatiserade och stämplade individer som brottslingar, samhällsavvikare och i de flesta fall missbrukare för att de innehått och eller själva brukat en mindre mängd narkotika. Lagföringarna fortsätter att öka, särskilt avseende de ringa brotten bestående i innehav eller bruk av narkotika.

Värt att nämna beträffande narkotikamissbrukets roll i Sverige är också vårt val att, i rak motsats till Världshälsoorganisationens (WHO:s) rekommendationer, ställa oss negativa till bland annat sprutbytesprogram för injektionsmissbrukare. Sverige har tydligen ansett det rimligt att resonera i termer om att någon lättare skulle falla till föga för drogmissbruk, eller undlåta att upphöra med missbruk, bara för att det finns tillgång till gratis sprutor. Tydligen anses detta riskera ge intryck av att samhället accepterar drogmissbruk. I Sverige är också innehav för eget bruk och själva brukandet kriminaliserat sedan år 1988.²¹ Detta trots att Europaparlamentet i en rapport i januari år 1994 ansåg att det inte skall vara straffbart att för eget bruk inneha och själv använda små mängder av narkotika.²²

¹⁸ Lundgren, K.

¹⁹ BRÅ-rapport 2005:16, s. 7.

²⁰ *ibid.*

²¹ Se avsnitt 2.1.2.

²² Report 25 January 1994.

1.1.4 Grovt narkotikabrott – det mest straffvärda brottet?

Att döma av de straff som utdöms för grova narkotikabrott idag anses dessa brott vara de mest straffvärda brotten av alla, med undantag av sådana mord som ger livstids fängelse. Ett straffs längd utmäts av domstolen inom de lagstadgade straffskalorna med utgångspunkt från brottets straffvärde.²³ Straffvärdet skall graderas främst efter den skada, kränkning och fara som den brottsliga gärningen inneburit samt även utifrån gärningsmannens insikter och avsikter.

I artikeln *Är narkotikabrott värre än mord?*²⁴ ifrågasätter Kammaråklagare Klas Lundgren ifall straffvärdet på något sätt står i relation till människovärde och värdet på ett människoliv. Klas Lundgren bygger sin kritiska argumentation på, den i det närmaste allmänt vedertagna, värderingen att människovärdet anses oändligt och omätbart. Icke desto mindre kan konstateras att det på något sätt oundvikligen måste värderas och bedömas när svenska domstolar utmäter straff där människor dödas, allvarligt skadas eller utsatts för stora risker. Människovärde, straffvärde och värdet på ett människoliv bör på något sätt stå i relation till varandra.

Med denna utgångspunkt torde studiet av domar för grova våldsbrott ge en användbar parameter för hur straffvärt det är att på allvarligaste sätt direkt tillfoga stor skada och kränka människovärdet. Denna parameter kan sedan användas för att visa hur straffvärda de grova narkotikabrotten anses vara.

Narkotikabrotten skadar direkt och indirekt missbrukarna. Efterfrågan av narkotiska preparat genererar vinster för dem som producerar och distribuerar droger. Andra individer och samhället skadas av narkotikabrottsligheten. Samtidigt framhåller Klas Lundgren att narkotiska preparat och andra rusmedel är något som i alla tider efterfrågats av människor.²⁵ Detta gäller dock självklart inte de andra brottstyper som kan vara relaterade till bakomliggande narkotikaproblematik. En problematik som naturligtvis inte får förglömmas eller förenklas i debatten utan istället måste diskuteras och belysas ur såväl juridisk som rätts-, kriminal- och samhällspolitisk synvinkel.

Vid en onyanserad debatt av dylika spörsmål är det lätt att fastna i klichéer och cirkelresonemang om hur narkotikabrotten även är roten till all annan grov och organiserad brottslighet eller tvärtom. Därför krävs en ordentlig argumentationsanalys för att närmare försöka avgöra vilka samband som de facto föreligger och försöka förklara dessa på forskningsmässig nivå.

Hur hårda straff eventuellt motverkar sina egna syften, beträffande narkotikabrotten bland annat att begränsa narkotikamissbruket, är också en aspekt som måste beaktas enligt Klas Lundgren.²⁶ Hur spekulerar till exempel den misstänkta narkotikabrottslingen kring övergrepp i rättsak

²³ Lundgren, K.

²⁴ *ibid.*

²⁵ *ibid.*

²⁶ *ibid.*

mot vittnen? På samma sätt tvingas det rationella vittnet väga sin självbevarelsedrift mot allmännyttan, under insikt att det egna livet inte skyddas av ett högre straff än det begångna narkotikabrottet. Ett annat mycket troligt samband är att det finns en korrelation mellan priserna på narkotika och straffen för narkotikabrott vilket torde leda till ökade förmögenhetsbrott.

Det tycks finnas en bred förankring i det svenska samhället för ståndpunkten att åtminstone grova narkotikabrott skall straffas och straffas hårt. Men har vi verkligen tagit ställning för, och i så fall var detta ett välgrundat ställningstagande, att de skall straffas hårdast av alla brott?

1.2 Problemformulering

Hur hanteras den grova narkotikabrottsligheten i det svenska rättsväsendet? Jag avser att undersöka när ett narkotikabrott bedöms som grovt, hur kriminalitetsutvecklingen har varit i detta fall i Sverige och hur straffen ser ut, både i lag och i praxis.

Hur kan narkotikaproblematiken i Sverige definieras och förstås utifrån ett sociologiskt och kriminologiskt perspektiv?

Jag avser inte att göra en värdeprövning av narkotikabruk/-missbruk och -brottslighet inom ramarna för detta arbete utan min avsikt är att analysera och belysa en de facto föreliggande verklighet. Jag vill lämna utrymme till eftertanke åt läsaren.

1.3 Avgränsningar

Jag avser att koncentrera min analys till att gälla grovt narkotikabrott i Sverige.

Tiden blir en annan avgränsande faktor. Avseende praxis och statistik avser jag att koncentrera min undersökning till att återblicka ett drygt decennium för att se på den senaste tidens utveckling. Gällande utvecklingen i lag och beträffande vissa vägledande prejudikat sträcker jag återblicken något längre för att kunna ge en tydlig och överskådlig bild av gällande rätt.

Med begreppet narkotikabrott i juridiska sammanhang avses även brott mot lagen (2000:1225) om straff för smuggling (SML) 6 §. Lagen om straff för smuggling ersatte år 2001 den gamla varusmuggningslagen (1960:418). Definition av smuggling ges i 2 och 3 §§ i lagen om straff för smuggling. Smuggling innebär bland annat att vissa varor som anges i lagen inte får föras in i eller ut från Sverige. Om den smugglade varan är narkotika tillämpas 6 §. Även smuggling av narkotika delas in i tre svårhetsgrader med samma straffskalor som i narkotikastrafflagen. Jag kommer dock huvudsakligen att koncentrera min framställning till brott mot narkotikastrafflagen i syfte att inte låta framställningen bli alltför omfattande. Det finns dock välgrundade skäl att tro att det i de flesta fall går att dra paralleller till brott mot SML vad avser rättssaker och lagföringar. Jag bör också understryka att i de fall det förekommer siffror hämtade från statistikrapporter, dessa i många fall även innefattar sådana narkotikabrott som avses enligt SML.

1.4 Metod och material

1.4.1 Två ansatser vid rättsvetenskaplig forskning

Peter Westberg utgår i artikeln ”Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet”²⁷ från två alternativa metoder. Westberg rubricerar de olika metoderna ”den regelorienterade ansatsen” respektive ”den problem- och intresseorienterade ansatsen”. Nedan refereras de två metoderna i korthet enligt Westbergs trestegsbeskrivning.

1.4.1.1 Den regelorienterade ansatsen

Med den regelorienterade ansatsen utgår processen från de aktuella rättsreglerna. Det första steget i denna process utgörs av en presentation av föremålet för undersökningen. Föremålet kan vara en viss rättsregel eller endast en del av en sådan, men även ett helt regelkomplex såsom ett institut. I det andra steget särskiljs rättsregelns rekvisit och omformuleras till de problem som sedan behandlas i arbetet. Det tredje och sista steget består av själva undersökningen, vanligen i form av en analys. I analysen bryts regeln ner i mindre beståndsdelar och tolkas i förhållande till relevant material.

Analysens kronologi brukar styras av den systematik som den utvalda rättsregeln har.²⁸ Respektive rekvisit bildar ett avsnitt i dispositionen. Undersökningen kan också delas in i en särskild och en allmän del, där den allmänna delen innehåller de allmänna och oskrivna principer där rättsregeln ingår, och den särskilda den utvalda rättsregelns rekvisit.²⁹

1.4.1.2 Den problem- och intressebaserade ansatsen

I den problem- och intressebaserade ansatsen presenteras först undersökningsföremålet som en företeelse i rättssystemet. Steg två identifieras av Westberg som inventeringsfasen. Denna del skall förklara vilka problem som finns i företeelsen, vilka intressekonflikter som finns, vilka problemlösningar som finns samt hur de olika lösningalternativen påverkar de olika intressena. Inventeringen skall vara öppen och förutsättningslös och dess syfte är att vidga vyerna utöver den gällande rätten med dess begränsningar exempelvis i form av rättskällevärdet. Steg tre

²⁷ Heuman, L. (red.), s. 423ff.

²⁸ *ibid.*

²⁹ *ibid.*

utgörs av analys av undersökningsmaterialet. Dispositionen med denna ansats följer inga givna riktlinjer.³⁰

Utifrån ovanstående beskrivning är förevarande arbete primärt skrivet med en problem- och intressebaserad ansats eftersom jag inte enbart ämnar genomföra en generell analys i kronologisk ordning av lagstiftningen som reglerar grova narkotikabrott. Istället presenteras de grova narkotikabrotten och deras konsekvenser som en faktisk företeelse i vårt rättsliv. Därefter följer det som Westberg valt att benämna inventeringsfasen där det förutsättningslöst och översiktligt presenteras vilka problem som föreligger avseende föremålet för undersökningen. Slutligen följer själva undersökningen där materialet bearbetas och analyseras utifrån frågeställningarna.

1.4.1.2.1 Den problem- och intressebaserade ansatsens förtjänster och brister

Eftersom denna undersökning huvudsakligen är genomförd med en problem- och intressebaserad ansats följer här några ytterligare konsekvenser av densamma. Den problem- och intressebaserade ansatsen har enligt Westberg en karaktär av öppenhet som manar till eftertanke. Eftertanke manar till debatt, debatter som tack vare metodens karaktär av öppenhet tillåts ske i juridikens gränsland. I detta gränsland tillåts argument med rötter i andra skolor än den strikt juridiska, såsom kriminologi och rättssociologi. Ansatsen låter undersökningen mynna ut i en öppen juridisk debatt. Exempelvis kan studien enligt Westberg bestå i en kritisk granskning av praxisen på ett visst område.³¹

Även om den problem- och intresseorienterade ansatsen per definition ligger i opposition till den regelorienterade ansatsen innebär detta ingalunda att den normativa sidan av rättsvetenskapen helt uteblir i undersökningen. Oftast förblir undersökningen normativ i den meningen att gällande rätt konstant utgör en referenspunkt för de argument och förklaringar som förekommer i analysen, även om dessa i sin tur är av mer sociologisk, politisk eller historisk karaktär än rent juridisk.³²

En stor fördel med den problem- och intressebaserade ansatsen är att det egentligen inte finns några gränser för vilka faktiska företeelser som kan komma att utgöra föremålet för undersökningen. Frånsett den mer eller mindre självskrivna begränsningen att föremålet på något sätt måste vara anknutet till det ämnesområde inom vilket uppsatsen skall examineras och eller publiceras.

Ansatsen medger en fokusering på den empiriska sidan av juridiken vilket möter många fördelar eftersom författaren inte måste begränsa sig till den ”rena” juridiken.³³ I mitt fall innebär det att jag kan koncentrera min undersökning på hur narkotikasaker behandlas i rättssystemet även om

³⁰ Heuman, L. (red.), s. 423ff.

³¹ a. a., s. 436.

³² a. a., s. 436f.

³³ a. a., s. 437.

svaren står att finna i opublicerad underrättspraxis i form av statistik och dylikt. Det är heller inte målsättningen med undersökningen att etablera några rättsregler. Istället fokuserar skribenten på verkliga skeenden och strävar efter att beskriva och förklara regelbundenheter och oregelbundenheter i denna verksamhet.³⁴ De skrivna och oskrivna regler som reglerar området utgör bara ett av flera förhållanden som påverkar dess karaktär.

En förutsättning för att metoden skall kunna användas med önskat resultat är att användaren medvetet söker alternativa synsätt, vilka kan ge en ny förståelse av juridiken genom att formulera relevanta problem, eller föreslå lösningar för desamma, inom det aktuella området.

Kanske har lagstiftaren förbisett forskningsrön som ligger inom andra vetenskaper än den rent juridiska och då möter inga hinder för skribenten att ta hänsyn till dessa argument. Skribenten kan själv välja vilka vetenskapsgrenar han vill fokusera på i sin analys efter att ha valt ut de infallsvinklar vars betydelse han vill pröva. På så vis kan ämnet sättas in i ett större sammanhang än det som kretsar kring ”gällande rätt”.³⁵

Risker med denna metod är enligt Westberg bland andra att skribenten riskerar att inte lyckas synkronisera resultaten av den öppna icke-normativa utflykten med den juridiska ryggraden. Om skribenten emellertid lyckas med detta kan metodens ökade utrymme för självständigt tänkande leda till att kunskaper som vunnits inom andra discipliner kan förvandlas till dittills obeaktade infallsvinklar på ämnet.

Argument från andra vetenskapliga discipliner kan ge råg i ryggen åt den som vill kritisera vad som inom juridiken ses som etablerad kunskap och sanning.³⁶ Det största problemet med detta öppna angreppssätt är att skribenten själv blir den som tvingas pröva relevansen hos de nya infallsvinklarna. De idéer forskaren studerar måste vägas mot varandra för att kunna avgöra deras inbördes betydelse och förklaringsvärde.³⁷

1.4.2 Tre grundläggande metoder för samhällsforskning

Eftersom jag har valt att använda mig av Peter Westbergs problem- och intressebaserade ansats som juridisk forskningsmetod för mitt arbete ansåg jag det vara på sin plats att även sätta denna i perspektiv till olika metodiska ansatser inom samhällsforskningen. Detta i enlighet med den öppning mot andra vetenskapsläror, än den rent juridiska, som medges med den problem- och intressebaserade ansatsen. I mitt fall med fokus på de grova narkotikabrotten i Sverige vill jag sätta den juridiska metoden i perspektiv till en överskådlig indelning av de huvudsakliga metoder som används för samhällsforskning.

³⁴ Heuman, L. (red.), s. 438.

³⁵ a. a., s. 440.

³⁶ a. a., s. 441f.

³⁷ a. a., s. 442.

De tre grundläggande metoderna för samhällsforskare att tillgodogöra sig information om de företeelser som forskningsfrågan avser är 1) intervjuer, 2) observationer och 3) studier av skriftliga källor. Denscombe talar även om en fjärde metod; frågeformulär, men understryker samtidigt att de fyra forskningsmetoderna är gränsöverskridande.³⁸

1.4.2.1 Intervjuer

Intervjumetoden kräver inte någon större teknisk utrustning för att samla information till forskningsprojektet. Den grundläggande intervjutekniken bygger på förmågan att föra en konversation. Denscombe skriver att en av riskerna med intervjumetoden är just den ytliga likheten mellan en intervju och en konversation. Detta kan ge sken av enkelhet och invagga forskaren i en falsk känsla av säkerhet. Om forskaren intar en allt för avslappnad inställning till planering, förberedelser och genomförande av intervju kan detta medföra brister i metoden. En fördel med intervjuer är att metoden har förutsättningar att få fram djupgående och detaljerade data. Metoden är dock tidskrävande och tenderar att producera icke standardiserade svar.³⁹

1.4.2.2 Observationer

Observationer erbjuder samhällsforskaren ett mycket påtagligt sätt att samla in data då det bygger på ögats direkta observation av händelser. Observationsmetodens största fördel är att den är direkt. Därför kan den göras oberoende av vad människor säger att de gör. Observatören är sitt egna redskap och det finns alltså inga förvanskande mellanled mellan observationsobjektet och observationsrapporten förutom observatören själv. En nackdel med metoden kan vara bristen på tillträde. Deltagandeobservation lämpar sig väl för att hantera komplexa realiteter eftersom den erbjuder goda möjligheter att få stora insikter i sociala processer.⁴⁰

³⁸ Denscombe, M., s. 111ff.

³⁹ a. a., s. 130ff.

⁴⁰ a. a., s. 165ff.

1.4.2.3 Studie av skriftliga källor

För att överblicka de skriftliga källorna börjar forskaren med en litteraturöversikt. Litteraturöversikten visar att forskaren känner till forskningsläget och identifierar de huvudsakliga problemområdena, de avgörande frågorna och de eventuella luckorna i den nuvarande kunskapen. Litteraturöversikter ger läsaren vägledning om forskningens ursprung. En av de främsta fördelarna med att använda skriftliga källor är deras tillgänglighet. En metod för att analysera skrivna dokument är textanalys där man kvantifierar innehållet i en text genom att göra djupare analys av det valda textavsnittet för att få fram dold information.⁴¹

1.4.2.4 Val av källor

I förevarande arbete kommer jag främst att tillgodogöra mig information inom mitt forskningsområde genom att studera skriftliga källor. Detta är en oerhört välbeprövad metod vid den här typen av juridiska studier och vid de flesta former av rättsvetenskapliga arbeten. Det kan finna sin förklaring i några olika aspekter.

Dels är metoden i det närmaste hävdvunnen i sammanhanget eftersom hela rättsvetenskapen har sin grund i våra skriftliga rättskällor. Juridikens skriftbundenhet har sina rötter i dess normativa karaktär och följaktligen även i det grundläggande kravet på rättssäkerhet. Dels vinnlägger sig studiet av skriftliga källor ett stort antal fördelar. Bland annat har de skriftliga källorna hög tillgänglighet. Risken att forskaren skall påverka föremålet för sin undersökning är i det närmaste utesluten.⁴²

⁴¹ Denscombe, M., s. 187ff.

⁴² Jfr ”Halo-effekt” avsnitt 1.4.4.

1.4.3 Objektivitet

I ett rättsvetenskapligt arbete som detta - och många gånger i juristrollen i allmänhet - är det normala att skribenten, i görligaste mån, försöker förhålla sig neutral i sin återgivning, och objektivt försöker uttolka essensen av den empiri som utgör undersökningens föremål. Så är min ambition även i denna undersökning.

Jag vill dock understryka att det inom den metodologiska diskursen finns många forskare som hävdar att all forskning oundvikligen präglas av de normer och värderingar vi införlivats med under vår hittillsvarande livstid. Detta synsätt innebär att varje betraktare tolkar, bearbetar och drar slutsatser, vid studiet av empirin, färgad av sina egna glasögon vilket sätter forskarens personliga prägel på allt han företar sig. Därför kan heller inte någon värderingsfri forskning existera. Genom att vara medveten om denna begränsning kan man dock ha ett tydligare förhållande till den kontext som präglat en själv och därmed lättare upprätthålla en viss distans till densamma i sitt forskningsarbete.⁴³

1.4.4 Forskarens roll för forskningsresultatet

Det är viktigt att ta hänsyn till forskarens roll för forskningsresultatet såväl generellt som specifikt. Det gäller den inbördes och dubbelriktade påverkan mellan forskaren och forskningsobjektet.

En forskare kan ha ambitionen att förhålla sig opartisk i förhållande till sitt forskningsobjekt för att återge det han studerar utifrån ett åskådarperspektiv. Alternativt kan en forskare ha ambitionen att påverka och aktivt delta i den verklighet han registrerar.⁴⁴ Det är viktigt att forskaren har reflekterat över vilken roll han vill spela i förhållande till forskningsobjektet. Detta bör även tydligt framgå i återgivningen av forskningsresultat för att öka forskarens tillförlitlighet och därmed även studiens trovärdighet. Svenning förespråkar åskådarperspektivet eftersom deltagande forskning präglas av svårhanterliga risker och problem.

I den här studien är mina ambitioner att anlägga ett åskådarperspektiv och utan påverkan studera den verklighet jag valt som föremål för min studie. Oavsett om forskaren anlägger ett åskådar- eller ett deltagarperspektiv på sin studie ligger det i forskningens natur att målsättningen är att vetenskapligt och objektivt återge det som observeras. Det måste dock betraktas som utopi med forskning som inte färgas av forskaren. Därför är den viktigaste slutsatsen av diskussionen om forskarens roll i forskningsstudien att forskaren måste vara medveten om svårigheten att hålla sig fullständigt objektiv och ha god självinsikt om sina egna förutsättningar, skolning, åsikter med mera.

⁴³ Denscombe, M., s. 261.

⁴⁴ Svenning, C., s. 21.

Ett problem för forskare vid alla forskningsmetoder men vid observationer i synnerhet är *Haloeffekten*. Haloeffekten innebär att den som blir observerad upptäcker att den blir observerad och på grund av detta ändrar sitt beteende. Därför krävs vid observationer att forskaren är särskilt uppmärksam på sin eventuella påverkan av undersökningsobjektet. Även motsatt riskerar observatören att påverkas av observationsobjektet. Forskaren kan till exempel bli partisk eller börja identifiera sig med de observerade. Samtidigt som dessa risker påkallar ett krav på att forskaren distanserar sig, kräver även en välgenomförd observation forskarens fulla engagemang och totala iakttagelseförmåga. Därför krävs en mycket god avvägningsförmåga. Att forskaren har beaktat dessa risker och även vilka åtgärder som eventuellt vidtagits för att förebygga dylik påverkan skall också framgå i forskningsrapporten.

Detta ligger också helt i linje med den alltmer utbredda värderelativistiska livsåskådningen. Enligt densamma bör stor vikt läggas på kontexten när man talar om forskarens roll för forskningsresultatet. All input som någonsin präglat forskaren kommer att bli avgörande för vilka faktorer som uppmärksammas, vilken betydelse dessa tillmäts och vilka slutsatser forskaren gör i sin analys. Historisk, geografisk och kulturell kontext såväl som forskarens skolning och uppväxt återspeglas i hur det empiriska materialet bearbetas och tolkas i forskarens analys. Faktum är att det naturligtvis får betydelse redan när forskaren väljer sitt forskningsproblem, vilket perspektiv som anläggs och vilka data som får utgöra empirin. Att tolkningen är nära kopplad till forskarens jag är också något som mer oförbehållsamt erkänns i kvalitativ forskning.⁴⁵ Medveten om detta är det extra viktigt att närma sig ämnet med ett öppet sinne.

⁴⁵ Denscombe, M., s. 261.

2 Grovt narkotikabrott i lag, praxis och statistik förr och nu

För att kunna klargöra hur utvecklingen ser ut vid straffmätningen för grova narkotikabrott över tid lämpar det sig naturligtvis att studera praxis på området. Det faller sig också naturligt att presentera gällande rätt på området för att se om det alltid finns lagfästa förklaringar till de tendenser som går att spåra i praxis.

Under såväl presentationen av gällande rätt som den av praxis avser jag också att sträcka presentationen till att omfatta ett visst historiskt perspektiv. Beträffande de lege latakapitlet främst av den anledningen att gällande rätt skapas över tid och blir betydligt mer överskådlig och tillgänglig om utvecklingen och dess riktning framgår vid presentationen av brottet ifråga. Beträffande praxiskapitlet lämpar det sig att skärskåda domar under en inte alltför kort tidsperiod för att försöka få ett bredare empiriskt underlag och på så vis säkerställa ett rättvisande underlag för analysen och för att kunna urskilja eventuella förändringar och försöka avgöra om dessa utgör ett kontinuerligt paradigmskifte eller diskontinuerliga engångsföreteelser.

Under de lege latakapitlet kommer även narkotikabrott som är att bedöma som ringa och brott av normalgraden att beröras i relativt hög omfattning. Detta för att kunna ge en helhetsbild av lagstiftarens syn på narkotikabrottsligheten för att kunna skapa förståelse för vad som konstituerar de grova brotten. När det gäller praxiskapitlet kommer genomgången begränsas till att gälla frågor med anknytning till grovt narkotikabrott i den mån inte överblickbarheten påkallar annat.

2.1 Grovt narkotikabrott de lege lata

Detta kapitel behandlar gällande rätt beträffande narkotikabrott i allmänhet och grovt narkotikabrott i synnerhet. Här presenteras gällande rätt och hur densamma har uppkommit/utvecklats. Fokus ligger på det grova narkotikabrottet och på detaljer som är värda att särskilt uppmärksammas med tanke på huvudfrågeställningen.

2.1.1 Lagtexten idag

Narkotikastrafflagens (1968:64) första respektive tredje paragraf ger en första inblick i vilka handlingar som per definition utgör ett grovt narkotikabrott enligt svensk lag. I 1 § NSL beskrivs de straffbelagda handlingar som utgör normalbrottet under sex olika punkter:

1 § Den som olovligen

1. överlåter narkotika,
2. framställer narkotika som är avsedd för missbruk,
3. förvärvar narkotika i överlåtelsesyfte,
4. anskaffar, bearbetar, förpackar, transporterar, förvarar eller tar annan sådan befattning med narkotika som inte är avsedd för eget bruk,
5. bjuder ut narkotika till försäljning, förvarar eller befordrar vederlag för narkotika, förmedlar kontakter mellan säljare och köpare eller företar någon annan sådan åtgärd, om förfarandet är ägnat att främja narkotikahandel, eller
6. innehar, brukar eller tar annan befattning med narkotika döms, om gärningen sker uppsåtligen, för *narkotikabrott* till fängelse i högst tre år.

Bestämmelser om straff för olovlig införsel och utförsel av narkotika och olovlig befattning i vissa fall med narkotika finns i lagen (2000:1225) om straff för smuggling. **Lagar 1988:286, 2000:1228**, som trätt ikraft 1 jan. 2001.

Under lagens 2 § förklaras de gärningar som är att betrakta som ringa narkotikabrott:

2 § Är brott som avses i 1 § första stycket med hänsyn till arten och mängden narkotika samt övriga omständigheter att anse som ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. **Lagar 1993:211, 2000:1228** (se vid 1 §).

I den 3 § NSL beskrivs vad som konstituerar ett grovt narkotikabrott:

3 § Är brott som avses i 1 § första stycket att anse som grovt, skall för *grovt narkotikabrott* dömas till fängelse, lägst två år och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Bedömningen skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet. **Lag 2000:1228** (se vid 1 §).

Sammankopplat med påföljdsfrågan bör också frågor om förverkande uppmärksammas. I NSL finns en särskild reglering av förverkande som är mera långtgående än förverkandereglererna i BrB. Dessa regler finner man under 6 § NSL:

6 § Narkotika som varit föremål för brott enligt denna lag eller värdet därav samt vinning av sådant brott skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart obilligt. Detsamma gäller förlag för sådant brott eller dess värde, om förlaget mottagits och mottagandet utgör brott enligt denna lag.

Egendom som använts som hjälpmedel vid brott enligt denna lag eller egendomens värde får förklaras förverkat, om det är påkallat till förebyggande av brott eller annars särskilda skäl föreligger. Detsamma gäller egendom med vilken har tagits befattning som utgör brott enligt denna lag.

Påträffas injektionssprutor eller kanyler, som kan användas för insprutning i människokroppen, eller andra föremål, som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika, hos någon som har begått brott enligt denna lag eller i utrymme som disponeras av honom eller i förbindelse med narkotika som varit föremål för brott enligt denna lag, skall föremålen, oavsett vem de tillhör, förklaras förverkade, om det ej är uppenbart obilligt. **Lag 1983:363.**

2.1.2 Lagens tillkomst och utveckling

Före tillkomsten av NSL reglerades hanteringen av narkotika i narkotikaförordningen (1962:604) vilken också innehöll straffbestämmelser. Anmärkningsvärt är att maxstraffet i denna föreskrift var först två år fängelse och från år 1965 ett år fängelse!⁴⁶

NSL tillkom år 1968. Antagandet av en särskild narkotikastrafflag förklarades med framväxten av narkotikamissbruk i dagens bemärkelse som ett socialt problem under 1960-talet.⁴⁷ Beträffande framväxten av narkotikamissbruk som ett socialt problem är det viktigt att förstå att det inte enbart berodde på en utbredd droganvändning utan till viss del också på omklassificeringar av vad som ansågs utgöra bruk respektive missbruk. Därutöver hade vissa preparat som tidigare använts i medicinskt syfte klassats som illegala droger, till exempel medel av amfetamintyp. Mot slutet av 1970-talet beräknades 220 000 svenska ungdomar i åldern 13-24 år ha använt narkotika vid något tillfälle, oftast enbart cannabis.⁴⁸ I kontrast till detta uppskattas att cirka 200 000 svenskar, motsvarande tre procent av den vuxna befolkningen, använde amfetamin under åren 1942-43 efter att ha fått medlet utskrivet av läkare. Vid den tidpunkten var medlet ett receptfritt läkemedel.⁴⁹

Sedan NSL:s tillkomst har lagen ändrats flera gånger på väsentliga punkter. I Sverige har vi dock valt att behålla narkotikabrotten i speciallagstiftningen till skillnad från samtliga övriga nordiska länder som under årens lopp infört de mest allvarliga gärningarna i själva strafflagen.⁵⁰ Antagandet av narkotikastrafflagen innebar en höjning av straffmaximum till fyra år fängelse. Därtill utvidgades kriminaliseringen med regler om försök och förberedelse till brott samt medverkan till brott.⁵¹

Före 1970-talet intog narkotikastraffbuden inte någon direkt särställning i den svenska lagstiftningen. Narkotikastrafflagens fortsatta utveckling har karaktäriserats av en successiv skärpning av straffsanktioner och präglas av för svenska och europeiska förhållanden mycket sträng påföljdspraxis. Några huvudpunkter i de ändringar som gjorts under årens lopp och vilka motiv som legat bakom antyder den röda tråden i svensk narkotikastraffbildning.

1969 Redan året efter införandet av NSL höjdes straffmaximum för de grova narkotikabrotten till sex år fängelse.⁵²

⁴⁶ Zila, J., s. 57.

⁴⁷ a. a., s. 57f., jfr Von Hofer, H. (red.), s. 91ff., jfr Andersson, B., s. 19, 90ff., jfr Christie, N., Bruun, K., s. 137.

⁴⁸ Andersson, B., s. 91f.

⁴⁹ Lindgren, S-Å., Den hotfulla njutningen – Att etablera drogbruk som samhällsproblem 1890-1970, s. 154f., jfr Lalander, P., s. 17f., jfr Andersson, B., s. 91, jfr även Von Hofer, H. (red.), s. 95, där det uppges att amfetamin användes av närmare 300 000 svenskar under 1940- och -50-talen.

⁵⁰ Victor, D. (red.) s. 140.

⁵¹ Zila, J., s. 58.

⁵² SFS 1969:33.

I början av 1970-talet utropade de nordiska länderna att Norden skulle göras till ett narkotikafritt område.⁵³ Per-Ole Träskman poängterar att detta redan från början var en vilseledande karaktäristik, eftersom uttrycket narkotika används godtyckligt. Helt medvetet förbises all narkotika som tillhandahålls av läkemedelsindustrin och konsumeras av befolkningen.⁵⁴ Enligt Nils Jareborg utgör denna konsumtion lejonparten av allt i Sverige förekommande drogmissbruk.⁵⁵

1972 En ny lagändring innebärande att maximistraflet för grovt narkotikabrott höjs till lagens strängaste tidsbegränsade straff, nämligen tio år fängelse.⁵⁶

1981 Maximistraflet för normalbrottet höjdes från två till tre år fängelse. Minimistraflet för grovt brott höjdes från ett till två år fängelse. På inrådan av lagrådet betonades i paragrafen om grovt brott att det vid bedömningen av huruvida ett brott skall anses som grovt skall ske en sammanvägning av falllets särskilda omständigheter. Speciellt skall beaktas om gärningen varit av särskilt hänsynslös art. I förarbetena angavs som kriterier för detta att det aktuella preparatet var särskilt farligt, att fråga var om systematisk överlåtelse till skolelever eller annan ungdom eller till intagna på anstalter eller att gärningen utgjorde led i en organiserad brottslighet.⁵⁷ En av de bakomliggande anledningarna till denna lagändring var att genom densamma ge underlag för en påföljdsskärpning beträffande de allvarligaste narkotikabrotten och avsikten var att beteckningen grovt brott skulle vara förbehållen för de allvarligaste gärningarna. Detta borde emellertid inte föra med sig en allmängiltig straffskärpning för sådana gärningar som dittills ansetts utgöra grovt narkotikabrott.⁵⁸ Vissa gärningar som tidigare bedömts som grovt brott enbart med hänsyn till mängden narkotika ansågs böra lämnas utanför kategorin grovt brott då unga missbrukare överlät eller medverkade till överlåtelse av narkotika i det huvudsakliga syftet att finansiera sitt missbruk.

1983 Detta år fick narkotikabrottet den huvudsakliga uppbyggnad det har än idag, nämligen strukturen med de sex punkter som definierar brottet i 1 §. Omstruktureringen innebar en utvidgning och precisering av narkotikabrottet. Inga konkreta nyheter i påföljdsfrågorna tillfördes i lagförarbetena.⁵⁹

⁵³ Victor, D. (red.), s. 139. (Bruun, K., *Kontrollpolitikens målsättning*, Narkotika og Kontrollpolitik. Seminar arrangeret af Nordisk Råd i samarbejde med Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi, Rønne, 22. 24. april 1985, s. 58.)

⁵⁴ Victor, D. (red.), s. 140.

⁵⁵ Jareborg, N., s. 53.

⁵⁶ Victor, D. (red.), s. 140.

⁵⁷ NJA II 1981:3 s. 131ff., Prop. 1980/81:76.

⁵⁸ NJA II 1981:3 s. 132f., Prop. 1980/81:76.

⁵⁹ SFS 1983:363, NJA II 1983:14, s. 498 ff., Prop. 1982/83:141.

1985 Det ringa brottet omrubricerades och fick fängelse i straffskalan. Tidigare hade det ringa brottet kallats narkotikaförseelse, men detta döptes nu om till narkotikabrott som är att anse som ringa. Dessutom infördes fängelse i högst sex månader i straffskalan. Omrubriceringen motiverades med att det med hänsyn till narkotikabrottslighetens allvarliga art inte ansågs adekvat att beteckna ens den lindrigaste graden som förseelse. Det ansågs vidare rimma illa med den stränga inställningen till narkotikabrottsligheten att använda begreppet förseelse. Det skulle dessutom riskera att ge en felaktig föreställning om straffvärdet hos de aktuella gärningarna, särskilt när nu fängelse dessutom skulle införas i straffskalan även för narkotikabrott som är att anse som ringa.⁶⁰

För normalbrottet undanröjdes möjligheten att döma till böter. I förarbetena angavs dock uttryckligen att någon skärpning av påföljdspraxis inte åsyftades.⁶¹ Ändringen innebar istället en förskjutning av gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden. Sålunda skulle brott som tidigare bedömts som normalbrott men där påföljden stannat vid böter fortsättningsvis bedömas som ringa narkotikabrott. Bland de situationer som skulle kunna bli aktuella att betraktas som ringa brott men där fängelse bör ådömas nämns särskilda brottsformer, avseende små mängder narkotika, men som ändå har relativt högt straffvärde. Bland annat nämns gatulangning och befattning med narkotika i kriminalvårdsanstalt. Fängelse bör dock användas mycket sällan vid ringa brott enligt lagrådets yttrande.⁶²

1988 Den 1 juli 1988 kriminaliserades även eget bruk av narkotika. Det skedde genom ett tillägg i 1 § 6 p NSL.⁶³ I samband med detta ändrades också 2 § för att se till att enbart eget bruk av narkotika inte skulle föranleda svårare påföljd än bötesstraff.⁶⁴ Något intressant som framkommer i lagförarbetena är den med något undantag unisona inställningen att någon kriminalisering beträffande överkonsumtion av legalt förskrivna narkotika inte anses böra komma på fråga.⁶⁵

Som skäl för kriminaliseringen angavs att det var nödvändigt att från samhällets sida signalera ett kraftigt avståndstagande mot all hantering av illegal narkotika. Lagstiftarens övergripande målsättning och förväntning var att kriminaliseringen skulle fylla en preventiv funktion bland ungdomar och andra i riskzonen för narkotikamissbruk. På så sätt skulle omfattningen av narkotikamissbruk i samhället

⁶⁰ NJA II 1985:12 s. 514, Prop. 1984/85:19, Prop. 1984/85:46.

⁶¹ *ibid.*

⁶² *ibid.*

⁶³ SFS 1988:286.

⁶⁴ Prop. 1987/88:71, NJA II 1988:9.

⁶⁵ Prop. 1987/88:71, NJA II 1988:9 s. 112f.

minska.⁶⁶ Kriminaliseringen av eget bruk resulterade inte i någon betydande ökning av antalet personer lagförda för narkotikabrott.⁶⁷

De huvudsakliga skäl som anfördes mot en kriminalisering av eget bruk i förarbeten var de tre följande. Först underströks det oriktiga i att straffbelägga en handling som riktade sig mot den egna personen. Sådan lagstiftning ansågs av vissa utgöra ett avsteg från den svenska straffrättsliga traditionen. Jämförelser gjordes bland annat med självmord. Den andra invändningen gällde polisens tillämpningsmöjligheter. Särskilt uppmärksammades polisens rätt till provtagning och den kränkning för individen dessa provtagningar skulle komma att innebära. Slutligen befarades att missbrukare skulle undvika att söka vård om de riskerade straff men denna fråga löstes i lagstiftningen med en ansvarsfrihetsregel för dessa situationer.⁶⁸

Frågan om kriminaliseringen av eget bruk av narkotika hör till de mest omdebatterade och mest infekterade ämnena i den världspolitiska diskursen och så även i Norden sedan snart fyra decennier. Först ut i Norden med att kriminalisera handlingen var Finland år 1966, (i Finland har frågan sedermera förvisso omprövats år 1972 men utan ändrat synsätt). Näst efter följde Norge som genomförde motsvarande förändring år 1968. Norge följdes tätt av Island som reformerade år 1969. Först cirka 20 år efter sina närmsta grannar beslutade alltså Sveriges riksdag att bruket av narkotika skall vara straffbart och så är alltså sedermera fallet sedan 1988.⁶⁹

1993 En reviderad syn på de ringa narkotikabrotten fick lagligt stöd genom ändringar i NSL den 1 juli 1993.⁷⁰ Huvudsakligen gällde det en förändrad syn i fråga om bedömningen av eget bruk av narkotika. I förarbetena missionerade departementschefen för en snar sänkning av de i praxis då gällande övre mängdgränserna för vad som kunde anses utgöra ringa narkotikabrott.⁷¹

Enligt Georg Sterzel kom uttalandena i propositionen att få olika konsekvenser i praxis beroende på att de tolkades olika. På vissa håll tolkades uttalandena så att en allmän straffskärpning var åsyftad, vilket då i förlängningen skulle innebära att det förelåg skäl att även sänka gränserna mellan brott av normalgraden och grovt brott. På andra håll stannade de dömande instanserna vid att ändra praxis enbart i enlighet med de rekommendationer som uttryckligen gick att utläsa i propositionen.⁷²

⁶⁶ BRÅ-rapport 2000:21, s. 6, 9.

⁶⁷ a. a., s. 7.

⁶⁸ Prop. 1987/88:71 s. 6ff.

⁶⁹ Victor, D. (red.), s. 142.

⁷⁰ SFS 1993:211.

⁷¹ Prop. 1992/93:142 s. 16.

⁷² Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 2:a uppl., s. 140.

Beträffande vissa särskilt farliga och vanebildande preparat såsom kokain, heroin och LSD eller motsvarande preparat bör enligt förarbetena utrymmet för att tillämpa det ringa brottet vara ytterst litet. ”Ett brott bör inte bedömas som ringa annat än vid enstaka innehav av en helt obetydlig mängd.”⁷³ Vidare understryks i propositionen att det ringa brottet i huvudsak bör vara förbehållet de handlingar som består i eget bruk eller innehav enbart för sådant bruk. Om de illegala substanserna har överlåtits eller innehafts i syfte att överlåtas bör tillämpningen av det ringa brottet i stort sett undantagslöst vara utesluten. De eventuella undantag som avses utgör sådana gärningar där endast mycket små mängder narkotika överlåts. Som typexempel för en dylik situation nämns de fall där någon enstaka bit cannabisharts eller dylikt överlåts inom en sluten krets av missbrukare.⁷⁴ Ett specialfall som alltid bör bedömas strängt anges vara de gärningar som begås i kriminalvårdsanstalt. All hantering av narkotika på dessa faciliteter bör enligt förarbetena bedömas strängt oavsett om substanserna är avsedda för eget bruk eller inte. Så har dock skett även före den aktuella lagrevisionen och yttrandet förespråkar sålunda ett upprätthållande av rådande praxis i den aktuella frågan.⁷⁵

2.1.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan i påföljdsfrågan konstateras följande. Sedan mitten av 1960-talet har maxstraffen i lag för de grova narkotikabrotten inte mindre än tiodubblats. Den straffrättsliga reaktionen på befattning med narkotika har successivt skärpts och utvidgats. Från att inte på något sätt ha särskiljt sig i den svenska strafflagstiftningen har det grova narkotikabrottet kommit att tillhöra den exklusiva skaran av gärningar som påbjuder lagens strängaste tidsbestämda straff, tio år fängelse. Tillämpas dessutom de allmänna bestämmelserna om återfall och sammanträffande av brott kan de konkreta straffen till och med hamna avsevärt högre än vad straffskalan för grovt narkotikabrott möjliggör. I Sverige kan detta innebära att en individ tilldöms ett tidsbestämt straff på upp till 18 år fängelse. Idag är minimistraffet för ett grovt narkotikabrott två år fängelse. Enbart eget bruk av narkotika kan konstituera tre år fängelse. Enligt Träskman är detta dock bara fallet i teorin, Träskman skriver att eget bruk i praktiken antagligen inte bedöms som en gärning som kan medföra mer än sex månader fängelse.⁷⁶

⁷³ Prop. 1992/93:142 s. 17.

⁷⁴ *ibid.*

⁷⁵ *ibid.*

⁷⁶ Victor, D. (red.), s. 142.

2.2 Grovt narkotikabrott i praxis och statistik

Beträffande presentationen av praxis väljer jag att dela upp presentationen på två underkapitel. Först redogörs för fall som anses vägledande vid gränsdragningar i rubriceringsfrågor vid narkotikabrott och fall som anses vägledande i straffvärdebedömningar. I det andra kapitlet avgränsas tidsperspektivet till det senaste decenniet men jag breddar det empiriska underlaget till att omfatta dels statistik som till största delen bygger på underrättspraxis dels de flesta fall med grovt narkotikabrott som huvudbrott som överhuvudtaget prövats i Högsta domstolen under nämnda tidsperiod. På så vis hoppas jag främst med statistiken som utgångspunkt kunna kartlägga och påvisa eventuella förändringar över tid och försöka avgöra om dessa utgör ett kontinuerligt paradigmskifte eller diskontinuerliga engångsföreteelser. Avseende de grova narkotikasaker som prövats i högsta instans är de så få att det kanske inte lämpar sig att dra några vidare statistiska slutsatser utifrån dessa domar, men de visar hur Högsta domstolen resonerar i dylika ärenden och detta kan relateras till den mer heltäckande statistiken.

2.2.1 Utgångspunkter för domstolarnas bedömning

Under det här avsnittet undersöks utgångspunkter för domstolarnas bedömning vid rubricerings- och straffvärde- respektive straffmättningsbedömningar. Genom att studera rättsaker som rör narkotikabrott kan de kriterier som ligger till grund för domstolarnas bedömning extraheras.

De omständigheter som i rättspraxis mest tycks påverka vid rubricerings- och straffvärdebedömningar är huvudsakligen preparatets farlighet, alltså frågan vilket narkotikum brottet gällt och mängden narkotika.⁷⁷ Även andra faktorer tillmäts betydelse vid straffmätningen i det enskilda fallet såsom huruvida gärningen avsett överlåtelse av narkotika eller medverkan på annat sätt till spridning av narkotika vilket är försvårande. Andra försvårande omständigheter är om gärningen utförts för egen vinning, eller om någon finansierat annans narkotikaaffärer i vinningssyfte. Har hanteringen av narkotika ägt rum på kriminalvårdsanstalt anses detta påkalla ett högre straff.

Det som oftast konstituerar ett högre straff vid straffmätningen i det enskilda fallet utgör dock det faktum att den anklagade tidigare dömts för narkotikabrott, alltså återfall i brott.⁷⁸

⁷⁷ Victor, D. (red.), s. 147, Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis med mera*, 3:e uppl., s. 483, Zila, J., s. 65, NJA 1993 s. 38, NJA 2004 s. 354.

⁷⁸ Victor, D. (red.), s. 147.

Som exempel på förmildrande omständigheter kan nämnas gärningar utförda av barmhärtighetsskäl. Naturligtvis skall också de allmänna straffrättsliga kriterierna för bedömning av straffvärde och straffmätning beaktas även i narkotikasaker.

2.2.1.1 Mängdresonemang

Vid ett narkotikabrott är det vid domstolarna hävd att vid rubricerings- och straffvärdebedömningen (med undantag för de gärningar som enbart gäller eget bruk) utgå från mängden hanterad narkotika i förening med det ifrågavarande preparatets allmänna farlighet. Syftet har varit att skapa en likhet i rättstillämpningen. I syfte att kunna upprätthålla och vidare ytterligare försöka åstadkomma en mer enhetlig praxis i narkotikamål över hela landet verkar den s k Drograxisgruppen.⁷⁹

”Drograxisgruppen består av ett nätverk av domare som huvudsakligen representerar domstolar som handlägger många narkotikamål. Samtliga hovrätter utom Hovrätten för Nedre Norrland är representerade. Företrädare för Stockholms, Göteborgs, Malmö, Helsingborgs och Ystads tingsrätter ingår också i gruppen. Genom denna sammansättning torde gruppen omfatta de domstolar som handlägger det stora antalet narkotikamål i landet. Målsättningen för gruppen är att genom diskussioner, analys av praxis och slutsatser försöka åstadkomma en mer enhetlig praxis i narkotikamål över hela landet.”⁸⁰

Drograxisgruppens sammanställda praxis, utvecklingslinjer, värderingar, slutsatser och riktlinjer för bestämning av straffvärde vid narkotikabrott finns från och med 2005 samlade under kapitlet om narkotikabrotten i Georg Sterzels bok ”Studier rörande påföljdspraxis med mera” vilken anses ha en oerhörd genomslagskraft och tillämpning vid de dömande instanserna. Detta gäller särskilt beträffande just narkotikabrotten. Denna schablon, till stor del utformad som regelrätta tabeller måste antas ligga till grund för en stor del av de narkotikadomar som meddelas i Sverige.

Den tydliga betoning som läggs vid mängdresonemang och domstolarnas närmast slaviska efterlydnad av den centralt utarbetade schablonen har varit föremål för en intensiv debatt. Kritikerna menar att det kan ligga en stor fara i ett alltför strikt fasthållande vid sådana resonemang. Ett explicit användande av schablonen medför hög risk att andra viktiga faktorer som bör påverka straffmätningen förbises eller lämnas vid underordnad betydelse. Träskman skriver exempelvis att det faktum att straffets stränghet i huvudsak fastställs utifrån schablonen bland annat betyder att alla sådana individuella faktorer som hänför sig till den dömdes person och sociala

⁷⁹ Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis med mera*, 3:e uppl., s. 463f.

⁸⁰ a. a., s. 463.

situation inte i nämnvärd mån påverkar straffet.⁸¹ Förespråkarna å andra sidan framhåller att mängdresonemangen tillämpade med försiktighet och omdöme otvivelaktigt kan bidra till en hälsosam likhet i rättstillämpningen.⁸²

HD har i sammanhanget uttalat sig i ett par olika domar.

NJA 1993 s. 38

”Vid gränsdragningen mellan ringa brott och annat brott synes man i rättspraxis tillmäta – förutom arten av narkotika – mängden av narkotika stor betydelse. I flera lagstiftningsärenden har departementschefen berört denna praxis och framhävt vikten av att man gör en samlad bedömning av omständigheterna i målet och frigör sig från ett strikt mängdtänkande. Även med denna utgångspunkt för bedömningen står det dock klart att mängden av narkotika betyder mycket vid bedömningen. Föreligger inga särskilda, anmärkningsvärda förhållanden kring brottet är det naturligt att låta mängd – liksom art – få avgörande betydelse.”⁸³

I den aktuella domen från 1993 råder till synes inget tvivel om att HD ställer sig positiva till att de dömande instanserna primärt utgår ifrån schablonen vid gränsdragningen mellan narkotikabrott som är att anse som ringa och narkotikabrott av normalgraden om det saknas *särskilda anmärkningsvärda* förhållanden.

NJA 2004 s. 354

”Av det anförda får anses framgå att försiktighet bör iaktas med att fastställa och tillämpa generella schabloner avseende art och mängd narkotika när det gäller gränsen mellan normalbrott och grova brott. Vid bedömningen måste även andra faktorer ges en betydande vikt.”⁸⁴

I den här domen som meddelades så sent som juni 2004 synes HD intaga en betydligt mer kritisk syn till att fastställa och tillämpa generella schabloner när det gäller gränsdragningen mellan narkotikabrott av normalgraden och grovt narkotikabrott. I det aktuella fallet är bland annat fråga om delaktighet och medverkan i mindre mån, något som riskerar att förbises vid oförsiktigt tillämpande av schabloniserade tabeller. I domen hänvisar HD till och resonerar utifrån lagförarbeten till 1981 års lagändring i NSL, då bestämmelsen om kriterierna för grovt narkotikabrott infördes, och i samband med detta, minimistraffet för grovt narkotikabrott höjdes från ett till två år fängelse:⁸⁵

⁸¹ Victor, D. (red.), s. 147.

⁸² Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis med mera*, 3:e uppl., s. 483.

⁸³ NJA 1993 s. 38, (s. 40).

⁸⁴ NJA 2004 s. 354, (s. 361).

⁸⁵ Se ovan under avsnitt 2.1.2.

”En avsikt med de då genomförda ändringarna angavs vara att ge underlag för en skärpning av påföljderna för de allvarligaste narkotikabrotten. Som illustration av vad som därmed avsågs hänvisades i propositionen till ’narkotikabrottslingar som kalkylerar med ett tänkbart straff närmast som en företagsmässig riskfaktor, t.ex. vissa internationella brottssyndikat inom narkotikahandeln. Denna grupp brottslingar är själva inte beroende av narkotika men utnyttjar för egen vinning hänsynslöst andras okunnighet eller beroende i en verksamhet som ofta sker yrkesmässigt. Tecken tyder på att den illegala narkotikahandeln blir alltmer organiserad och att inslaget av utländska brottssyndikat ökar’ (a. prop. s. 207)⁸⁶. Däremot var, enligt vad som angavs i propositionen, avsikten inte att någon skärpning skulle ske för ’t.ex. unga narkotikamissbrukare som överlåter eller medverkar till överlåtelse av narkotika i det huvudsakliga syftet att finansiera eget missbruk’ (a. prop. s. 208). Som ett annat exempel på fall där någon skärpning inte var avsedd angavs ’att gärningsmannen, utan att vinstintressen för hans egen del varit för handen, av en tillfällighet har kommit att befatta sig med narkotikan endast som mellanhand vid en förmedling mellan olika personer’ (a. prop. s. 211).

För att de avsedda effekterna skulle uppnås borde enligt propositionen vid brottsrubriceringen större betydelse än tidigare tilläggas andra omständigheter än mängden narkotika (a. prop. s. 211). Bakgrunden till detta ställningstagande var en i propositionen redovisad praxis enligt vilken mängden narkotika i praktiken ofta var helt avgörande för rubriceringsfrågan (a. prop. s. 204). Enligt den promemoria som låg till grund för lagändringarna kunde det inte ifrågasättas att vissa sådana schabloner i praktiken borde kunna användas som utgångspunkt när det gällde exempelvis gränsdragningen mellan narkotikabrott av normalgraden och ringa brott (jfr NJA 1993 s. 38 och den år 1993 gjorda ändringen av 2 § narkotikastrafflagen enligt vilken endast arten och mängden narkotika

⁸⁶ Prop. 1980/81:76.

uttryckligen anges bland de omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av om ett brott är att bedöma som ringa). När det gällde gränsen mellan narkotikabrott av normalgraden och grovt narkotikabrott sades det däremot med fog kunna göras gällande att bedömningen i högre grad än i de mer rutinbetonade fallen borde ske under hänsynstagande till samtliga omständigheter (a. prop. s. 205).

Frågan om mängdrekvisitets betydelse uppmärksammades också vid lagrådsbehandlingen varvid Lagrådets majoritet fann att det i remissen framlagda förslaget inte var tillräckligt för att uppnå det angivna syftet. Mot den bakgrunden rekommenderade Lagrådet att bestämmelsen om kriterierna för grovt brott skulle kompletteras med ett särskilt tillägg om att bedömningen skulle grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det enskilda fallet vilket borde förenas med klargörande motivuttalanden om mängdrekvisitets minskade betydelse (a. prop. s. 270f.). Som redan framgått godtogs Lagrådets förslag till komplettering av lagtexten och i justitieutskottets betänkande (JuU 1980/81:25 s. 48) framhölls särskilt att den ändrade lagstiftningen enligt utskottets mening innebar att det stod klart att mängdrekvisitet skulle ges minskad betydelse.⁸⁷

Sammanfattningsvis framstår det utifrån såväl förarbeten som domskäl som att såväl lagstiftaren och HD anser att det vid gränsdragningen mellan narkotikabrott som är att betrakta som ringa och narkotikabrott av normalgraden är befogat att fastställa och tillämpa generella schabloner om det saknas särskilda anmärkningsvärda förhållanden. När det däremot gäller gränsdragningen mellan narkotikabrott av normalgraden och grovt narkotikabrott bör bedömningen ske under hänsynstagande till samtliga omständigheter. Det är viktigt att understryka att det vid gränsdragningen mellan normalbrott och grova brott inte är godtagbart att nöja sig med ett rent schablonresonemang med mängdrekvisitet som utgångspunkt ens om det saknas särskilda anmärkningsvärda förhållanden. Detta framgår uttryckligen såväl i gällande lagtext som i förarbetsuttalanden och domskäl från HD.

I kontrast till det nyss sagda finns det relativt moderna fall som varit uppe till bedömning i HD där domstolen i hög utsträckning tycks ha baserat sin bedömning i gränsdragningsfrågan om brottet skall bedömas som narkotikabrott av normalgraden eller grovt narkotikabrott på ett i stort sett renodlat mängdresonemang.

⁸⁷ NJA 2004 s. 354, (s. 360f.)

”Sammanfattningsvis får det anses visat att Rohypnol är betydligt farligare än vad det fanns anledning att anta vid tiden för HD:s avgörande 1998. En jämförelse mellan Rohypnol och andra narkotiska preparat är visserligen förenad med osäkerhetsmoment. Med hänsyn till vad som i målet framkommit om effekterna och riskerna vid missbruk av Rohypnol finns det emellertid nu anledning att i farlighetshänseende jämställa preparatet med GHB och ecstasy, preparat som i rättspraxis bedömts i farlighetshänseende vara ungefärligen likvärdiga (NJA 2002 s. 365).

Angivande av riktlinjer för var gränsen mot grovt brott skall gå bör ta sin utgångspunkt i antalet missbruksdoser. Det är därvid naturligt att göra en jämförelse med vad som i allmänhet anses gälla beträffande ecstasy, nämligen att gränsen för grovt brott går vid 150–200 normala missbruksdoser. Av utredningen i målet framgår att en normal missbruksdos Rohypnol är cirka 5 tabletter à 1 mg. Det innebär att gränsen för grovt brott vid ett rent mängdresonemang skulle gå vid cirka 1 000 tabletter. Att Rohypnol till skillnad från ecstasy har ett legalt användningsområde bör inte påverka bedömningen när det är fråga om befattning med stora mängder icke legalt förskrivna narkotika.

A.P. och A.B. har gjort sig skyldiga till smuggling av närmare 9 000 tabletter Rohypnol, vilket betydligt överstiger den nyss angivna gränsen mot grovt brott. Det finns inga omständigheter i samband med själva gärningen som talar för att brottet inte skulle bedömas som grovt.”⁸⁸

Först gör HD en grundlig utredning kring det aktuella preparatets allmänna farlighet. En stor del av bedömningen grundar sig i en komparation gentemot tidigare bedömda substanser. Målsättningen som överensstämmer med slutresultatet är att kunna placera det aktuella preparatet på den, för illegala droger, interna skalan av farlighet. Efter att HD anser sig ha fastslagit det aktuella preparatets farlighet i förhållande till tidigare bedömda preparat gör de utifrån den bedömningen en matematisk kalkyl för att fastslå var gränsen mellan brott av normalgraden och grovt brott bör ligga när bedömningen tar utgångspunkt i antalet missbruksdoser, vilket den bör göra enligt HD i den angivna domen. Sedan följer HD sin egen nyss stipulerade uppfordran och bedömer den aktuella gärningen som ett grovt brott med huvudsaklig hänvisning till mängdrekvisitet.⁸⁹

⁸⁸ NJA 2003 s. 339, (s. 352).

⁸⁹ JustR:n Munck och Calissendorff var av skiljaktig mening i fråga om bedömningen vilket minsta antal Rohypnol tabletter à 1 mg som vid ett rent mängdresonemang skulle

För att ge en inblick i de mängdrekvisit som sammanställts i en helt nyttgiven upplaga av Georg Sterzels ”Studier rörande påföljdspraxis med mera” infogas här en sammanställning av straffvärden avseende olika narkotiska preparat.⁹⁰ Denna tabell torde ligga till grund för rubricerings-, påföljdsvals- och straffmättningsbedömningar i en väsentlig del av de narkotikasaker som avgörs i Sverige.

Tabellvärden till diagram för straffmätning vid narkotikabrottslighet.

Strafftid	Preparat							
	Amfetamin	Cannabis	Ecstasy	Heroin	Kat	Kokain	Rohypnol	Svamp
1 månad	5 gram	50 gram	4 tabl.	0,1 gram	4 kg	1 gram	20 tabl.	10 gram
2 månader	10 gram	100 gram	8 tabl.	0,5 gram	8 kg	2 gram	40 tabl.	20 gram
3 månader	15 gram	150 gram	12 tabl.	1 gram	12 kg	3 gram	60 tabl.	30 gram
4 månader	20 gram	200 gram	16 tabl.	2 gram	16 kg	4 gram	80 tabl.	40 gram
5 månader	30 gram	300 gram	24 tabl.	3 gram	24 kg	6 gram	120 tabl.	60 gram
6 månader	40 gram	400 gram	32 tabl.	4 gram	32 kg	8 gram	160 tabl.	80 gram
7 månader	50 gram	500 gram	40 tabl.	5 gram	40 kg	10 gram	200 tabl.	100 gram
8 månader	60 gram	600 gram	48 tabl.	6 gram	48 kg	12 gram	240 tabl.	120 gram
9 månader	70 gram	700 gram	56 tabl.	7 gram	56 kg	14 gram	280 tabl.	140 gram
10 månader	80 gram	800 gram	64 tabl.	8 gram	64 kg	16 gram	320 tabl.	160 gram
11 månader	90 gram	900 gram	72 tabl.	9 gram	72 kg	18 gram	360 tabl.	180 gram
1 år	100gram	1 kg	80 tabl.	10 gram	80 kg	20 gram	400 tabl.	200 gram
2 år	250 gram	2,5 kg	200 tabl.	25 gram	200 kg	50 gram	1 000 tabl.	500 gram
3 år	500 gram	5 kg	400 tabl.	50 gram	400 kg	100 gram	2 000 tabl.	1 kg
4 år	850 gram	8,5 kg	680 tabl.	85 gram	680 kg	170 gram	3 400 tabl.	1,7 kg
5 år	1,5 kg	15 kg	1 200 tabl.	150 gram	1 200 kg	300 gram	6 000 tabl.	3 kg
6 år	3 kg	30 kg	2 400 tabl.	300 gram	2 400 kg	600 gram	12 000 tabl.	6 kg
7 år	4,75 kg	47,5 kg	3 800 tabl.	475 gram	3 800 kg	950 gram	19 000 tabl.	9,5 kg
8 år	6,75 kg	67,5 kg	5 400 tabl.	675 gram	5 400 kg	1,35 kg	27 000 tabl.	13,5 kg
9 år	9 kg	90 kg	7 200 tabl.	900 gram	7 200 kg	1,8 kg	36 000 tabl.	18 kg
10 år	12 kg	120 kg	9 600 tabl.	1,2 kg	9 600 kg	2,4 kg	48 000 tabl.	24 kg

Den fetmarkerade raden vid två års strafftid markerar var gränsen går mellan narkotikabrott av normalgraden och grovt narkotikabrott vid ett renodlat mängdresonemang.

konstituera grovt brott. Till skillnad från majoriteten i HD ansåg de istället gränsen skäligen bära ligga vid 5000 tabletter med hänsyn till att Rohypnol i Sverige och i många andra länder – till skillnad från exempelvis GHB och ecstasy – är ett godkänt läkemedel med ett omfattande legalt användningsområde. NJA 2003 s. 339, (s. 353). (Sedan 2004 säljs inte längre Rohypnol i Sverige på den legala läkemedelsmarknaden. Dock saluförs en mängd andra läkemedel som innehåller Flunitrazepam, den aktiva substansen i Rohypnol. Rohypnol förekommer likväl i missbrukarledet eftersom det smugglas in i Sverige från andra länder.)

⁹⁰ Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis med mera*, 3:e uppl., Bilaga 4, s. 652. Se även följande rättsfall som varit vägledande vid framtagandet av tabellen. Det rör narkotikasaker där rubriceringsfrågan bedömts huvudsakligen utifrån ett mängdperspektiv: NJA 1998 s. 24, NJA 1997 s. 522, NJA 1989 s. 736, NJA 1997 s. 193, NJA 1996 s. 478, NJA 1993 s. 38, NJA 1992 s. 108, NJA 1985 s. 164, RH 2000:58, NJA 2003 s. 339, NJA 2004 s. 354.

2.2.1.1.1 Begreppen ”mängd” och ”missbruksdos”

I samband med studiet av mängdresonemang förtjänar att nämnas något kort om begreppsdefinitionen av mängd. Mängderna anges beträffande den stora merparten av preparat i gram. För LSD, ecstasy (MDMA) och Rohypnol är enheten en dos uttryckt i tripp eller tablett. För Kat är enheten kilogram. För GHB är enheten en dos uttryckt i cl.⁹¹

Beträffande de flesta preparat finner man dessutom i praxis en vilja hos de dömande instanserna att fastställa en mängdrelaterad uppskattning på vad som anses vara en normal missbruksdos. Detta ger domstolarna ytterligare en parameter att arbeta med i sina bedömningar. Beträffande normal missbruksdos har HD sagt följande ”Angivande av riktlinjer för var gränsen mot grovt brott skall gå bör ta sin utgångspunkt i antalet missbruksdoser.”⁹² En rättsfallsgenombgång kartlägger de approximerade missbruksdoserna för några av de vanligaste preparaten.

Preparat:	Ungefärlig missbruksdos:
Kat	150-300 gram ⁹³
Cannabisharts, Marijuana	0,5 gram* ⁹⁴
Råopium	3-5 gånger mer än heroin ⁹⁵
Amfetamin	0,2-0,3 gram ⁹⁶
LSD	100 mikrogram (oftast dosen i en tripp) ⁹⁷
Kokain	0,025-0,150 gram ⁹⁸
Ecstasy (MDMA)	100 milligram (vanligen dosen i en tablett) ⁹⁹
GHB	1,0 gram pulver eller 1,0-1,5 centiliter lösning (vad som ungefärligen ryms i kapsylen till en PET-flaska eller liknande) ¹⁰⁰
Rohypnol	5 milligram (vanligen 5 tabletter à 1 milligram) ¹⁰¹
Heroin	0,05 gram ¹⁰²
Fentanyl	100 mikrogram ¹⁰³

⁹¹ Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 2:a uppl., s. 145, NJA 2002 s. 365.

⁹² NJA 2003 s. 339, (s. 352), se även ett längre citat ur fallet under avsnitt 2.2.1.1.

⁹³ NJA 2001 s. 86.

⁹⁴ * Denna uppgift kommer inte ur rättspraxis utan ur en rapport från Åklagarmyndigheten vari det uppges att en ”rökdos” cannabisharts anses vara 0,5 gram. RättsPM 2005:17, s. 26.

⁹⁵ NJA 1994 s. 374.

⁹⁶ NJA 1997 s. 522.

⁹⁷ NJA 1992 s. 235.

⁹⁸ NJA 1983 s. 754 I.

⁹⁹ NJA 1992 s. 235, RH 2004:61.

¹⁰⁰ NJA 2002 s. 365.

¹⁰¹ NJA 2003 s. 339.

¹⁰² RH 2004:26, NJA 1997 s. 193.

¹⁰³ RH 2004:26.

2.2.1.2 Koncentration

Narkotiska preparat på den illegala marknaden förekommer i vitt skilda koncentrationer. Så är naturligtvis även fallet på den legala marknaden men där föreligger inte den osäkerhet beträffande koncentrationen som i de flesta fall är för handen vid illegal befattning med narkotika.

Koncentrationen beträffande narkotika på den illegala marknaden är intressant ur minst två aspekter. Dels innebär förhandenvaron av osäkerheten kring renhetsgraden en beaktansvärd hälsorisk för narkotikamissbrukarna. Såväl tillverkare, försäljare och kunder på den illegala marknaden har sällan möjlighet att avgöra preparatets procentuella styrka.¹⁰⁴ Dels innebär den ett juridiskt intressant kriterium då den naturligtvis avgör mängden faktisk förbjuden substans.

Frågan huruvida mängden ”ren” narkotika skall beaktas eller inte har varit föremål för diskussion. Den berörs inte uttryckligen i lagtexten och inte heller i förarbetena. Däremot, eller kanske snarare till följd av det, har ämnet berörts i praxis.

NJA 1998 s. 512

”Frågan kan ibland uppkomma om inte bara mängden utan också koncentrationen av rusgivande substanser (renhetsgraden) skall tillmätas betydelse vid bedömningen av om ett narkotikabrott är grovt eller i övrigt vid straffmätningen. Svaret på denna fråga kan bli beroende av omständigheterna i det särskilda fallet. Det finns vid tillverkning och försäljning av narkotika ofta anledning att utan närmare utredning utgå från att preparaten i fråga haft en relativt normal renhetsgrad, och mindre variationer i fråga om renhetsgraden är inte heller sådana att de bör påverka den straffrättsliga bedömningen. Det finns emellertid fall då renhetsgraden är särskilt hög eller låg och därför också utgör en relevant faktor vid värderingen av brottet”¹⁰⁵

Utgångspunkten tycks vara den att det, om inga särskilda omständigheter påkallar annat, lämpar sig att utgå från att de ifrågavarande preparaten håller en relativt ”normal” renhetsgrad. Det är alltså inte fullständig renhet som förutsätts utan de koncentrationer som anses normala för det aktuella preparatet på den illegala marknaden. När det i rättsaker om narkotika talas om mängd avses sålunda mängd narkotika i uppblandat skick.¹⁰⁶

Endast i undantagsfall har de dömande instanserna beaktat renhetshalten av de bedömda preparaten. Två hovrättsfall åskådliggör ytterligheterna.

¹⁰⁴ Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 2:a uppl., s. 150.

¹⁰⁵ NJA 1998 s. 512, (s. 518f.).

¹⁰⁶ Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 2:a uppl., s. 150f.

RH 1996:65

”Hantering av ett så stort parti kokain är regelmässigt att bedöma som grovt narkotikabrott. Uppenbart är dock att hänsyn måste tas till att det ostridigt varit fråga om ett parti av dålig kvalitet med en låg koncentration av kokain. Den faktiska mängd kokain som ingått i partiet kan inte antas ha varit så stor att det med hänsyn till denna finns skäl att bedöma brotten som grova. Att de tilltalade för egen del trott sig hantera en väsentligt större mängd kokain skall - som hovrätten återkommer till - självfallet beaktas vid bedömningen av straffvärdet inom ramen för den tillämpliga straffskalan men bör däremot enligt hovrättens mening inte föranleda att brotten betecknas som grova.”¹⁰⁷

RH 1999:79

”Det amfetamin som åtalet avser har en exceptionellt hög renhetshalt. I medeltal har sålunda halten amfetaminsulfat uppgått till 98 procent, vilket skall jämföras med den normala koncentrationen i missbrukarledet, upp till 40 procent. Som Högsta domstolen uttalat bl.a. i rättsfallet NJA 1998 s. 512 bör denna omständighet beaktas då det gäller att bedöma brottets svårhetsgrad. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt finner hovrätten att narkotikabrottsligheten har ett betydligt högre straffvärde än vad tingsrätten ansett.”¹⁰⁸

I det första fallet tar hovrätten hänsyn till den faktiska mängden kokain vid brottsrubriceringen men låter samtidigt det subjektiva överskottet beaktas vid bedömningen av straffvärdet. I det andra fallet beaktar hovrätten amfetaminets exceptionellt höga renhetshalt vid bedömningen av gärningens straffvärde.

Även i ett par andra domar har HD ägnat sig åt resonemang gällande koncentrationen av narkotika. I dessa fall tycks syftet dock inte ha varit att låta koncentrationen påverka den rättsliga bedömningen på sätt som varit ifråga ovan. Diskussionen har istället kretsat kring att försöka fastställa de ifrågavarande preparatens farlighet rent allmänt, varför diskussionen berört dess koncentration, dödlighet, användningsområde med mera. Domskälen lämnar dock visst tolkningsutrymme för att kunna tolka in att koncentrationen i viss mån även påverkat mängdresonemanget och i förlängningen rubriceringsfrågan.¹⁰⁹

¹⁰⁷ RH 1996:65.

¹⁰⁸ RH 1999:79.

¹⁰⁹ NJA 1996 s. 478, NJA 1997 s. 193.

2.2.1.3 Farlighet

Ett preparats art utgör den andra av de två avgörande faktorer som utgör grundläggande utgångspunkter för domstolens beräkningar vid straffmätningen. Detta har också uttryckligen befasts av HD i bland annat NJA 1993 s. 38.¹¹⁰ Arten karaktäriseras av sin allmänna farlighet vilken anses vara en mätbar faktor.

Domstolspraxis bjuder ett rikligt mått av komparationer mellan olika narkotikaklassade illegala substanser när det gäller deras farlighetsgrad. Dessa inbördes komparationer anges ofta som utgångspunkt vid straffmätningen för den aktuella gärningen. Detta innebär generellt att ju farligare ett preparat anses vara, desto mindre mängd måste hanteras vid gärningstillfället för att gärningen skall bedömas som grovt narkotikabrott. Detta förhållande är dock inte absolut.

Vid bedömningen av ett preparats farlighet beaktas inte enbart dess effekter på människan, dess så kallade skadeverkningar, utan även preparatets tillgänglighet och dragningskraft gentemot t ex ungdomar. Även preparatets användningsområden kan komma att spela in. Till grund för de utlåtanden som görs i domarna ligger ofta sakkunnigutlåtanden som i hög utsträckning citeras eller refereras i domarna.

En kortfattad genomgång av praxis ger en överblick av det rådande rättsläget.

NJA 1983 s. 754 I

”Att generellt fastslå graden av farlighet mellan heroin, amfetamin och kokain är en vanskligare uppgift. Den inbördes graderingen synes också mindre angelägen när frågorna om rubricering av narkotikabrott och om straffmätning – något som har betonats genom 1981 års ändring av 3 § narkotikastrafflagen – skall avgöras efter en sammanvägning av samtliga omständigheter, bland vilka mängden hanterad narkotika endast är en. En jämförelse i fråga om farligheten har dock uppenbarligen fortfarande betydelse. I praxis har, som förut framgått, befattning med heroin bedömts med särskild stränghet (jfr uttalande av departementschefen i den tidigare berörda prop 1980/81:76 s 212); HD saknar anledning att i detta mål uttala sig närmare härom. Som en tillräcklig hållpunkt för den straffrättsliga bedömningen av kokainets farlighet torde, med ledning av det redovisade materialet, kunna uppställas att kokain är att anse som något farligare än amfetamin.”¹¹¹

Kokain anses alltså vara något farligare än amfetamin.

¹¹⁰ Se utdrag ur domskälen under avsnitt 2.2.1.1, NJA 1993 s. 38, (s. 40).

¹¹¹ NJA 1983 s. 754 I, (s. 766f.).

NJA 1992 s. 235

”Av utredningen får anses framgå att LSD är farligare än amfetamin med hänsyn främst till att effekterna av rus är oberäknliga och att preparatet kan orsaka eller i vart fall utlösa kronisk psykotisk sjukdom. Också MDMA synes vara farligare än amfetamin med hänsyn till de hallucinogena effekterna vid större doser och den lockelse som preparatet kan antas utöva på vissa ungdomsgrupper. Inget av preparaten kan emellertid anses lika farligt som heroin eller kokain.”¹¹²

LSD och Ecstasy (MDMA) anses vara farligare än amfetamin, men inte lika farliga som kokain eller heroin.

RH 2001:61

”Högsta domstolen (HD) har i ett tidigare rättsfall (NJA 1992 s. 235) angående MDMA, som är den kemiska beteckningen för ecstasy (sic), uttalat att detta ämne synes vara farligare än amfetamin men att det inte kan anses lika farligt som heroin eller kokain. Som grund för farlighetsbedömningen anförde HD preparatets hallucinogena effekter vid större doser och den lockelse som ämnet kan antas utöva på vissa ungdomsgrupper. Som framgår av Mats Humbles berättelse har emellertid användning av preparatet visat sig medföra ytterligare allvarliga risker, inte minst den av vanemässigt bruk följande fara för nedsättning av de kognitiva funktionerna som Mats Humble redogjort för. Kunskapen om dessa möjliga skadeverkningar, vilken synes bygga på rön som inte var kända vid tiden för HD:s avgörande, gör det enligt hovrättens mening befogat att nu se allvarligare på hantering av ecstasy (sic) än som tidigare skett. De upplysningar Mats Humble lämnat visar att både kokain och ecstasy (sic) är farliga preparat men att skadeverkningarna är av så olika slag att det från farlighetssynpunkt är svårt att jämföra dem. Vad som numera är känt om de risker som följer av bruk av ecstasy (sic) får emellertid anses motivera att preparatet betraktas som i vart fall lika farligt som kokain.”¹¹³

Ecstasy anses i vart fall vara lika farligt som kokain i den här hovrättsdomen som, trots att den härrör från lägre instans, torde väga tyngre än det föregående uttalandet från HD med tanke på de nya forskningsrön som ligger till grund för hovrättens bedömning.

¹¹² NJA 1992 s. 235, (s. 243).

¹¹³ RH 2001:61.

NJA 1994 s. 374

”Utredningen ger vid handen att användning av råopium är förenad med risker för mycket stora skadeverkningar. Verkningarna av ett missbruk motsvarar i stor utsträckning dem som uppkommer vid missbruk av de närbesläktade preparaten morfin och heroin. Liksom dessa slag av narkotika är råopium vanebildande och beroendeframkallande. Det finns en klar risk för att den som börjar använda råopium efter en tid går över till ett starkare preparat.

Vid ett bestämmande av farlighetsgraden hos råopium, jämfört med andra slag av narkotika, bör som utgångspunkt kunna gälla att styrkan hos råopium motsvarar en tredjedel av styrkan hos samma mängd gatuheroïn. Av betydelse är emellertid också att råopium, genom att det röks, är relativt lätt att tillgodogöra sig och att det därmed kan utöva en särskild dragningskraft på ungdomar.”¹¹⁴

Råopium anses vara en tredjedel så farligt som heroin.

NJA 1996 s. 478

”Av den utredning som förebragts framgår att missbruk av metadon har mindre omfattning än missbruk av t ex heroin. Allmänt sett kan metadon antas ha mindre skadeverkningar än heroin, eftersom metadon i stor utsträckning inte ses som en självständig narkotisk drog utan som ett medel för heroinmissbrukare att komma bort från verkningarna av sitt missbruk. I samma syfte används för övrigt metadon också legalt inom ramen för särskilda behandlingsprogram.

Vid prövningen av hur befattning med metadon skall bedömas enligt narkotikastrafflagen måste emellertid hänsyn tas till att preparatet kan medföra allvarliga risker för liv och hälsa om det används på ett okontrollerat sätt. Det får anses vara av stor vikt att dess användning som läkemedel sker under strikt medicinsk övervakning. Detta talar för att illegal befattning med metadon i princip bör ses som ett allvarligt brott, ehuru mindre allvarligt än motsvarande gärning avseende t ex heroin.”¹¹⁵

Metadon anses vara farligare än morfin men inte lika farligt som heroin.

¹¹⁴ NJA 1994 s. 374, (s. 376f.).

¹¹⁵ NJA 1996 s. 478, (s. 482).

NJA 1998 s. 512

”Av utredningen i målet framgår att marijuana tidigare ansågs vara ett väsentligt svagare narkotiskt preparat än hasch men att cannabisplantan efter hand har förädlats och utvecklats i sådan mån att marijuana numera ofta har THC-halter överensstämmande med dem man vanligen finner hos hasch och därför också påverkar individen på väsentligen samma sätt som hasch. Det finns således i princip inte skäl att bedöma narkotikabrott avseende marijuana på ett annat sätt än motsvarande brott avseende hasch.”¹¹⁶

Marijuana anses vara lika farligt som cannabisharts.

NJA 2002 s. 365

”Med hänsyn till vad de sakkunniga har uppgett finns det anledning att anse att GHB är minst lika farligt som ecstasy. Samtidigt kan GHB inte anses som lika farligt som heroin. Vidare bör vid missbruk av GHB en s.k. normaldos eller missbruksdos kunna bestämmas till cirka 1 centiliter drickfärdig lösning, dvs. vad som ungefärligen ryms i en kapsyl till en PET-flaska eller liknande.”¹¹⁷

GHB anses vara lika farligt som ecstasy, men inte lika farligt som heroin.

NJA 2003 s. 339

”Sammanfattningsvis får det anses visat att Rohypnol är betydligt farligare än vad det fanns anledning att anta vid tiden för HD:s avgörande 1998. En jämförelse mellan Rohypnol och andra narkotiska preparat är visserligen förenad med osäkerhetsmoment. Med hänsyn till vad som i målet framkommit om effekterna och riskerna vid missbruk av Rohypnol finns det emellertid nu anledning att i farlighetshänseende jämställa preparatet med GHB och ecstasy, preparat som i rättspraxis bedömts i farlighetshänseende vara ungefärligen likvärdiga (NJA 2002 s. 365).”¹¹⁸

Rohypnol anses vara lika farligt som GHB och ecstasy.

¹¹⁶ NJA 1998 s. 512, (s. 518).

¹¹⁷ NJA 2002 s. 365, (s. 374).

¹¹⁸ NJA 2003 s. 339, (s. 352).

RH 2004:26

”Av särskild betydelse i det sammanhanget blir frågan om hur farligt fentanyl är i förhållande till andra droger.

Av utredningen i hovrätten framgår att fentanyl tillhör gruppen opiater och att dess inverkan på människokroppen ur missbrukarens synvinkel har stora likheter med heroin. En för bedömningen av fentanyls farlighet vid en jämförelse med heroin ytterst betydelsefull omständighet är att en i klinisk verksamhet adekvat dos rent fentanyl endast uppgår till cirka 100 mikrogram (miljondels gram). Även om det för en missbrukare i vissa fall kan vara fråga om något större doser måste det i missbrukarledet, för att använda Lars Terenius formulering, ”vara stört omöjligt att med någon exakthet väga in en dos fentanyl”. Risken för feldosering, vare sig det är fråga om tillredning av en enstaka dos eller ett antal doser, är följaktligen uppenbar och avsevärt större än vid missbruk av heroin, som inte hanteras i lika små mängder. En överdos fentanyl kan få mycket allvarliga konsekvenser och torde inte sällan leda till döden. Till detta skall bl.a. läggas att fentanyl normalt förekommer som ett vitt, i det närmaste luktfritt pulver, som i missbrukarkretsar inte kan uteslutas bli föremål för förväxling med andra, mindre potenta droger.

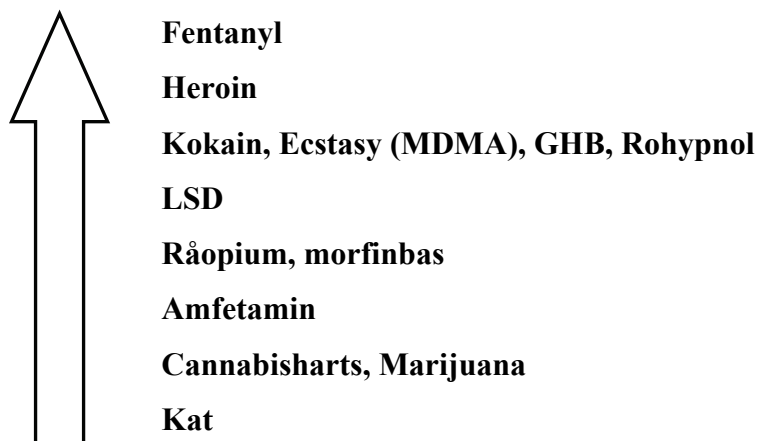
Hovrätten finner att utredningen här ger underlag för slutsatsen att fentanyl är farligare än heroin. Det innebär att gränsen för grovt narkotikabrott vid ett rent mängdresonemang bör sättas lägre än när det gäller heroin.”¹¹⁹

Fentanyl anses vara farligare än heroin.

¹¹⁹ RH 2004:26.

Utifrån ovanstående uttalanden i praxis om preparatens allmänna farlighet samt annan praxis om straffmätning för olika gärningar som bland annat kommer till uttryck i schablonen kan en ungefärlig lista sammanställas, som visar de olika illegala substansernas farlighet i inbördes förhållande till varandra i det nu rådande rättsläget.

Listan omfattar enbart de mest kända och vanligast förekommande illegala preparaten som varit föremål för rättslig prövning i högre instanser. Preparaten listas i fallande ordning efter avtagande estimerad farlighet.

2.2.1.4 Övriga omständigheter

I de fall som de dömande instanserna frigör sig från det strikta schabloniserade mängdtänkandet och gör en samlad bedömning vid straffmätningen i narkotikasaker framträder i praxis en rad övriga omständigheter av vikt.

I främsta rummet kommer i det sammanhanget de särskilda förhållanden som regleras rättsligt i 29 och 30 kap. brottsbalken.¹²⁰ Dessa omständigheter är dock av allmän straffrättslig karaktär och en genomgång av dem ryms sålunda inte inom ramarna för detta verk. Dock förekommer det därutöver ibland särskilda omständigheter som hänför sig direkt till hanteringen av narkotika.

Nedan följer en översiktlig genomgång av ytterligare omständigheter, utöver de som redovisats ovan, som åberopats av de dömande instanserna i straffmättnings- och rubriceringsfrågor. Den naturliga indelningen blir att skilja på omständigheter som i allmänhet bedöms som försvårande kontra mildrande.

¹²⁰ Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 2:a uppl., s. 147.

2.2.1.4.1 Försvärande omständigheter

2.2.1.4.1.1 Artbrott och straffvärde

Artbrott kan i korthet beskrivas såsom vissa brott som anses motivera fängelse trots att de inte har ett särskilt högt straffvärde. Det rör sig alltså om brott som främst av allmänpreventiva skäl normalt anses skola medföra fängelsestraff. Vid dessa brott råder alltså en presumtion för fängelse som inte bör brytas annat än om särskilda skäl föreligger. Vad lagstiftaren förväntar sig att uppnå är på en generell nivå både en morallbildande och moralförstärkande effekt, samt en avskräckningseffekt som motverkar den aktuella typen av brott. I förarbetena kan man utläsa att det företrädesvis är genom Högsta domstolens avgöranden som det fastslås vilka brottstyper som med hänsyn till sin art skall särbehandlas. Narkotikabrott nämns även i förarbetena som ett sådant brott.¹²¹

Narkotikabrott anses generellt ha högt straffvärde. Tendensen är också att utdöma fängelse redan vid låga straffvärden.¹²² Även vid gärningar som enbart omfattar innehav av narkotika för eget bruk, men när brottet inte är att betrakta som ringa, har HD fastslagit att det är brottslighet av sådan art att fängelse normalt skall utdömas.¹²³

I flera domar från HD beträffande grova narkotikabrott går det att finna resonemang kring brottets art.

NJA 1973 s. 682

”Med beaktande av vad som i fråga om brottslighet av förevarande särskilt samhällsfarliga beskaffenhet krävs för upprätthållande av allmän laglydnad kan sådana skäl ej anses föreligga beträffande K. Därför skall fängelse ådömas honom.”¹²⁴

HD hänvisar uttryckligen till brottslighetens samhällsfarliga beskaffenhet och till de krav som måste upprätthållas för allmän laglydnad. I det ovanstående fallet gällde det innehav och försäljning av amfetamin. Fyra år senare upprepade HD ordagrant sin motivering i domskälen till NJA 1977 s. 343.¹²⁵ Detta fall avsåg försäljning och innehav av cannabis.

¹²¹ BrB 30 kap. 4 § 2 st., Prop. 1987/88:120 s. 100, Prop. 1997/98:96 s. 116f.

¹²² Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 2:a uppl., s. 147.

¹²³ NJA 1997 s. 522. Jämför också NJA 1989 s. 837 och NJA 1994 s. 374 ang. bedömning huruvida ett artbrott föreligger. Beträffande den hårda linjen med presumtion för fängelse då ett narkotikabrott inte är ringa kan dock rättsläget anses ändrats något sedan införandet av de nya reglerna om samhällstjänst per den 1 januari 1999. Jämför även RH 1993:152, RH 2000:15 samt NJA 2001 s. 86 som pekar i denna riktning. Se dock även NJA 2001 s. 570 där HD hänvisar tillbaka till NJA 1997 s. 522 och understryker att det fortfarande råder en fängelsepresumtion även vid lågt straffvärde, som enbart vid särskilda fall kan ersättas med villkorlig dom eller skyddstillsyn i förening med föreskrift om samhällstjänst.

¹²⁴ NJA 1973 s. 682, (s. 686).

¹²⁵ NJA 1977 s. 343, (s. 347).

NJA 1995 s. 106

”Av utredningen beträffande Hans L:s sjukdomsbild framgår att hans hälsotillstånd är allvarligt och invalidiserande. Vidare får anses klarlagt att han till följd av sin medicinering och sina hjärnblödningar fått en omdömesnedsättning. Med hänsyn till det anförda föreligger särskilda skäl att döma honom till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet. Även med beaktande av nu angivna förhållanden måste det brott Hans L gjort sig skyldig till anses ha så högt straffvärde att villkorlig dom eller skyddstillsyn ej kan komma i fråga. Vid en bedömning av samtliga omständigheter finner HD sålunda att Hans L inte kan undgå att ådömas fängelsestraff som skall bestämmas till fängelse ett år sex månader.”¹²⁶

Även på senare tid har Högsta domstolen stadfäst sin ståndpunkt beträffande narkotikabrott. I det här fallet förelåg enligt HD särskilda skäl att bryta fängelsepresumtionen. Vid en samlad bedömning av omständigheterna fann dock HD karaktären av artbrott väga tyngre varpå fängelse utdömdes.

2.2.1.4.1.2 Överlåtelse eller medverkan på annat sätt till spridning av narkotika

När det är fråga om överlåtelse eller medverkan på annat sätt till spridning av narkotika anses de aktuella gärningarna ha mycket högt straffvärde. Särskilt försvårande omständighet utgör det om överlåtelse riktar sig till ungdomar.

Tillika om överlåtelse sker med vetskap om att mottagaren ägnar sig åt narkotikahandel utgör detta en försvårande faktor. Ett uttalande i en dom från HD 1985 illustrerar den sistnämnda aspekten.

NJA 1985 s. 164

”Vad beträffar omständigheterna i övrigt är följande att anföras. Jessica G har överlåtit narkotikan till en person som enligt vad hon kände till sysslade med narkotikahandel och som hon tidigare hade bistått med att anskaffa narkotika. Jessica G har själv gjort sig en god förtjänst på affären. Hon missbrukade inte narkotika vid den aktuella tiden och var alltså inte beroende av pengar för att finansiera ett eget missbruk.

Vad nu sagts föranleder att man måste se allvarligt på Jessica G:s brott. Hennes handlande framstår emellertid som utslag mera av omognad och tanklöshet än av hänsynslöshet. En

¹²⁶ NJA 1995 s. 106, (s. 111).

sammanvägning av omständigheterna leder till att hennes brottslighet inte bör rubriceras som grovt narkotikabrott. Vid straffmätningen bör hänsyn tas till att Jessica G vid brottstillfället ännu inte hade fyllt 19 år.”¹²⁷

Till och med risken för att ett stort parti skulle komma att bli föremål för överlåtelse har angivits som en försvårande omständighet i ett hovrättsfall. Detta trots att det i utredningen framkommit indikationer på att den aktuella narkotikan inte var ägnad att distribueras.

RH 1998:97

”De nu redovisade omständigheterna angående Mats H:s eget missbruk och hans goda ekonomi ger ett visst stöd för att narkotikan inte varit avsedd att överlåtas. Mats H har emellertid vid ett enda tillfälle innehaft en stor mängd amfetamin, som är att anse som narkotika av farligt slag. Det finns anledning att se allvarligt på enstaka innehav av så stor mängd amfetamin eftersom det måste finnas en uppenbar risk för att narkotikan sprids vidare till andra missbrukare. Av de minnesanteckningar som beslagtogs hos Mats H får det även anses framgå att han tidigare inte varit främmande för överlåtelser av narkotika.”¹²⁸

En säregen form av överlåtelse utgör den så kallade gatulangningen. Denna form av överlåtelse har ägnats mycken uppmärksamhet och ses som en försvårande omständighet.¹²⁹ Idag torde den utbredda handeln med illegala droger via öppna forum på Internet kunna jämföras med gatulangningen. Näthandel bär samma karaktäristika av att ske på ”allmän plats” och till i princip okända personer. Högsta domstolen har uttalat sig angående gatulangning i ett fall från 1989.

NJA 1989 s. 837

”När det gäller påföljden är att beakta följande. Den så kallade gatulangningen av narkotika – dvs försäljning på allmän plats, i princip till okända personer – utgör en form av narkotikahandling som numera utmärks av att försäljaren regelmässigt bär på sig endast små mängder av varan. Handlingen utgör likväl ett mycket

¹²⁷ NJA 1985 s. 164, (s. 166f.). Även det sista stycket i det här citatet är relevant vid studiet av försvårande respektive förmildrande omständigheter. HD beaktar uppenbarligen den anklagades ungdomliga oförstånd. Enligt 29 kap. 7 § och 30 kap. 5 § BrB skall hänsyn i mildrande riktning tagas till den åtalades ungdom. Även bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga skall beaktas enligt 29 kap. 3 § 3p. Högsta domstolens resonemang går helt i linje med de nämnda bestämmelserna. Dock hänför sig detta resonemang till hänsyn av mer allmänstraffrättslig karaktär än till de omständigheter som har särskild anknytning till narkotikasaker.

¹²⁸ RH 1998:97.

¹²⁹ NJA II 1985:12 s. 514, se ovan under 1985 års lagändring, avsnitt 2.1.2, prop. 1984/85:46 s. 14, jfr också prop. 1987/88:71 s. 21.

väsentligt led för att vidmakthålla och sprida narkotikamissbruket. Att motverka denna hantering är därför en angelägen uppgift för rättsväsendet. Lagstiftarens inställning till ifrågavarande gärningar framgår också av att vid 1985 års ändringar i narkotikastrafflagen just gatulangning angavs som ett exempel på företeelser som talade för att fängelse borde införas i straffskalan för ringa narkotikabrott. (NJA II 1985 s 514, jfr också prop 1987/88:71 s 21.)

Brottslighet av det slag som Christian P gjort sig skyldig till bör mot bakgrund av vad nu sagts normalt leda till ett fängelsestraff.”¹³⁰

Genom att se strängare på gatulangningen vill HD göra ett avsteg från den annars i hög utsträckning vedertagna mängdschablonen eftersom gatulangare oftast enbart bär en mindre mängd narkotika på sig åt gången.

2.2.1.4.1.3 Egen vinning

Generellt tycks råda en tendens att se något mildare på gärningar bestående i överlåtelse eller medverkan till överlåtelse i de fall gärningsmannen begår handlingen i syfte att finansiera sitt eget missbruk. Däremot anses det vara en försvårande omständighet ifall den tilltalade har handlat i ett renodlat vinningssyfte. Särskilt försvårande har HD sett på ett fall där den misstänkte själv inte missbrukade narkotika utan enbart tagit befattning med verksamheten i förmåga av profitör.

NJA 1985 s. 164 Fallet citeras ovan under rubriken Överlåtelse.¹³¹

Ett annat fall som relaterar till egen vinning i än mer utkristalliserad form är ett avgörande från 1987 vari omständigheterna var sådana att de tilltalade aldrig överhuvudtaget kommit i närheten av narkotikan utan enbart agerat som finansiärer av annan persons narkotikaaffärer. Detta agerande, att göra spekulativa investeringar i en så samhällsfrämmande verksamhet som den organiserade narkotikahandeln har fått HD att se särskilt allvarligt på gärningen.

NJA 1987 s. 156 ”Att möjligheten till lätt förtjänta pengar kan vara svår att motstå gör snarast ett bestämt avståndstagande från samhällets sida särskilt angeläget.

På grund av vad som sålunda har anförts om brottsligheten kan de skäl av personlig art som talar mot ett fängelsestraff för Jeanette inte anses

¹³⁰ NJA 1989:837, (s. 841).

¹³¹ NJA 1985 s. 164, (s. 166f.), se även under avsnitt 2.2.1.4.1.2.

ha tillräcklig tyngd för att hon skall kunna undgå en sådan påföljd.”¹³²

Även i ett fall som varit uppe till prövning i HD 1991 har fråga om egen vinning diskuterats och ansetts utgöra en försvårande omständighet trots att ekonomiska vinningen ansågs vara låg.

NJA 1991 s. 255

”Ludovicus van den B har sålunda vid upprepade tillfällen tagit befattning med stora mängder narkotika och den sammanlagda kvantiteten är betydande. Han har därvid medverkat som kurir i en organiserad yrkesmässig internationell verksamhet av stor omfattning. Det är sålunda en högt kvalificerad brottslig verksamhet som uppdragats. Vid en på detta sätt organiserad brottslighet utgör kuriren som regel en viktig länk i distributionskedjan. Ludovicus van den B:s medverkan förtjänar därför ett strängt straff. Han har utfört brotten mot betalning även om ersättningarna måste anses förhållandevis blygsamma. Det förhållandet att han inte tagit direkt fysisk befattning med narkotikan saknar betydelse i sammanhanget.”¹³³

I det angivna fallet berör HD ytterligare en punkt som varit föremål för diskussion beträffande huruvida den skall beaktas i försvårande eller mildrande riktning, nämligen kurirens roll. I såväl den juridiska som den samhällspolitiska diskursen framförs stundtals argumentet att kurirens roll bör betraktas med viss mildhet. Särskilt förmildrande skulle det anses vara när kuriren har sin hemvist i ett utvecklingsland och dessutom lever under mycket dåliga förhållanden.¹³⁴ En annan tankegång bakom detta argument torde vara föreställningen, helt i strid med Högsta domstolens domskäl i fallet ovan, att kuriren sällan har någon egentlig inblandning i själva verksamheten utan snarare har blivit fölledd, tvingad eller utnyttjad för att utföra uppdragsgivarnas ärenden. Högsta domstolen lämnar inget tvivel om sin syn på det argumentet i de ovan citerade domskälen. De betonar tvärtom kurirens viktiga roll vid den typen av organiserad brottslighet.

¹³² NJA 1987 s. 156, (s. 162f.), se också prop. 1982/ 83:141 s. 19ff. vari motiven framgår till lagändringen som tillsåg att åtgärder som är ägnade att främja verksamheten straffbelades som narkotikabrott, också i fall när förutsättningar för medverkansansvar inte föreligger. Lagändringen motiverades med de skador som den organiserade narkotikahandeln innebär för samhället och som exempel på gärningar som avsågs angavs bland annat att medel tillhandahålls för finansiering av transaktioner.

¹³³ NJA 1991 s. 255.

¹³⁴ Sterzel, G., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 2:a uppl., s. 150.

2.2.1.4.1.4 Förslagenhet och försvårande av myndigheternas kontroll

Att göra det extra svårt och resurskrävande för myndigheterna att upptäcka narkotikabrott anses också i praxis utgöra en sådan omständighet som bör föranleda en strängare bedömning av de avsedda gärningarna.

NJA 1987 s. 757 ”Narkotikahandlingen inom kriminalvårdsanstalterna är alltså ett svårbemästrat problem. Vid bestämmandet av fängelsestraffets längd träder därför kravet på hänsyn till allmän laglydnad i förgrunden (jfr NJA 1980 s 237 och 1982 s 325). Ulf R har ådagalagt en viss förslagenhet vid brottets begående. Den mängd narkotika som han innehaft var förhållandevis stor. Ett motsvarande brott utanför anstalt torde dock ha föranlett ett avsevärt lindrigare straff än det som domstolarna har bestämt.”¹³⁵

Den omnämnda förslagenheten bestod i att den tilltalade hade svält ett antal påsar innehållande narkotika.

NJA 1993 s. 38 ”Riksåklagaren har vidare som grund för att tillämpa 1 § åberopat det tillvägagångssätt som utnyttjats vid smugglingsförsöket. Genom att utnyttja kroppens håligheter för förvaring av narkotika

1. något som enligt vad de tilltalade uppgivit numera är mycket vanligt
2. försvåras kraftigt tullens och polisens möjligheter att vid gränskontrollerna upptäcka smugglingsbrott. För att kunna avslöja smuggling som bedrivs på sådant sätt krävs normalt mycket omfattande insatser från myndigheternas sida. Med hänsyn till samhällets svårigheter att värja sig mot denna typ av smuggling och då det aktuella brottet avsett en icke ringa mängd narkotika får det vid en samlad bedömning anses vara så kvalificerat att det inte kan anses innefatta ett ringa brott utan skall bedömas som riksåklagaren gjort gällande, eller sålunda enligt 1 § varusmugglingslagen.”¹³⁶

Fallet gällde en kvinna som försökt smuggla cannabis i slidan.

¹³⁵ NJA 1987 s. 757, (s. 760).

¹³⁶ NJA 1993 s. 38, (s. 40), jfr även RH 1994:101 (Insmugglingsförsök av cannabis i ändtarmen).

2.2.1.4.1.5 Narkotikabrott på kriminalvårdsanstalt

Hantering av narkotika på kriminalvårdsanstalt har vid upprepade tillfällen uttryckligen markerats som en sådan omständighet som är att anse som särskilt försvårande i lagförarbetena till de olika ändringarna i narkotikastrafflagen.¹³⁷ Högsta domstolen har också i praxis stadfäst rättsväsendets syn i frågan.

NJA 1987 s. 757 Fallet citeras ovan under rubriken Förslagenhet och försvårande av myndigheternas kontroll.¹³⁸

2.2.1.4.2 Mildrande omständigheter

2.2.1.4.2.1 Humanitära skäl

Som exempel på de få domar som står att finna när Högsta domstolen funnit en mildrande omständighet värd att beakta kan nämnas ett avgörande från 1996. HD tycks ha tagit hänsyn till humanitära skäl i samband med ett svårt beroendetillstånd till följd av långtgående missbruk.

NJA 1996 s. 478 ”Jörgen K har inte anskaffat metadonet för eget bruk utan för att överlåta det till en kamrat som var heroinmissbrukare. Vid bedömningen skall emellertid beaktas vad han uppgivit om att han inte syftat till att få ekonomisk vinning utan enbart till att ge kamraten hjälp i en svår situation.”¹³⁹

HD har tagit hänsyn till att den tilltalade aldrig avsåg att kräva någon betalning för metadonet och att enda avsikten med gärningen var att hjälpa kamraten som led svårt av följderna av sitt heroinmissbruk. HD har också tagit hänsyn till metadonets särskilda karaktär av icke självständig narkotisk drog utan som ett medel för heroinmissbrukare att komma bort från verkningarna av sitt missbruk. Metadon används även legalt i detta syfte inom ramen för särskilda behandlingsprogram.

¹³⁷ Prop. 1980/81:76, NJA II 1981:3 s. 131ff., prop. 1984/85:19, prop. 1984/85:46, NJA II 1985:12 s. 514, prop. 1992/93:142 s. 17, se ovan under 1981, 1985 och 1993 års lagändringar i narkotikastrafflagen i avsnitt 2.1.2.

¹³⁸ NJA 1987 s. 757, (s. 760). Se också NJA 1980 s. 237 och NJA 1982 s. 325.

¹³⁹ NJA 1996 s. 478, (s. 482).

2.2.2 Praxis och statistik det senaste decenniet

Under det här kapitlet avser jag att göra en kartläggning av grova narkotikasaker i Sverige, som sträcker sig drygt ett decennium bakåt i tiden. Fokus kommer att ligga på utdömd strafftid. Beträffande de domar som avkunnats i tingsrätt kommer genomgången att vara av statistisk karaktär. Gällande de domar som avkunnats i Högsta domstolen är ambitionen att göra en relativt heltäckande kartläggning av de fall som prövats under de senaste tio åren.

Beträffande statistik om narkotikabrottslighet finns flera källor i form av olika publikationer som utges med periodiska intervall, företrädesvis av olika statliga myndigheter, verk och institut. När det gäller just studiet av rättsväsendets praxis avseende narkotikaärenden, finner jag av självskrivna skäl de källor som redovisar statistik över personer lagförda för narkotikabrott högst relevanta i sammanhanget. Därför har jag företrädesvis använt mig av statistikrapporter utgivna av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) som omfattar personer lagförda för narkotikabrott. Som ett komplement har jag också i viss mån använt mig av de rapporter som innehåller statistik över polisanmälda och uppklarade brott samt misstänkta respektive lagförda personer.

Det är viktigt att hålla i färskt minne att vare sig studiet av statistiken, eller mer djupgående studier av rättsväsendets praxis avseende narkotikaärenden, kan användas utan kompletterande studier för att beskriva utvecklingen av den faktiska narkotikabrottsligheten. Den faktiska narkotikabrottsligheten är större än den brottslighet som redovisas i statistiken eftersom endast den del av brottsligheten som kommer till rättsväsendets kännedom redovisas. Inte heller ger rapporterna från Brottsförebyggande rådet en heltäckande bild av rättsväsendets insatser. Bland annat är det värt att understryka att BRÅ:s statistikrapporter över personer som lagförts för narkotikabrott endast omfattar fällande dom i tingsrätt, utfärdade och godkända strafförelägganden samt meddelade åtalsunderlåtelse. Det framgår således exempelvis inte i statistiken om en person som dömts i tingsrätt senare blir frikänd i hovrätt eller i Högsta domstolen eller vice versa.

För den som vill läsa mer om statistikens uppbyggnad, innehåll och tillförlitlighet omfattar samtliga rapporter publicerade av Brottsförebyggande rådet i likhet med de flesta andra statistikrapporter ett avsnitt som förklarar rapportens innehåll och uppbyggnad, definierar dess begrepp och redogör för relevanta faktorer som påverkar dess tillförlitlighet.

För att få en viss inblick i den faktiska narkotikabrottsligheten har jag även studerat rapporter från bland andra Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) och Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk (ECNN).

Som vanligt vid statistikstudier är det viktigt att komma ihåg att statistik är ett böjligt redskap.

2.2.2.1 Statistik över narkotikabrott

2.2.2.1.1 Personer lagförda för narkotikabrott

Här framgår enbart den del av narkotikabrottsligheten som lagförs av rättsväsendet. Karaktäristiskt för narkotikabrotten är att de främst uppdagas till följd av polisens och tullens spanings- och kontrollinsatser. Följaktligen påverkas statistiken i hög utsträckning av polisens och tullens insatser som riktas mot narkotikabrottsligheten.

Under 2003 lagfördes cirka 17 200 personer för narkotikabrott. Det senaste decenniet har antalet personer som befunnits skyldiga till narkotikabrott ökat för varje år. Antalet fällande domar har nästintill dubblerats under de senaste tio åren. Ökningen har legat ungefär mellan 100 och 1 000 personer per år under denna period.¹⁴⁰

Bruk, innehav eller bruk och innehav av narkotika har varit de största brottskategorierna under det senaste decenniet. År 2003 avsåg 40 procent av alla lagföringar bruk och 24 procent avsåg innehav. Överlåtelse och smuggling av narkotika stod för vardera sju procent av samtliga lagföringar under år 2003.¹⁴¹

Eget bruk av narkotika kriminaliserades år 1988. Sedan kriminaliseringen har antalet personer lagförda för bruk ökat över tiden. Den främsta ökningen har skett sedan år 1994 vilket beror på 1993 års lagändring i narkotikastrafflagen.¹⁴² Lagändringen möjliggjorde för polisen att genomföra blod- och urinprov på personer vid misstanke om bruk av narkotika. Enbart mellan åren 2002 till 2003 skedde en ökning av lagföringarna med tio procent. Lagföringarna påverkas naturligtvis av hur många provtagningar polisen genomför. Antalet utförda blod- och urinprov som sänts in för analys mer än fördubblades från år 1994 till år 2003, från drygt 6 000 till drygt 15 500 analyserade prov.¹⁴³

Andelen personer som lagförts för enbart innehav av narkotika har minskat under en tioårsperiod från att utgöra mer än hälften av samtliga lagföringar till lite mindre än en fjärdedel. Antalet lagförda har dock legat mellan 3 500 och 4 600 per år.¹⁴⁴

Andelen personer lagförda för överlåtelse av narkotika har minskat från 14 procent år 1994 till sju procent år 2003. Antalet lagförda låg runt 1 200 personer år 1994 och cirka 960 personer år 2003.¹⁴⁵

Motsvarande siffror beträffande andel lagförda för enbart smuggling var tolv procent lagförda år 1994 jämfört med sju procent år 2003. Antalet lagförda var cirka 900 personer år 1994 jämfört med knappt 1 000 lagförda personer år 2003.¹⁴⁶

¹⁴⁰ BRÅ-rapport 2004:5, s. 7, 11.

¹⁴¹ a. a., s. 11.

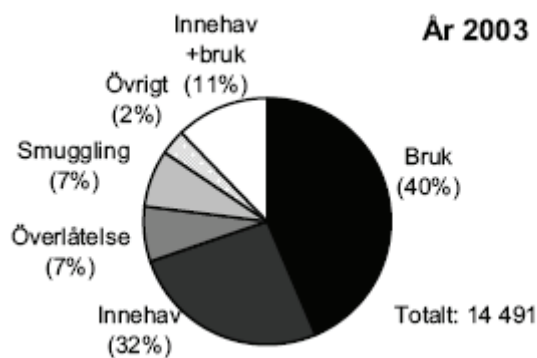
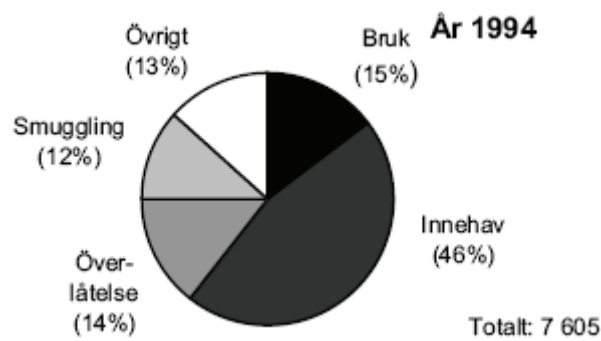
¹⁴² Se ovan under 1993 års lagändring i avsnitt 2.1.2.

¹⁴³ BRÅ-rapport 2004:5, s. 11.

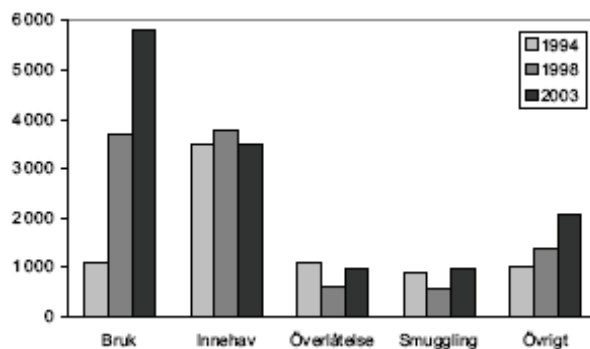
¹⁴⁴ a. a. s. 12.

¹⁴⁵ a. a., s. 11f.

¹⁴⁶ ibid.

Andel personer som godkänt straffreläggande eller dömts för narkotikabrott efter typ av gärning, åren 1994 och 2003. Överlåtelse i kombination med innehav ingår i kategorin för överlåtelse.¹⁴⁷

Antal personer som godkänt straffreläggande eller dömts för narkotikabrott efter typ av gärning, åren 1994, 1998 och 2003.

Överlåtelse inkluderar även kombination av överlåtelse och innehav. Övriga kombinationer ingår i kategorin övrigt.¹⁴⁸

¹⁴⁷ BRÅ-rapport 2004:5, s. 11.

¹⁴⁸ a. a., s. 12.

2.2.2.1.2 Personer anmälda för narkotikabrott

Narkotikabrott klassas som spanings- och ingripandebrott.¹⁴⁹ Detta betyder att det till största delen är polisens, tullens och andra myndigheters prioriteringar och insatser som avgör hur stor del av de begångna brotten som upptäcks och anmäls. För statistiktolkningens vidkommande innebär detta att läsaren får hålla för troligt att den faktiska brottsligheten är betydligt högre än det antal brott som anmäls. Det är till och med så att kriminalstatistiken i detta avseende troligtvis betydligt bättre speglar berörda kontrollmyndigheters arbete och insatser än den speglar den totala omfattningen av narkotikabrottslighet eller missbruk. Det är också så att vissa, särskilt tyngre missbrukare av centralstimulantia, har en högre sannolikhet att lagföras än tillfälliga användare av till exempel cannabis eller de som överkonsumerar receptbelagda narkotikaklassade mediciner.

Under år 2003 anmäldes cirka 40 900 brott mot NSL.¹⁵⁰ Totalt utgjorde dessa anmälningar lite drygt tre procent av samtliga anmälda brott under samma år. Under år 1993 anmäldes cirka 40 000 brott mot NSL.¹⁵¹ (1993 anmäldes cirka 10 000 fler brott mot NSL än 1992 respektive 1994 vilket beror på lagändringen 1993 som resulterade i förstärkta polisinsatser mot narkotikabrottsligheten.¹⁵²) Motsvarande siffra för år 1997 var drygt 30 000 anmälda brott.¹⁵³

Precis som beträffande lagföringarna för narkotikabrott är brottstyperna eget bruk och innehav starkt överrepresenterade även beträffande anmälda narkotikabrott under det senaste decenniet. Beträffande narkotikabrotten råder ett ovanligt starkt samband mellan anmälda brott och lagförda brott. Detta har att göra med att det som regel finns en misstänkt person då en anmälan upprättas eftersom narkotikabrotten ryms inom kategorin spaningsbrott. Till följd av detta är uppklaringsprocenten mycket hög beträffande misstänkta och anmälda narkotikabrott. Som exempel kan nämnas att år 2003 registrerades totalt 29 procent av samtliga anmälda brott som uppklarade. Beträffande de anmälda narkotikabrotten var motsvarande siffra 81 procent.¹⁵⁴ År 2003 står brottskategorierna eget bruk, innehav eller innehav och eget bruk i kombination tillsammans för hela 90 procent av de anmälda narkotikabrotten. Brottsstypen framställning står enbart för en procent av de anmälda narkotikabrotten och överlåtelse för nio procent.¹⁵⁵

¹⁴⁹ BRÅ-rapport 2004:3, s. 276.

¹⁵⁰ a. a., s. 277.

¹⁵¹ BRÅ-rapport 1998:2, s. 183.

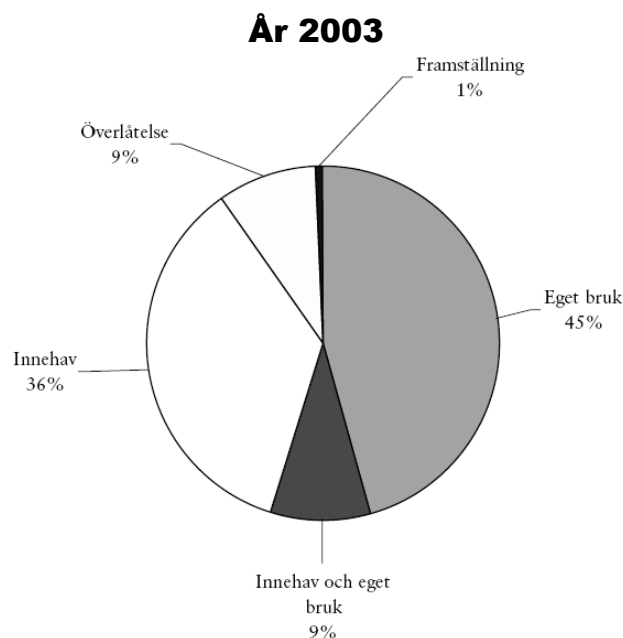
¹⁵² ibid.

¹⁵³ a. a., s. 182.

¹⁵⁴ *Brottsupplärning*: Brottsupplärning är en teknisk term som innebär att ett brott, polisiärt sett, är att betrakta som uppklat. Det innebär inte per automatik att en person bundits till brottet. En anledning till att ett brott anses som uppklat kan exempelvis vara att brott ej kan styrkas. BRÅ-rapport 2004:3, s. 282.

¹⁵⁵ BRÅ-rapport 2004:3, s. 277.

Eget bruk har varit det vanligaste narkotikabrottet i anmälningsstatistiken ända sedan lagändringarna i NSL 1993. Några avgörande förändringar beträffande fördelningen mellan de olika brottskategorierna har inte skett under det senaste decenniet.

Andel polisanmälda brott mot Narkotikastrafflagen efter gärning, år 2003.¹⁵⁶

2.2.2.1.3 Faktisk brottsutveckling

Som en kortfattad komparation till de kriminalstatistiska uppgifterna är det intressant att titta på en del annat statistiskt material som sammanställts för att kunna ge en mer rättvisande bild av narkotikamissbrukets omfattning och fördelning.

Bland annat utför Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, (CAN), årliga undersökningar sedan början av 1970-talet bland ungdomar i årskurs nio och bland värnpliktsmänstrande som tillsammans ger en viss inblick i det experimentella drogbrukandet. Dessa rapporter kan hjälpa till med att klargöra narkotikaproblematikens omfattning och karaktär i varje fall beträffande det experimentella drogbruket. Det har även gjorts en del undersökningar i syfte att skatta det tyngre missbruket. Däremot finns betydligt sämre kunskaper om den grupp som befinner sig i gränslandet mellan experimentellt användande och *tungt missbruk*^{157, 158}.

¹⁵⁶ BRÅ-rapport 2004:3, s. 277.

¹⁵⁷ Med ”tungt missbruk” avses i såväl CAN:s som BRÅ:s publikationer; missbruk bestående i att en person injicerat narkotika någon gång (alltså oavsett frekvens) under de senaste 12 månaderna eller använt narkotika dagligen eller så gott som dagligen under de senaste 4 veckorna (oavsett intagningsätt). Medicinskt bruk inräknas inte. CAN-rapport nr. 61, s. 9, BRÅ-rapport 2003:12, s. 27, not 7. Jämför ECNN:s begrepp ”problematiskt narkotikamissbruk” vilket definieras operationellt som ”injektionsanvändning eller

Sverige ligger på en låg nivå i fråga om ungdomars experimentella drogbruk i ett europeiskt perspektiv. I en undersökning genomförd år 1999 mellan totalt 21 europeiska länder hamnade Sverige bland de lägsta beträffande andelen ungdomar som någon gång använt narkotika.¹⁵⁹

Beträffande antal tunga missbrukare i förhållande till invånarantal ligger Sverige på en genomsnittlig nivå i ett Europeiskt perspektiv.¹⁶⁰

Tillgängligheten på de vanligaste drogerna har ökat kraftigt sedan slutet av 1980-talet. Både antalen beslag och mängden beslagtagna narkotika hade fördubblats till år 2004. Även olika frågeundersökningar bland ungdomar utförda under 1990-talet bekräftar denna utveckling.¹⁶¹ Samtidigt har narkotikapriserna för de vanligaste preparaten ungefär halverats mellan år 1988 och år 2004, mätt i realprisjusterade siffror enligt SCB:s konsumentprisindex, (KPI).¹⁶²

I de årliga undersökningar som genomförts bland ungdomar i årskurs nio och bland värnpliktsmönstrande går det att spåra tendenser avseende det experimentella drogbrukandet. Början av 1970-talet inleddes med höga nivåer. Cirka 14 procent av ungdomarna i årskurs nio svarade i frågeundersökningar att de någon gång provat narkotika.¹⁶³ Redan i mitten av 1970-talet vände trenden och de lägsta nivåerna uppmättes under andra hälften av 1980-talet med andelar så låga som tre till fyra procent. En påtaglig uppgång skedde under hela 1990-talet och år 2001 svarade närmare 10 procent av ungdomarna ja på frågan om de någon gång nyttjat narkotika.¹⁶⁴ Sedan dess har utvecklingen återigen vänt och motsvarande siffra för år 2004 var nere i sju procent.¹⁶⁵ Undersökningarna bland de värnpliktsmönstrande uppvisar likartade utvecklingsmönster om dock med något högre andel som svarar ja på frågan.¹⁶⁶

långvarig/vanemässig användning av opiater, kokain och/eller amfetaminer”. ECNN, årsrapport 2003, s. 50.

¹⁵⁸ BRÅ-rapport 2003:12, s. 27.

¹⁵⁹ CAN-rapport nr. 71, s. 127ff.

¹⁶⁰ ECNN, årsrapport 2003, s. 50ff.

¹⁶¹ CAN-rapport nr. 82, s. 24.

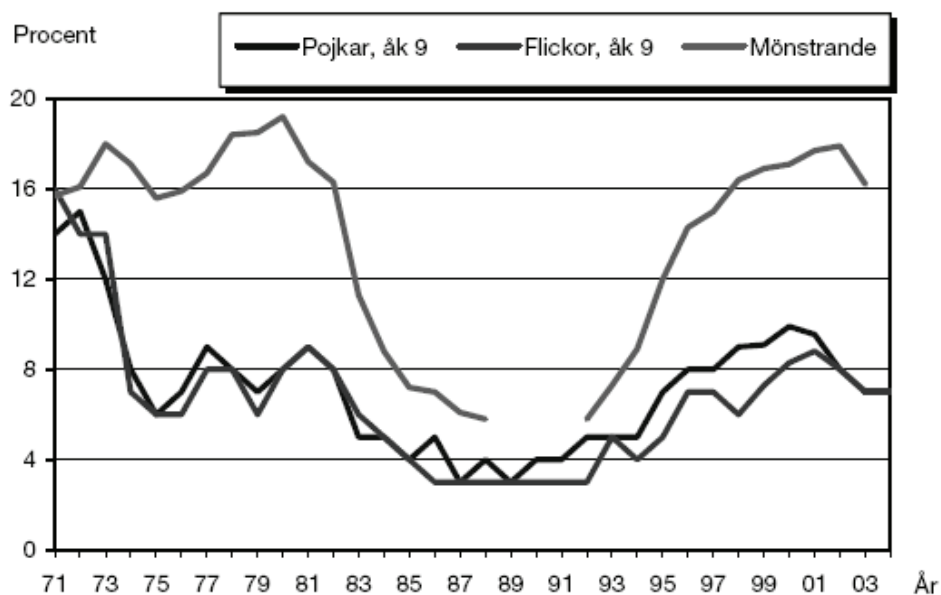
¹⁶² CAN-rapport nr. 85, s. 8ff.

¹⁶³ CAN-rapport nr. 82, s. 24.

¹⁶⁴ a. a., s. 84.

¹⁶⁵ *ibid.*

¹⁶⁶ *ibid.*

Andelen elever i årskurs 9 samt andelen mänstrande som uppgett att de någon gång provat narkotika. 1971–2004.¹⁶⁷

Huvudsakligen är det cannabis som utgjort den drog som testats av såväl skolungdomar som mänstrande. De senaste åren har ungefär 60 procent av de tillfrågade som svarat ja på att de använt narkotika uppgett att de enbart använt cannabis.¹⁶⁸ Näst vanligast var år 2004 ecstasy och amfetamin samt illegalt använda läkemedel.¹⁶⁹

I de båda aktuella urvalsgrupperna uppgav cirka tre procent av de tillfrågade under början av 2000-talet att de använt narkotika någon gång den senaste månaden.¹⁷⁰

Bland vuxna (15-75 år) uppgav cirka tolv procent i intervjuundersökningar att de någon gång provat narkotika. Könsskillnader avseende narkotikaerfarenheter uppkommer i gymnasieåldern när män blir överrepresenterade. Bland vuxna är sålunda narkotikaerfarenheter vanligare bland män och skillnaderna växer sett till mera frekvent drogbruk.¹⁷¹

Det moderna narkotikamissbruket etablerades under senare hälften av 1960-talet i form av att allvarigare former av narkotikamissbruk ökade märkbart. Under första halvan av 1970-talet stabiliserades utvecklingen något för att under slutet av decenniet åter vända uppåt i samband med att heroinbruket fick fäste i svenska missbrukarled.¹⁷²

Sedan dess tycks det tunga narkotikamissbruket fortsatt att öka. En särskild ökning märks under 1990-talet men även efter år 1998 tycks trenden ha varit uppåtående.¹⁷³

¹⁶⁷ CAN-rapport nr. 82, s. 85.

¹⁶⁸ a. a., s. 84.

¹⁶⁹ a. a., s. 25.

¹⁷⁰ ibid.

¹⁷¹ ibid.

¹⁷² ibid.

¹⁷³ a. a., s. 25f.

Olika undersökningar och uppskattningar av det tunga missbruket resulterar i följande estimerade värden: 1967 antogs antalet tunga missbrukare i Sverige uppgå till ungefär 6 000. Motsvarande siffra för år 1979 uppges till 15 000. År 1992 uppskattades antalet ha stigit till 19 000 och år 1998 till 26 000 individer. Senaste tillgängliga estimering avser år 2001 då antalet uppskattades ligga runt 28 000 tunga missbrukare.¹⁷⁴

Bland de tunga missbrukarna tycks blandmissbruket öka, samtidigt som heroinet fortsätter att öka i betydelse och som dominerande drog.¹⁷⁵ Andelen kvinnor bland de tunga missbrukarna har legat relativt stabilt över tiden strax under 25 procent.¹⁷⁶

2.2.2.1.4 De långa fängelsestraffen ökar

De genomsnittliga fängelsetiderna för olika typer och kombinationer av narkotikabrott har ökat långsamt från 16 månader år 1996 till att år 2003 vara 18 månader.¹⁷⁷

De långa fängelsestraffen ökar såväl till andel som till antal. Under år 2003 dömdes drygt 2 000 personer till fängelse i rättsaker där narkotikabrott var huvudbrottet¹⁷⁸. Andelen personer som dömts till ett fängelsestraff med en strafftid på över två år hade ökat från 20 till 29 procent jämfört med 1996.¹⁷⁹ Under samma period hade andelen dömda till strafftider under 2 månader minskat från 24 till 18 procent.¹⁸⁰

¹⁷⁴ CAN-rapport nr. 82, s. 26.

¹⁷⁵ a. a., s. 25f.

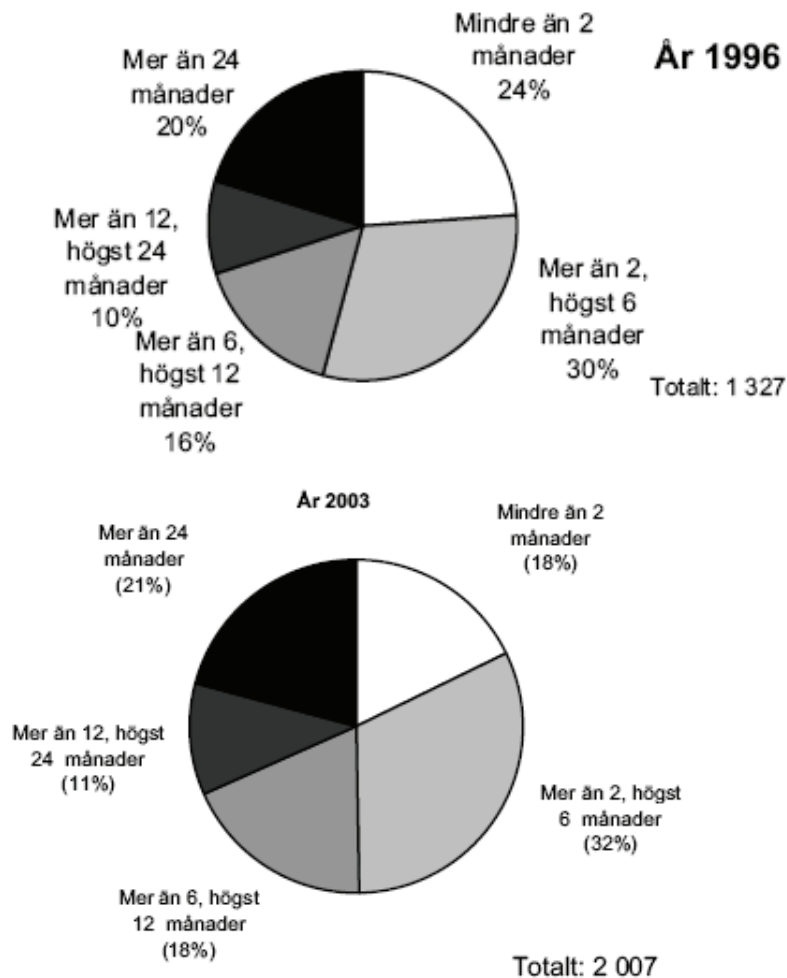
¹⁷⁶ a. a., s. 25.

¹⁷⁷ BRÅ-rapport 2004:5, s. 13, BRÅ-rapport 2002:17, s. 13.

¹⁷⁸ *Huvudbrott*: En person kan i en och samma lagföring dömas för fler än ett brott. För huvuddelen av dessa fall utdöms en gemensam påföljd för samtliga brott. Endast i ett fåtal fall finns referenser som pekar ut vilket brott som lett till vilken påföljd. Vanligtvis kan man således inte avgöra vilken påföljd som utdömts för ett enskilt brott. För att man i statistiken ska kunna redovisa påföljden efter brott används huvudbrotts- och huvudpåföljdsprincipen. Som huvudbrott väljs det brott i en lagföring som har den strängaste straffskalan. Om två brott har samma straffskala väljs slumpmässigt ett av brotten som huvudbrott. Huvudbrottsprincipen innebär att redovisningen av antalet personer lagförda för en enskild brottstyp är en minimiskattning. De brott som har ett lågt straffvärde och ofta begås i samband med andra brott och därmed sällan kategoriseras som huvudbrott, blir underrepresenterade i statistiken. BRÅ-rapport 2004:5, s. 48.

¹⁷⁹ BRÅ-rapport 2004:5, s. 13, BRÅ-rapport 2002:17, s. 13.

¹⁸⁰ *ibid.*

Andel personer dömda till fängelse för narkotikabrott som huvudbrott, efter fängelsetidens längd i månader, åren 1996 och 2003.¹⁸¹

2.2.2.1.5 De längsta fängelsestraffen utdöms för narkotikasmuggling och medhjälp till narkotikabrott

De längsta fängelsestraffen inom narkotikabrotten ger gärningarna varusmuggling och medhjälp till narkotikabrott. Under år 2003 konstituerade en lagförd varusmuggling en genomsnittlig strafftid på 29 månader medan medhjälp till narkotikabrott som undergick rättslig prövning ledde till en genomsnittlig strafftid på 42 månader.¹⁸² Motsvarande siffra för år 1996, alltså den avseende medhjälp till narkotikabrott, var 40 månader.¹⁸³

Det finns anledning att iakttä försiktighet med alltför säkra slutsatser utifrån detta eftersom relativt få personer lagförs för grova narkotikabrott varje år varför stora förändringar kan förekomma i statistiken utan att rättsläget nämnvärt förändrats. Dock går det att uttyda långsiktiga

¹⁸¹ BRÅ-rapport 2004:5, s. 13, BRÅ-rapport 2002:17, s. 13.

¹⁸² BRÅ-rapport 2004:5, s. 13.

¹⁸³ a. a., s. 14.

förskjutningar. Vid studiet av en tabell som visar genomsnittlig fängelsestid för personer dömda till fängelse där narkotikabrottet varit huvudbrott framgår kraftiga svängningar från år till år.

Typ av gärning	Genomsnittlig fängelsestid i månader					
	1996	1997	1998	1999	2000 ¹	2001
Medhjälp, transport m.m.	40	25	24	39	34	32
Varusmuggling	17	21	21	35	35	29
Övriga gärningar och kombinationer	18	19	18	24	24	38
Innehav och överlåtelse	15	15	19	19	19	21
Innehav	13	14	14	12	12	10
Innehav, bruk och överlåtelse	9	10	10	18
Överlåtelse	21	13	8	9	9	12
Innehav och bruk	6	4	6	7	7	8
Bruk ²	7	4	3	7	4	4,5
Totalt	16	14	14	16	17	18

¹ Siffrorna för år 2000 är korrigerade.

² Gärningen bruk döms normalt som ett ringa brott och ger nästan aldrig fängelse.

*Genomsnittlig fängelsestid för personer dömda till fängelse där narkotikabrottet varit huvudbrott efter typ av gärning, år 1996–2001.*¹⁸⁴

2.2.2.1.6 Lagföringarna för ringa narkotikabrott ökar stadigt

Stick i stäv med de politiska och polisiära slagorden och målsättningarna att minska narkotikabrotten i allmänhet och de grova narkotikabrotten i synnerhet fortsätter lagföringarna för ringa narkotikabrott att öka såväl till andel som till antal. Lagföringarna för de grova narkotikabrotten däremot ligger på en relativt konstant nivå till antal men minskar till andel.

Den stora merparten av narkotikalagföringarna utgörs av narkotikabrott som är att betrakta som ringa. De ringa narkotikabrotten utgjorde år 2003 cirka 79 procent av samtliga lagföringar. År 1994 utgjorde de ringa narkotikabrotten 74 procent av de lagförda narkotikabrotten. Antalet lagförda för ringa narkotikabrott var drygt 13 400 personer år 2003 och knappt 7 000 personer år 1994.¹⁸⁵ Huvudförklaringen bakom det ökande antalet lagföringar för ringa narkotikabrott återfinns bland ökningen av registrerade brott avseende bruk av narkotika, vilket nästan undantagslöst klassas som narkotikabrott som är att betrakta som ringa.

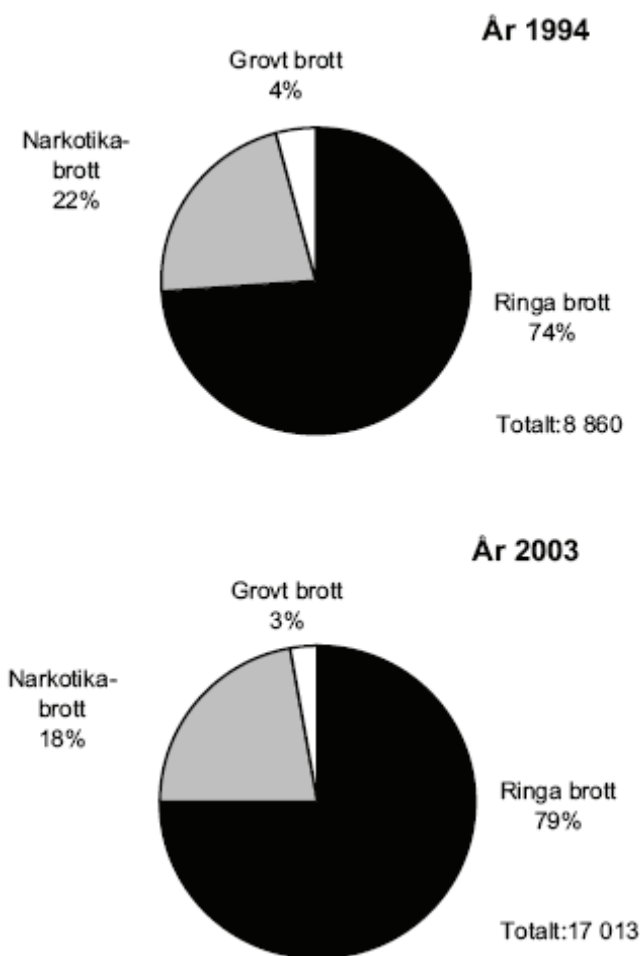
Narkotikabrott av normalgraden har minskat i andel lagföringar från 22 procent år 1994 till 18 procent av samtliga lagföringar för narkotikabrott år 2003. Antalet brott av normalgraden har däremot ökat. År 1994 lagfördes

¹⁸⁴ BRÅ-rapport 2004:5, s. 14.

¹⁸⁵ *ibid.*

drygt 1 900 personer medan nästan 3 100 personer lagfördes för brott av normalgraden år 2003.¹⁸⁶

Även de grova narkotikabrotten har minskat i andel från 4 procent år 1994 till 3 procent av samtliga narkotikalagföringar år 2003. Detta trots att antalet grova narkotikabrott har varit i stort sett oförändrat. År 1994 lagfördes 375 personer för grovt narkotikabrott och motsvarande siffra för år 2003 var 452 personer.¹⁸⁷

Andel personer som godkänt strafföreläggande eller dömts för narkotikabrott efter brottets svårhetsgrad, åren 1994 och 2003.¹⁸⁸

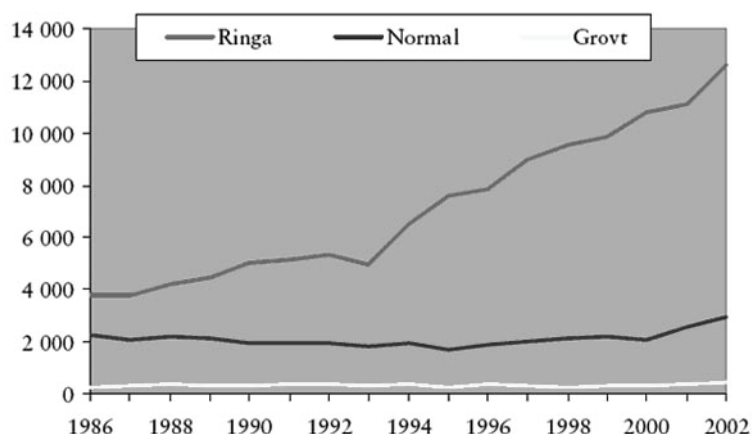
Även vid en återblick nästan ytterligare ett decennium bakåt i tiden syns det tydligt att den valda modellen inte är fullt så framgångsfull som vore önskvärt för att komma åt i huvudsak den grova narkotikabrottsligheten. Lagföringarna för brott som är att anse som ringa utgjorde år 1986 ungefär 60 procent av samtliga lagföringar. Under den senare delen av 1990-talet

¹⁸⁶ BRÅ-rapport 2004:5, s. 14.

¹⁸⁷ ibid.

¹⁸⁸ ibid.

och början av 2000-talet hade andelen ökat till ungefär 80 procent.¹⁸⁹ Antalet brott som bedömts som brott av normalgraden eller som grova brott har varit relativt konstant. Brott av normalgraden har legat kring 2000 till antal per år medan de grova brotten har legat mellan 200 och 400 till antal per år.¹⁹⁰ Över tid syns en alltmer tydlig prioritering av de mindre allvarliga brotten.

Antal personer lagförda för narkotikabrott (där narkotikabrott är huvudbrottet) efter brottets svårighetsgrad, åren 1986-2002.¹⁹¹

2.2.2.2 Prejudikat det senaste decenniet

Genom studier av domar i narkotikasaker, med ambition att finna de flesta fall som bedömts som grova narkotikabrott, har jag samlat och sammanställt korta referat om desamma som beskriver i yttersta korthet huvudfrågan i fallet och utdömd strafftid. Undersökningen sträcker sig cirka tio år tillbaka i tiden och täcker in de fall som prövats vid Högsta domstolen. De fall som enbart perifert berört frågan om grovt narkotikabrott refereras enbart om huvudfrågan har relevans för att få inblick i konsekvenserna av ett grovt narkotikabrott. Av utrymmestekniska skäl sammanställs enbart korta referat att fungera som ett index över fall med grova narkotikabrott som prövats i högsta instans.

¹⁸⁹ BRÅ-rapport 2004:3, s. 284.

¹⁹⁰ ibid.

¹⁹¹ ibid.

2.2.2.2.1 Relevanta fall som prövats i högsta domstolen 1994 – 2005.

- NJA 1995:462** B.H. döms för grovt narkotikabrott begånget i USA till 8 år fängelse. B.H. gör i resningsansökan gällande att förverkande av hans egendom med anledning av brott skett i USA och att lagföring av honom för samma brott enligt 2 kap 5 a § 1 st 3 BrB inte får ske i Sverige när sådan dubbel lagföring inte är tillåten i USA. Den nämnda bestämmelsen har ansetts inte hindra lagföring här i riket när enbart en fråga om förverkande prövats i annan stat.
- NJA 1995:106** H.L. döms för grovt narkotikabrott till fängelse ett år sex månader. Straffet har med hänsyn till den tilltalades bristande omdömesförmåga samt allvarliga och invalidiserande hälsotillstånd satts lägre än som är föreskrivet. 29 kap 3 § 1 st 3 samt 5 § 1 st 6 och 2 st BrB.
- NJA 1996:649** G.S. döms för bland annat grovt narkotikabrott till fängelse tio år. Den huvudsakliga bevisningen mot G.S. bestod av uppgifter som innan åtalet väcktes mot honom lämnats vid polisförhör utomlands och vid bevisupptagning inför utländsk domstol. G.S. har inte påkallat förhör med uppgiftslämnaren vare sig vid TR:n eller i HovR:n. Att målet avgjorts utan sådant förhör har vid bedömning i resningsärende inte ansetts uppenbart strida mot lag.
- NJA 1997:535** B.A. döms för grovt narkotikabrott till fängelse 2 år sex månader efter att beslut om utvisning upphävts i HD med hänvisning till att det ansetts föreligga hinder mot verkställighet av utvisning till Irak enligt 8 kap 1 § utlänningslagen (1989:529).
- NJA 1998:24** S.L. döms för grovt narkotikabrott och grovt varusmugglingsbrott avseende narkotika till fängelse 2 år samt återreseförbud till riket i 15 år. Huvudfrågan i HD rörde huruvida den aktuella mängden Rohypnol konstituerade grovt narkotikabrott.

- NJA 1998:512** J.L. döms för grovt narkotikabrott samt viss annan brottslighet till fängelse 2 år 3 månader. Framställning av cannabis (marijuana) genom odling i hemmet har, med hänsyn till den mängd som producerats i förening med att odlingen bedrivits i stor skala, systematiskt och med användning av avancerad utrustning, bedömts som grovt narkotikabrott.
- NJA 1998:862** S.D. och J.H. döms för grovt narkotikabrott (J.H. även för viss annan brottslighet) till vardera 4 år fängelse. HD konstaterar att rättegångsfel förekommit i HovR genom att ett avgörande förhör tagits upp per telefon och undanröjer HovR:ns dom samt återförvisar målet till HovR:n för erforderlig behandling. 46 kap 7 § 2 st RB. I tingsrätten döms även deras medgärningsman K.W. för grovt narkotikabrott, försök till sådant brott och viss annan brottslighet till fängelse 2 år 6 månader.
- NJA 1999:485** Sju personer döms för grova narkotikabrott och/eller försök och/eller medhjälp därtill samt viss annan brottslighet till fängelse mellan 1 år och 6 år 6 månader. HD förklarar att deuterioamfetamin är att anse som narkotika enligt narkotikastrafflagen (1968:64).
- NJA 2001:500** E.Z. döms för grovt narkotikabrott och försök till varusmuggling, som var att anse som grov och gällde narkotika till fängelse fem år samt utvisning ur riket med förbud att återvända till Sverige inom tio år. Huvudfrågan var i HD om det vid straffmätning skall beaktas att en person som utvisas också registreras på spärllistan i Schengens informationssystem och därför under den tid som återreseförbudet gäller inte får tillträde till eller uppehållstillstånd i någon av Schengenstaterna. Svaret blev nekande då E.Z. saknade anknytning till Schengenstaterna. Fråga var dessutom om tidsbegränsning av återreseförbud. 29 kap. 5 § BrB och 4 kap. 14 § 2 st. utlänningslagen (1989:529).

- NJA 2002:365** M.J. och P.O. döms för grovt narkotikabrott och förberedelse till grovt narkotikabrott till fängelse i vardera 7 år. Huvudfrågan rör brottsrubricering och straffmätning beträffande framställning av GHB samt införskaffande av stora mängder kemikalier i avsikt att därav framställa GHB.
- NJA 2003:339** A.P. och A.B. döms för grov narkotikasmuggling, A.P. till fängelse två år och A.B. till fängelse två år sex månader. A.P. och A.B. förbjöds att återvända till riket inom tio år. Målet gällde fråga om brottsrubricering vid insmuggling till landet av Rohypnol.
- NJA 2004:354** N.B. döms för grovt narkotikabrott till fängelse två år sex månader. Högsta domstolen går emot tingsrättens och hovrättens bedömningar och sänker avsevärt straffet för N.B. HD gör härmed ett direkt avsteg från ett strikt mängdresonemang och förklarar det med att N.B:s agerande i det närmaste varit att bedöma som medverkan. N.B. döms ändå för grovt narkotikabrott med hänsyn till den mängd och arten av narkotika som innehavsbrottet avsåg men gärningen tillmäts alltså ett ovanligt lågt straffvärde i förhållande till schablonen.
- NJA 2004:414** HD fann hinder möta mot utlämning av svenske medborgaren M.O. till Nederländerna för stämplingsbrott som i sin helhet har begåtts i Sverige. 3 § lagen (1957:668) om utlämning för brott i lydelse före den 1 januari 2004. Arresteringsordern i Nederländerna gällde stämpling till grov narkotikasmuggling eller stämpling till grovt narkotikabrott.
- NJA 2004:797** J.S. döms för grovt narkotikabrott till fängelse två år. Enligt 34 kap. 3 § andra stycket BrB beaktas att han tidigare dömts till fängelse tre år för befattning med narkotika som ingått i samma parti. Fallet rör även frågan huruvida J.S. hustru gjort sig skyldig till grovt narkotikabrott sedan hon under J.S. fängelsevistelse av honom blivit informerad om att narkotika förvaras i J.S. svärmoders lägenhet, till vilken hans hustru haft fritt tillträde. HD finner inte dessa omständigheter konstituera att J.S. hustru gjort sig skyldig till narkotikabrott.

NJA 2005:133

P.M. och D.B. döms envar för grovt narkotikabrott och grov narkotikasmuggling till fängelse sex år och utvisning ur riket. I HD prövas enbart fråga huruvida en bil, vilken använts vid grov narkotikasmuggling, eller dess värde skall förverkas. Det har ansetts finnas särskilda skäl enligt 17 § första stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling till att förklara bilens värde förverkat.

NJA 2005:283

L.B. döms för grovt narkotikabrott och narkotikabrott till fängelse 4 år 6 månader. Det är enbart fråga om utvisning som prövas i HD. Förordnandet om utvisning upphävs på grund av personliga förhållanden. I tingsrätten dömdes L.B.s tre medgärningsmän för grovt narkotikabrott till vardera 9 år fängelse.

2.2.2.3 Sammanfattning

Vid studiet av praxis framkommer ett par röda trådar. Det är huvudsakligen tre faktorer som påverkar vilket straff som följer vid lagföring av ett narkotikabrott. För det första vilket eller vilka slag narkotika som omfattas av gärningen, häri ryms en i praxis fastställd estimering av preparatets farlighet. För det andra vilken mängd narkotika det rör sig om. För det tredje om gärningen utgör ett recidiv i narkotikabrottslighet. De två första faktorerna kvantifieras med hjälp av en vedertagen straffmätningsschablon som framtagits av praktiker inom rättsväsendet och utifrån schablonen fastställs sedan straffet. Schablonens starka ställning leder till att ett flertal andra viktiga faktorer ofta hamnar i skymundan i narkotikasaker, särskilt vid gränsdragningen mellan grova brott och brott av normalgraden.

Det finns en mängd omständigheter som anses försvårande vid narkotikabrott men inte särskilt många förmildrande.

Antalet personer lagförda för narkotikabrott ökar varje år. Företrädesvis prioriteras de ringa narkotikabrotten där lagföringarna ökar stadigt medan andelen lagföringar för grova brott minskar. Narkotikabrotten utgör spanings- och ingripandebrott varför huvudsakligen myndigheternas insatser och prioriteringar avgör hur statistiken ser ut.

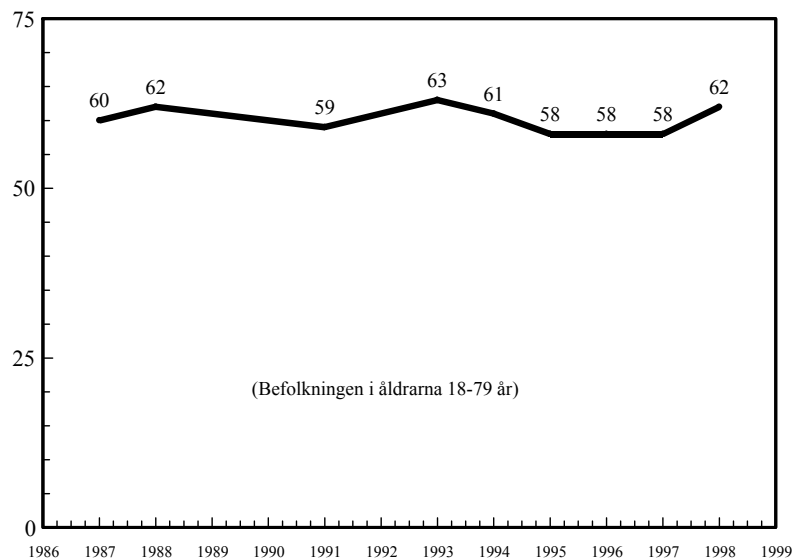
Beträffande den faktiska brottsutvecklingen tycks ökningen av det experimentella drogbruket bland ungdomar ha avstannat medan antalet tunga missbrukare fortsätter att stiga.

De långa fängelsestraffen fortsätter att öka och även i praxis intar narkotikabrotten en särställning.

3 Befolkningens attityder i narkotikafrågor

Som en referensram till den vetenskapliga och rättsbundna betraktelsen av narkotikabruk/-missbruk och -brottslighet vill jag i all korthet ge en översikt av den svenska befolkningens attityder och värderingar i narkotikafrågor. Till min hjälp i detta hänseende har jag tagit mätningar och analyser av det berörda ämnet som genomförts och sammanställts av Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier, (FSI). FSI är en fristående forskningsinstitution som bildades 1971 och har som syfte att avläsa hur samhällsutvecklingen färgar av sig i våra liv.¹⁹²

Det tycks finnas ett utbrett engagemang för att motverka narkotikamissbruk ända sedan 1970-talet.¹⁹³ I undersökningar om samhällspolitiska krav hör minskat narkotikamissbruk till de mest framträdande kraven.

Bastal respektive år: 777, 559, 864, 1217, 500, 2679, 2444, 1148, 2119 (prel.)
Mätningarna 1998 har genomförts under februari-mars samt juli-november.

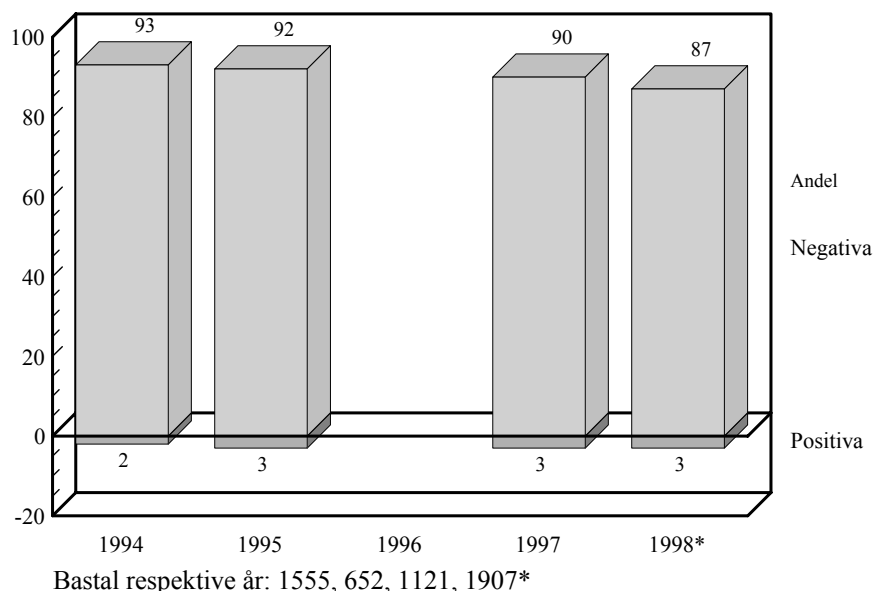
Andel som anser det är ett absolut krav att stoppa narkotikamissbruket¹⁹⁴

¹⁹² FSI, Några attitydfrågor om narkotika, s. 12.

¹⁹³ a. a., s. 3.

¹⁹⁴ ibid.

I undersökningar genomförda med frågor till befolkningen i åldrarna 16-79 år framgår att det under åren 1994-1998 rådde en stor enighet om att bruk av lättare narkotika inte bör tillåtas.¹⁹⁵ Cirka 90 procent av de tillfrågade ställer sig negativa när de tillfrågas vad de tycker om att tillåta lättare bruk av narkotika under nämnda tidsintervall.

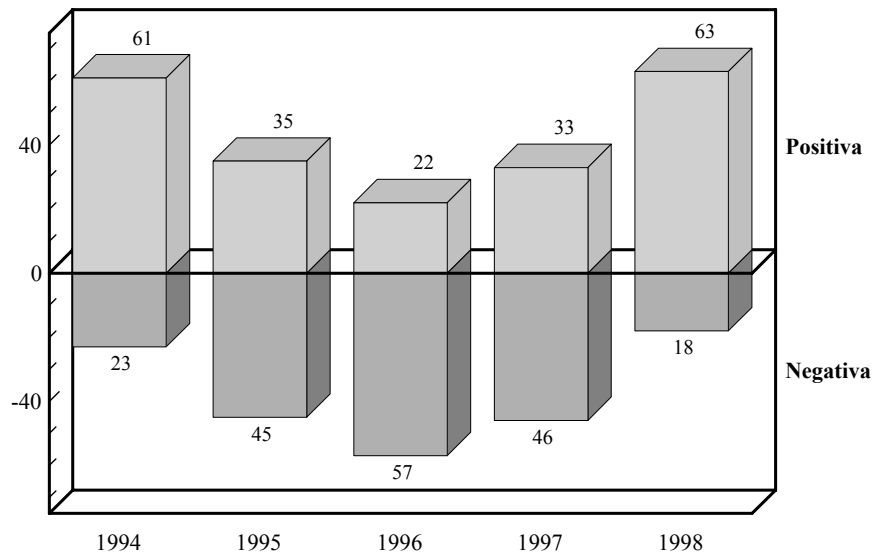

Andel negativa respektive positiva som svarat på frågan: "Vad tycker Du om att tillåta bruk av lättare narkotika?" (prelimin.)¹⁹⁶*

En intressant diskrepans framträder när man sätter dessa siffror i relation till attityder till straff för narkotikamissbruk. Det tycks nämligen inte råda ett direkt samband mellan att vara negativt inställd till att tillåta bruk av lättare narkotika och att tycka att straff är den rätta medicinen mot narkotikamissbruk. Opinionsen avseende just straff för narkotikamissbruk under samma period visar nämligen inte alls lika entydiga siffror. Dessutom innehåller svaren relativt kraftiga svängningar inom tidsintervallet. Inom ramarna för tidsperioden mellan år 1994 och år 1998 varierar svaren på frågan "Vad tycker Du om straff för narkotikamissbruk?" mellan som mest 57 procent negativa till straff år 1996 till som mest 63 procent positiva till straff år 1998.

¹⁹⁵ FSI, Några attitydfrågor om narkotika, s. 5.

¹⁹⁶ *ibid.*

Bastal respektive år: 409, 1152, 594, 914, 1897 (prelimin.)

*Andel positiva respektive negativa som svarat på frågan:
"Vad tycker du om straff för narkotikamissbruk?"*¹⁹⁷

¹⁹⁷ FSI, Några attitydfrågor om narkotika, s. 1.

4 Reflektioner

4.1 Narkotikabrukets ställning

Före 1960-talet betraktades narkotikaproblematik i form av förekommande missbruk som ett rent medicinskt problem. Någon gång i mitten av 1960-talet i takt med ett ökat cannabisbruk och en epidemi av injektionsmissbruk karaktäriserades narkotikaproblematik som ett socialt problem. Därmed blev narkotikaproblematiken en del av socialpolitiken och gavs snart också en hedersplats i kriminalpolitiken. Sedan dess har narkotikafrågan med skiftande intensitet figurerat i den politiska och massmediala hetluften.

Detsamma gäller även kriminalpolitiken överlag, att den först under slutet av 1960-talet plötsligt blev en offentlig och politisk fråga som gavs stort utrymme i den politiska och samhällseliga debatten. Detta har satt tydliga spår i kriminalpolitiken och konstituerat en säregen rättslig utveckling när det gäller hanteringen av narkotika som ett brott.

I Sverige går det inte att missta sig på det narkotikapolitiska vägvalet. Den svenska narkotikapolitiken kännetecknas av en extremt restriktiv hållning till all icke medicinsk hantering av narkotika. Denna politik tar sig flera olika uttryck. Fler och fler preparat klassas som illegal narkotika. Fler och fler befattningsformer med dessa preparat kriminaliseras. Dessutom har straffen som följer vid illegal befattning med de aktuella preparaten mångdubblats på väldigt kort tid.

Illegal befattning med narkotiska preparat gick på mindre än 10 år från att utgöra en straffrättslig förseelse till att sedan 1972 utgöra ett av de få brott som i grova fall påbjuder lagens strängaste tidsbestämda straff.

På lagstiftningsområdet har utvecklingen varit explosionsartad inom narkotikaområdet. Kriminaliseringarna har utvidgats och i takt med detta har straffen höjts. Straffen höjs även på domsnivå och polis, tull och andra kontrollmyndigheter tilldelas allt större resurser och befogenheter i vad som kommit att kallas kriget mot narkotika. Allt i vad som otvivelaktigt ser ut som ett fåfängt försök att med straffrättsliga åtgärder minska narkotikaproblematiken.

4.2 Politiseringen av rätten

De politiska slagorden om höjda straff för grova narkotikabrott har inte tystnat trots att straffen för narkotikabrott sedan länge sprängt taket för vad som får anses rymmas inom normalvärden för svensk straffrätt och trots att höjda straff bevisligen inte leder till de politiska målen. Istället används gammal klassisk cirkelresonemangsretorik på den politiska arenan för att

rättfärdiga ytterligare snedsteg på den inslagna vägen. När det tunga missbruket uppenbarligen inte minskar trots höjda straff så måste ännu högre straff vara lösningen!

Det finns anledning att oroas för den politiska dominansen i svensk kriminaldiskurs. Det verkar ha skett en politisering av straffrätten vad gäller bland annat narkotikabrotten med främsta syfte att blidka medierna och värva röster, inte att lösa narkotikaproblematiken. Detta trots det faktum att kriminalisering och höjda straff har begränsade preventiva effekter. Det är just de förmodade allmänpreventiva effekterna som förfäktas i debatterna inför ytterligare straffskärpningar. (Tilltron till individualprevention genom rättsligt ingripande har i stort sett övergivits eller i vart fall väsentligen försvagats.)

4.3 Preventiva föreställningar och risker med en offensiv straffrätt

Allmänpreventiva föreställningar från våra dömande instanser är en tänkbar delförklaring, alltså en av de parametrar som kan ha medverkat, till att straffnivån även utan ytterligare lagsanktionerade straffskärpningar tycks stiga. Trots att den senaste lagändringen av betydelse inom narkotikaområdet skedde 1993 tycks straffen för narkotikabrotten fortsätta att stiga. Enligt statistiken fortsätter de långa fängelsestraffen att öka.

Allmänpreventiva skäl får påverka måttet av straff i det enskilda fallet. Allmänprevention får aldrig anges som ett domskäl för att ett straff skall utdömas men får påverka hur bestraffningen sker även i det enskilda fallet. I de fall där så kallade exemplariska straff utdöms vid upprepade tillfällen och alltså inte utgör någon engångsföreteelse kan detta peka på att de dömande instanserna försöker befästa eller förändra en praxis med allmänpreventiva skäl.

Med exemplariska straff avses straff som synbarligen beträffande stränghet avviker i höjande riktning från vad som vanligen ådöms. Tanken på domsnivå skulle i så fall vara att uppnå en avskräckningseffekt genom att dramatiskt skärpa straffen för narkotikabrotten. Flera av nordens främsta rättsvetenskapsmän ställer sig dock kritiska mot att använda sig av rent allmänpreventiva skäl som grund för kriminalisering eller straffskärpning, alltså i förlängningen en kritik mot att bestämma straffskalorna efter behovet av allmänprevention.

Påföljdsbestämning och verkställighet av påföljd bör aldrig rättfärdigas utifrån allmänpreventiva skäl. Att bestämma straffskalorna efter behovet av allmänprevention skulle bland annat medföra att straffskalorna blir bestämda av upptäcktsrisken. Något som skulle kunna resultera i straffskalor som står i svår kontrast, eller rent av direkt motsättning, till allmänhetens rättviseföreställningar. Eftersom behovet av allmänprevention ofta är avsevärt högre vid mindre allvarliga än vid grova brott skulle det också medföra straffskalor som inte egentligen utgår från ett brott

allvarlighet. Detta kan givetvis medföra att allmänheten förlorar respekten för rättssystemet som följaktligen försvagas.

Risken med oproportionerliga straff är att gamla straffrättsliga grundprinciper glöms bort eller göms undan. Kriminaliseringar bör istället genom straffskalans utformning återspegla måttet av förkastlighet hos brottstypen. Påföljden bör sedan bestämmas efter principen om proportionalitet mellan brott och straff. Trovärdigheten hos straffsystemet förutsätter att de straff som utdöms upplevs som rättvisa av allmänheten och satta i proportion till brottets allvar.

Straffrättsliga sanktioner är ofta ett ineffektivt sätt att åtgärda samhällsproblem. Ändå har statsmakten i Sverige beträffande just narkotikabrotten i praktiken lyckats genomföra en förskjutning från defensivt till offensivt för straffrättspolitik, en politik med statsmaktens intressen i främsta rummet och medborgarnas rättssäkerhet i skuggan av den överhängande risken för maktmissbruk. Detta trots att denna offensiva inriktning, som så många gånger förr, visat sig vara ett ineffektivt eller rent av oförmöget redskap för att uppnå målen. En offensiv straffrätt riskerar grundläggande värden inom den nordiska straffrättskulturen.

Trots att historien gång på gång, kontinuerligt och konsekvent bevisar motsatsen är vanföreställningen om att, ju strängare straff desto mindre brottslighet, en ovanligt svår myt att slå hål på. Den utgör istället allt som oftast det imaginära trumfkortet av de röstjagande politiker, påhejade av mediedrevet, som gladeligen stigmatiserar ett försumbart röstskientel för att blidka massorna. Oavsett om all kriminologisk forskning och empirisk erfarenhet avslöjar denna myts oriktighet. Istället framgår att kriminalitetsnivån i själva verket inte generellt kan påverkas genom just straffskärpningar.

En trolig förklaring till detta är att för det stora flertalet relativt rationella individer är upptäcktsrisken så låg att ändringar av repressionsnivån inte verkar handlingsdirigerande. För ett fåtal totalt irrationella individer verkar hot om straff inte handlingsdirigerande oavsett nivå. Straffskärpningarna blir ett spel för gallerierna och ett slag i luften i bemärkelsen att det inte uppfyller målen. Däremot blir det högst verkligt för dem som får slaget rakt i ansiktet, om dock inte för den saks skull produktivt för samhället, snarare kontraproduktivt.

Utevaron av resultat har dock hittills inte medfört att metoden omvärderas och politiken förändras. Istället tolkas och förklaras metodens brister med att dosen varit för låg. För dem som sätter tilltro till modellen framstår detta som högst naturligt och leder till en ond cirkel. Straffen fortsätter att stiga men resultaten förblir desamma till priset av ökad inkapacitering, stigmatisering och högre kontrollkostnader.

En icke önskvärd samhällsföreteelse, ett samhälleligt problem, skall inte ”straffas ut” med utvidgad kriminalisering och hårdare straff. Det är en ineffektiv metod som står i strid med den rådande diskursen inom nordisk straffrättspolitik och hävdvunna kriminaliseringskriterier.

Även i tider med ökade medel för att förebygga brott, och prioritering av behandlingsinsatser istället för straff, sticker synen på narkotikan ut från mängden. Narkotikapolitiken präglas kontinuerligt av en antiliberal och repressiv ansats. Detta är oförsvarligt agerande av de självutnämnda

propagandaministrar i kriget mot narkotikan som försöker uppnå angelägna samhällsmål med otjänliga och kostsamma metoder.

Oundvikligen uppstår ett kraftigt prestationskrav gentemot politiker i allmänhet och de varande makthavarna i synnerhet när debatten blossar upp kring narkotikabrottsligheten. Såväl sittande regering som dess opponenter känner då ett starkt behov av att visa handlingskraft genom politiska förslag. Kortsiktigt ekonomiskt tänkande och avsaknad av monetära resurser leder till den till synes billigaste utvägen, att ändra lagstiftningen. Skenet bedrar dock, resultatet blir symbollagstiftning i syfte att tillgodose politiska behov.

4.4 Narkotikabrott som artbrott

Narkotikabrott är ett paradexempel på det som i svensk rätt kallas artbrott vilket i all korthet innebär ett brott med fängelsepresumption. Och just etiketteringen artbrott utgör en utmärkt sköld mot eventuella frågor kring varför narkotikabrott bör bestraffas så hårt. Med ett artbrott går det alltid att besvara den frågan just genom att hänvisa till brottets typ istället för att sakligt resonera kring de omständigheter som konstituerar brottets art. Dessutom bygger hela idén med artbrott på allmänpreventiva överväganden vilka det i sig finns all anledning att ifrågasätta med tanke på den forskning och den empiriskt vunna kunskap som idag finns att tillgå. Narkotikabrottets ställning som artbrott utgör en omständighet som används när straffet inte kan motiveras med brottets straffvärde.

Sin roll som artbrott kommer narkotikabrottet inte undan av den enkla anledningen att påföljdsstatistiken med höga frekvenser fängelsedomar konstituerar narkotikabrottet som ett brott med högt artvärde, det blir en ond cirkel som är omöjlig att komma ur.

Att alla narkotikabrott oavsett omständigheterna i det enskilda fallet ses som ett typiskt artbrott säger mycket om rättsväsendets ovilja att ta hänsyn till juridiska väsentligheter av vikt för rättssäkerheten i form av tryggheten av mänskliga rättigheter mot statsmaktens ingripande just i narkotikasaker.

4.5 Brottmåldomstolarnas roll

Den som känner sin historia vet att vädra fara när det lugna, sakliga resonemanget byts ut mot slagord och paroller med stridstermer och krigsmetaforer. Sådan retorik bäddar för antiintellektualism och brist på förståelse för kunskap och vetenskap. Attityder och tyckanden från populistiska politiker får inte ges företräde framför sakkunskap och saklighet.

Tillåts den pågående politiseringen av straffrätten breda ut sig riskerar den att bryta sönder straffsystemet som vi känner det med en maktfördelning mellan olika nivåer med avgränsade ansvarsområden.

Dömmande instanser får inte riskera att bli ett makthavarnas redskap för att manifestera politiska värderingar. I viss utsträckning har detta redan skett på narkotikaområdet där domstolarnas fria prövningsrätt undanröjts genom extremt höga minimistraff och extrema straffnivåer. Med dylika metoder inskränks juristernas manöverutrymme till förmån för de politiska makthavarnas. Domarna kontrolleras på detta sätt av staten och blir dess lydiga tjänstemän. Straffmätningsschablonen är ett annat sätt utöver lagstiftningen att begränsa domarnas möjligheter att beakta det fulla spektrum av omständigheter som bör beaktas. Domarens fria prövningsrätt inskränks och dennes analytiska förmåga blir överflödig.

I motsats till teorin om domarnas inskränkta manöverutrymme kan man ställa den om deras överskridande av sina befogenheter. Att de långa fängelsestraffen för narkotikabrott fortsätter att öka utan ytterligare stöd i lag än de redan extrema straffnivåerna tyder på att det sker en straffskärpning även på domsnivå. Det tycks konsekvent delas ut straff i den högre delen av brottets egen straffskala vid grova narkotikabrott när detta inte tycks göras vid någon annan typ av brottslighet, med undantag för de mord där livstid utdöms. Narkotikabrotten bedöms i den bemärkelsen annorlunda i domstolarna än annan brottslighet.

Vid de flesta brottstyper synes det oerhört sällan, eller vanligen aldrig, dyka upp en faktisk gärning som vid den rättsliga prövningen konstituerar ett straff ens i närheten av brottets maximistraff. Däremot vid grova narkotikabrott händer det ofta att straffmaximum döms ut. Det är till och med så att det med jämna mellanrum agiteras för att narkotikabrottets straffskala inte ens räcker till för att kunna bestraffa de ogudaktiga gärningar som begås på området. Huvudargumentet är då en jämförelse, mot tidigare bedömda brott som betingat maxstraff, med de parametrar som fastslagits i den vedertagna schablonen. Med andra ord ett argument utan egen förankring i de principer som bör ligga till grund för straffmätningen.

Det går att ifrågasätta den straffskärpning som skett på domstolsnivå ur ett konstitutionellt perspektiv. Har det skett en straffskärpning på fel nivå? Kontinuerliga förändringar i straffrätten av icke ringa betydelse bör inte ske på domstolsnivå utan istället som grundlagen påbjuder genom lagstiftning.

Kanske får vi även i Sverige i framtiden mer och mer se att domstolarna tar över lagstiftningsfunktionen och på lång sikt kanske vi i Sverige håller på att genomgå ett långsamt paradigmskifte mot en tredelad makt. Dock är denna ordning inte hävdvunnen eller på något annat sätt i laga ordning ännu etablerad. Därför är alltför ingripande ändringar eller kontinuerliga utsvävningar ifrån brottmålsdomstolarnas sida fortfarande att se som att de överskrider sina befogenheter.

4.6 Myndigheter inom rättsväsendet på fel spår?

Det verkar som att polisens insatser mot narkotikabrottsligheten i viss mån slagit fel relativt de narkotikapolitiska målen. De övergripande narkotikapolitiska målen innebär för rättsväsendets del att bekämpa såväl organiserad brottslighet som enskilda personers narkotikamissbruk. Polisen tycks tydligt använda ökade anslag för kriget mot narkotikan genom att prioritera unga lagöverträdare som begår ringa brott istället för den grova brottsligheten. Den grova brottsligheten syns företrädesvis i debatterna inför straffskärpningar och nykriminaliseringar, inte i den uppföljande lagföringsstatistiken.

Andelen lagföringar för grova narkotikabrott har minskat i ett tioårsperspektiv trots att antalet varit relativt konstant! Medan lagföringarna för de ringa brotten bara fortsätter att öka till såväl andel som antal. Antalet anmälningar av innehav och eget bruk ökar medan antalet anmälningar avseende överlåtelse minskar.

Till stor del innebar kriminaliseringen av narkotikabruk 1988 och straffskärpningen 1993, vilken gav polisen ökade befogenheter, att polisen sedan dess tydligare prioriterat den ringa narkotikabrottsligheten, där eget bruk utgör en betydande del. Polisens verksamhetsresultat visar att insatser mot narkotikamissbruk prioriteras betydligt mer i dagsläget än insatser mot grov brottslighet.

Det framstår som märkligt och torde inte ha varit syftet med de senaste ingripande ändringarna i narkotikastrafflagstiftningen att polisens resurser skulle fördelas på det vis som skett. Polisens utökade resurser för narkotikabekämpning har främst använts till insatser mot eget bruk medan insatser mot grova narkotikabrott inte prioriteras i lika hög utsträckning.

I samband med polisens prioriteringar bör nämnas den integritetskränkning som följer av alla de provtagningar som genomförs mot misstänkta, företrädesvis unga, lagöverträdare. Nästan hälften av dem som medtagits till provtagning har varit negativa och alltså oskyldiga till brott.

Det finns inget som visar att kriminaliseringen av narkotikabruk och straffskärpningen med polisens insatser som förlängning tycks ha haft någon nämnvärd avskräckande effekt på ungdomar eller bidragit till att narkotikamissbruket i samhället minskat.

Trots att narkotikalagföringarna ökar minskar inte narkotikamissbruket.

4.7 Begreppslig förvirring och långsökta försvårande omständigheter

De som i Sverige nyttjar narkotika, annan än den som tillhandahålls i kommersiellt syfte med statens välsignelse eller i medicinskt syfte, kommer att stämpas som missbrukare. Detta egentligen oavsett med vilken frekvens eller intensitet intaget förekommer vilket i sig kan anses anmärkningsvärt, men den diskussionen ryms inte inom ramarna för den här uppsatsen. För den oinvidge för terminologin tankarna till sjukdom som enligt huvudregeln i vårt samhälle bör bemötas med vård. Så är dock oftast inte fallet för narkotikabrottslingen. Den stora merparten av de lagförda narkotikabrottslingarna får utskrivet medicinen frihetsberövande i form av fängelsestraff. Inkapacitering i en svensk fängelsemiljö där missbruk är grundligt etablerat och det är lätt att få tag i droger. Med en konsekvent och human straffrättspolitik torde missbrukare alltid erbjudas alternativ till fängelse i form av vård så länge deras brott enbart består i att skada sig själva genom sin sjukdom.

Dessutom, skulle individen ifråga fortsätta sitt sjukliga och straffbara missbruk innanför murarna ses detta i statsmaktens ögon som en försvårande omständighet vilket påkallar ytterligare stränghet vid rättslig bedömning. Hantering av narkotika i kriminalvårdsanstalt har uttryckligen markerats som en sådan omständighet som är att anse som särskilt försvårande. Detta framstår i mina ögon som ett märkligt och felriktat sätt från statsmaktens sida att försöka komma tillrätta med ett av sina egna tillkortakommanden bestående i misslyckandet att hålla svenska fängelser drogfria.

En annan omständighet som kvalificerar ett narkotikabrott att bedömas extra strängt och som går att ifrågasätta på samma grunder är den att göra det extra svårt och resurskrävande för myndigheterna att upptäcka narkotikabrott, förslagenhet och försvårande av myndigheternas kontroll. I praktiken innebär detta att statsmakten ser extra strängt på individer som handlar rationellt i förhållande till sin brottsliga gärning. Till exempel skulle en domstol med största sannolikhet utdöma ett högre straff för en individ som har svalt förslutna paket narkotika i syfte att minska upptäcktsrisken än för en individ som bär sin narkotika i fickan på ett klädesplagg eller i en vanlig väska. Jag tycker att det känns som ett konstigt sätt att bemöta problemet. Statsmakten tar ut en slags förrättningskostnad för upptäckten av brott, vilken individen får betala med ett högre straff.

4.8 Fängelsepopulationen

Antalet intagna i svenska fängelser skulle avsevärt reduceras om vi tog ett litet steg mot normalisering av straffen för narkotikabrott och i vart fall halverade fängelsetiderna. Detta skulle i stor utsträckning avhjälpa dagens platsbrist på svenska anstalter. Att fängelsepopulationen i stort sett fördubblas under tre decennier är inte ett gott tecken i vad som skall vara en demokratisk välfärdsstat. Utvecklingen tycks gå mot rop efter fler, längre och hårdare fängelsestraff istället för brottsprevention och vård. På den politiska arenan synes den vinna som är mest repressiv. Detta trots att det är uppenbart paradoxalt att öka frihetsstraffen när det redan visat sig att fängelsestraffen inte har den tilltänkta förebyggande effekten.

4.9 Narkotikabrotten som statistisk kassako

En avgörande faktor för bestämmandet av kriminalpolitikens inriktning och utveckling är allmänhetens tilltro till att politikerna gör något åt brottsligheten. När klyftan mellan brottsligheten och de officiella reaktionerna på brottsligheten ökar inom vissa områden växer kraven från allmänheten på en striktare kriminalpolitik. I det här sammanhanget utgör narkotikaproblematiken en guldgruva för politikerna och erbjuder all möjlighet att visa framfötterna. Dels utgör narkotikabrukare en lagom begränsad och rättslös grupp individer att stämpla och stigmatisera med hårdare tag för att stärka sammanhållningen mellan det stora flertalet icke-narkotikabrukare. Dels har inriktningen och prioriteringen av myndigheternas insatser i kombination med de artefakter som mäts i statistiska undersökningar skapat vad som framstår som en statistisk kassako för den som vill skryta med kraftiga tag mot narkotikabrottsligheten. Straffen för narkotikabrott mångdubblades på bara några år och narkotikabrottens karaktär av spaningsbrott resulterar i fantastisk statistik avseende uppklaringsfrekvens. Statistik är ett böjligt redskap. Den som talar sig varm om den höga uppklaringsprocenten gällande narkotikabrott behöver inte skylta med att siffrorna i stort sett enbart avser ringa brott i form av innehav eller eget bruk eller att huvudförklaringen till den höga andelen uppklarade brott beror på att i stort sett alla anmälningar görs av polisen själva när de gripit en misstänkt gärningsman.

4.10 Sociala konsekvenser av den straffrättsliga utvecklingen

Det är viktigt att komma ihåg att all form av stämpling och stigmatisering med straffrättsliga medel kommer att bidra till den redan ökade arbetsmässiga och sociala marginaliseringen och polariseringen. Detta innebär att en felriktad straffrätt oundvikligen bidrar till att ojämlikheten mellan befolkningens livsvillkor ökar. Den formen av samhälleliga förändringar är svåra att reversera. Därför bör alla former av politiska beslut om straffrättsliga reformer som med största säkerhet kommer att påverka utvecklingen fattas med beaktande av någon form av försiktighetsprincip. Beslut som leder till ökad marginalisering och polarisering sätter fart på en redan roterande ond cirkel med ökad kriminalitet som effekt av ökad marginalisering och polarisering och vice versa.

Vissa skulle gladeligen se det faktum att en stor del av brottsligheten begås av individer i socialt utanförskap som ett argument för att straffskärpningar leder till inkapacitering av dessa få antagonister och frälser oskyldiga samhällsmedborgare ifrån ondo. Ökad samhällelig polarisering och marginalisering kan alltså bli en grogrund för oskadliggörande av de socialt och kriminellt belastade som metod. Problemet skall istället ses ifrån helt motsatt håll. Det är av allra högsta vikt att inte stämpla och stigmatisera ytterligare fler individer till socialt utanförskap och det gäller också att med alla medel försöka minska de sociala klyftor som redan finns. Fängelsestraff har ingen resocialiserande verkan, tvärtom leder det till utanförskap. Till viss del beroende på att stämpeln ”fängelsekund” stigmatiserar den berörde till den grad att individen blir immun mot en av de mest kriminalitetspreventiva mekanismerna: nämligen hotet om att genom att bli en ”fängelsekund” förlora sitt arbete och sin sociala och ekonomiska ställning. Varje utstött individ innebär enorma monetära och sociala förluster för samhället och dess medborgare. I Sverige har vi också i allmänhet tagit avstånd från inkapaciteringstanken och i kriminalpolitiska betänkanden har det uttryckligen sagts att inkapacitering inte bör vara en självständig grund för straffmätningen. Andra tendenser verkar göra sig gällande på det narkotikapolitiska fältet. Det är anmärkningsvärt eftersom forskning och empiri visar att det enbart går att uppnå en kännbar reduktion av brottsligheten på det här sättet genom en extremt kraftig utvidgning av inkapaciteringen.

4.11 Straffmätningsschablonen

Inte inom något annat område i straffrätten har strävan efter likabehandling av vad som anses utgöra lika gärningar kommit så långt som på narkotikaområdet. En tänkbar förklaring är väl att narkotikabrotten erbjuder vissa kvantitativa parametrar i form av mängd. Även farligheten eller skadligheten slås fast i praxis även om den bedömningen stundtals ändras och stundtals inte framstår som särskilt vetenskapligt förankrad. Just dessa två faktorer, alltså vilket narkotikaslag saken gäller och vilken mängd narkotika som omfattats har fått ligga till grund för utformningen av den i stort sett vedertagna schablonen. Schablonen innebär att straffmätningen vid narkotikabrott i praktiken bli helt schematisk. Tyvärr har schablonens stora genomslagskraft medfört att det flertal andra faktorer, som med all nödvändighet borde beaktas, regelmässigt förbises i narkotikasaker.

Det tycks alltså följa en ur rättsäkerhetssynpunkt farlig slentrian i kölvattnet på jakten efter fullständig likabedömning. Särskilt gäller det vikten av att göra en fullständig bedömning vid gränsdragningen mellan normalbrott och grova brott! Denna bedömning riskerar uppenbarligen att hamna i kläm på grund av schablonens hävdvunna ställning. Varje rättsak där samtliga omständigheter inte beaktas måste betraktas som ett brott mot mänskliga rättigheter och ett avkall på de krav som den tilltalade skall kunna ställa på en rättvis rättegång.

Högsta domstolen har också i en dom från 2004 (NJA 2004 s. 354) uttryckt oro över hur schablonens genomslagskraft tränger undan andra viktiga faktorer i narkotikasaker. HD framhåller att det är särskilt viktigt ”att bedömningen av om en gärning utgör grovt narkotikabrott bör ske med beaktande av inte endast arten och mängden av den narkotika som gärningen avser utan också av den roll som gärningsmannen haft när det gäller narkotikahandlingen i vidare mening”. Detta eftersom det när det gäller den allvarliga narkotikabrottsligheten inte är ovanligt att gärningar som kan uppfattas som ett led i denna inte lagförs som medverkanshandlingar utan som självständiga brott. Det innebär att regler som möjliggör att döma till lägre straff än vad som annars är stadgat för brottet inte blir tillämpliga. (Fallet pekar således ut ytterligare en punkt där narkotikabrottet intar en särställning i straffrätten; den omständighet att gärningar som normalt skulle bedömas som medverkanshandlingar bedöms som självständiga brott.) Detta uttalande uppmärksammar dock bara en av alla de faktorer som riskerar att förbises med enbart likatillämpningen framför ögonen.

Schablonen som framtagits i syfte att säkerställa en likartad rättstillämpning missbrukas friskt när det skall argumenteras för ytterligare straffskärpningar. Det går till på så sätt att först fastställs en mängd av ett visst narkotikaslag motsvara tio år fängelse, till exempel 1,2 kilo heroin. Naturligtvis kommer det att dyka upp fall där även denna mängd överskrids. Då heter det genast att strafframarna inte räcker till för dessa fall och argumentationen utgår ifrån schablonen vilket skulle kunna visa vilket

straffvärde den begångna gärningen egentligen borde ha vilket naturligtvis vida överskrider 10 år.

I rättspraxis placeras också de olika narkotiska preparaten på en skala efter hur farliga och skadliga de anses vara. Preparatens farlighet ligger sedan till grund för straffmätningen och bestämmandet av brottets abstrakta straffvärde. Samtidigt förekommer det inte sällan att det i domskälen refereras till vilket antal missbruksdoser den mängd gärningen avsett motsvarar. Genom att referera till tidigare prejudicerande domar används även denna parameter i ett försök att kvantifiera processen vid narkotikasaker.

Problemet är att ekvationen inte går ihop. I jakten på att göra straffmätningprocessen i narkotikasaker fullständigt schematisk har faktiskt de dömande instanserna i viss bemärkelse målat in sig i ett hörn. Till viss del kan detta förklaras med att de flesta preparat på något sätt omvärderats under tidens gång vilket självklart ställer till det när systemet huvudsakligen bygger på inbördes komparation mellan de olika substanserna. I nuläget förhåller det sig nämligen så att listan över hur farliga preparaten är med utgångspunkt i uttalanden i praxis inte står i korrekt relation till hur farligt samma preparat måste anses vara enligt straffmätningsschablonen. Om målsättningen är att straffen i schablonen skall avspegla preparatets farlighet torde ju schablonens straff också stå i relation till de uttalanden som anses prejudicerande beträffande preparatets farlighet i praxis. Hur farligt ett preparat anses vara enligt schablonen går att räkna ut om vi blandar in ytterligare en parameter som ofta används av brottmålsdomstolarna när de vill relatera en gärning till en annan, nämligen antal missbruksdoser. Genom att till exempel dela mängden av ett visst preparat som enligt schablonen bör konstituera att gärningen bedöms som grovt brott på antal missbruksdoser. Slutresultatet kommer att visa att den inbördes komparationen beträffande olika narkotikaklassade substansers farlighet verkar ha hamnat i ett självgående cirkelresonemang som stundom tycks sakna vetenskaplig anknytning. Om målsättningen har varit att uppnå matematisk exakthet tycks detta ha misslyckats.

Kontentan av hur rörigt det blir borde fungera som en tankeställare över om straffrätten verkligen är ett ämne lämpat att kvantifiera. Denna strävan undergräver ju brottmålsdomstolarnas egen position. Självklart är en relativ likabehandling önskvärd men varför skall enbart ett par faktorer få bli avgörande i jakten på denna likabedömning? Det ligger skrämmande nära till hands att det mest beror på att till exempel mängd är en oerhört bekväm parameter att låsa sig vid.

4.12 Epilog

Jag vill uppmana dem som står på barrikaderna för höga eller till och med högre straff för narkotikabrott att lyfta blicken. Beträffande narkotikaproblematiken finns en rad skäl att vara pessimistisk rörande möjligheterna för straffrätten att spela någon påtaglig roll om det som eftersträvas är verkliga problemlösningar. Vill vi ändra på de normer som verkar handlingsdirigerande för de individer som begår dessa gärningar måste vi först kartlägga de normstrukturer som råder i nuläget. Det gäller att blottlägga dessa strukturer för att kunna ändra dem genom brottförebyggande åtgärder. Nästa steg är insikt om att straffrätten är fel väg att gå. Det är dags att på allvar visa förståelse för hur liten brottspreventiv verkan straffrätten har i aktuellt hänseende. Kriminaliseringar och straffskärpningar utan förankring i vare sig kriminologisk vetenskap eller allmängiltiga samhälleliga normer och värderingar förändrar inte individers beteende.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

- Andersson, Berit Att förstå drogmissbruk: praktiken, situationen, processen, Studentlitteratur, Lund 1991
- Christie, Nils
Bruun, Kjetil Den gode fiende, Universitetsforlaget, Oslo 2002
- Denscombe, Martyn (red.) Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna, Studentlitteratur, Lund 2001
- Heuman, Lars (red.) Festskrift till Per Olof Bolding, Juristförlaget, Stockholm 1992
- Hilte, Mats Avvikande beteende: en sociologisk introduktion, Studentlitteratur, Lund 1996
- Jareborg, Nils Defensiv och offensiv straffrättspolitik, NTfK 1994, s. 41-53
- Lalander, Philip Hela världen är din: en bok om unga heroinister, Studentlitteratur, Lund 2001
- Lindgren, Sven-Åke Den hotfulla njutningen: Att etablera drogbruk som samhällsproblem 1890-1970, Symposium Graduale, Stockholm 1993
- Lindgren, Sven-Åke Om brott och straff, Studentlitteratur, Lund 1998
- Lundgren, Klas Är narkotikabrott värre än mord?, Debatt, Göteborgs Posten, 2004-05-18
- Sterzel, Georg Studier rörande påföljdspraxis med mera, 2 uppl., Jure AB, Stockholm 2003
- Sterzel, Georg Studier rörande påföljdspraxis med mera, 3 uppl., Jure Förlag AB, Stockholm 2005
- Svenning, Conny Metodboken, Lorentz förlag, Eslöv 2000

- Victor, Dag (red.) Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1995
- Von Hofer, Hanns (red.) Brottsligheten i Europa, Studentlitteratur, Lund 1998
- Zila, Josef Specialstraffrätten: en introduktion, 4 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2003

Rapporter

- BRÅ-rapport 1998:2 Brottsutvecklingen i Sverige 1995-1997
- BRÅ-rapport 2000:21 Kriminaliseringen av narkotikabruk: En utvärdering av rättsväsendets insatser
- BRÅ-rapport 2002:17 Narkotikastatistik 2001
- BRÅ-rapport 2003:12 Polisens insatser mot narkotikabrottsligheten: Omfattning, karaktär och effekter
- BRÅ-rapport 2004:3 Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003
- BRÅ-rapport 2004:5 Narkotikastatistik 2003
- BRÅ-rapport 2005:16 Narkotikastatistik 2004
- CAN-rapport Nr 61 Det tunga narkotikamissbrukets omfattning i Sverige 1998.
- CAN-rapport Nr 71 Drogutvecklingen i Sverige 2003
- CAN-rapport Nr 82 Drogutvecklingen i Sverige 2004
- CAN-rapport Nr 85 Narkotikaprisutvecklingen i Sverige 1988-2004
- ECNN-rapport Situationen på narkotikaområdet i europeiska unionen och Norge, Årsrapport 2003
- FSI-rapport Några attitydfrågor om narkotika, Release ur Kajsa 1998.11.19

Report of the Committee
on Civil Liberties and
Internal Affairs on Drug
Policy

European Parliament, Session Documents 25
January 1994 (A3-0018/94)

Åklagarmyndigheten
RättsPM 2005:17

Farlighetsbedömning av narkotika,
Utvecklingscentrum Stockholm, December 2005

Offentligt tryck

Propositioner

- Prop. 1980/81:76 om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m m
- Prop. 1982/83:141 om ändring i narkotikastrafflagen m m
- Prop. 1984/85:19 om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik
- Prop. 1984/85:46 om ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64), mm
- Prop. 1987/88:71 om ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64)
- Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m m (straffmätning och påföljdsval m m)
- Prop. 1992/93:142 om åtgärder mot bruk av narkotika samt ringa narkotikabrott
- Prop. 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet

Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning 2.

- NJA II 1981:3
- NJA II 1983:14
- NJA II 1985:12
- NJA II 1988:9

Rättsfallsförteckning

Hovrätterna

RH 1993:152

RH 1994:101

RH 1996:65

RH 1998:97

RH 1999:79

RH 2000:15

RH 2000:58

RH 2001:61

RH 2004:26

RH 2004:61

Högsta domstolen

Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning 1.

NJA 1973 s. 682

NJA 1977 s. 347

NJA 1980 s. 237

NJA 1982 s. 325

NJA 1983 s. 754 I

NJA 1985 s. 164

NJA 1987 s. 156

NJA 1987 s. 757

NJA 1989 s. 736
NJA 1989 s. 837
NJA 1991 s. 255
NJA 1992 s. 108
NJA 1992 s. 235
NJA 1993 s. 38
NJA 1994 s. 374
NJA 1995 s. 106
NJA 1995 s. 462
NJA 1996 s. 478
NJA 1996 s. 649
NJA 1997 s. 193
NJA 1997 s. 522
NJA 1997:535
NJA 1998 s. 24
NJA 1998 s. 512
NJA 1998 s. 862
NJA 1999 s. 485
NJA 2001 s. 86
NJA 2001 s. 500
NJA 2001 s. 570
NJA 2002 s. 365
NJA 2003 s. 339
NJA 2004 s. 354
NJA 2004 s. 414

NJA 2004 s. 797

NJA 2005 s. 133

NJA 2005 s. 283